

Ha-Kol

BROJ IZDANJA: 162
STUDENI - PROSINAC 2019.
HEŠVAN / KISLEV / TEVET
5780.

TEMA BROJA:
MOSSAD

SADRŽAJ

- 4 UVODNIK
- 5 GODIŠNJICA KRISTALNE NOĆI U ZAGREBU: NE SMIJEMO DOZVOLITI IZJEDNAČAVANJE USTAŠTVA I ANTIFAŠIZMA
- 7 ŽIDOVSKO GROBLJE KAKO MJESTO UČENJA O TOLERANCIJI
- 8 EUROPSKI DAN ŽIDOVSKE KULTURE 2019.
- 11 EDJC - PROJEKT IZA KOJEG GOTOVO DVA DESETLJEĆA STOJI PROFESORICA MIRA WOLF
- 13 EUROPSKI DAN ŽIDOVSKE BAŠTINE OVE GODINE OBILJEŽEN I U KARLOVCU
- 14 ČETVRT STOLJEĆA OD USPOSTAVE DIPLOMATSKIH ODNOSA IZMEĐU SVETE STOLICE I DRŽAVE IZRAEL
- 16 KONCERT: 25 GODINA USPOSTAVE DIPLOMATSKIH ODNOSA IZMEĐU IZRAELA I VATIKANA
- 17 UDRUGA PREŽIVJELIH HOLOKAUSTA NA POSTAVLJANJU "KAMENA SPOTICANJA" U SLOVENIJI
- 17 KREĆE LI KONAČNO DUGO NAJAVLJIVANA OBNOVA VARAŽDINSKE SINAGOGE?
- 18 PROJEKT O SUDJELOVANJU HRVATSKE NA MARŠU ŽIVIH 2020.
- 19 IZVRŠNI DIREKTOR EUROPSKE INICIJATIVE ŽIDOVSKIH GROBLJA U HRVATSKOJ
- 20 PROJEKT "REDISCOVER" — KAKO ŽIDOVSKU BAŠTINU PRETVORITI U NOVI TURISTIČKI POTENCIJAL
- 21 RAJKO GRLIĆ GOST ČITATELJSKOG KLUBA U ŽOZ-U
- 22 IZLOŽBA "ŠATOR SASTANKA" SONJE HRŽINE MAJSTOROVIĆ U KIC-U
- 23 WEB STRANICA SJEĆANJA NA GENERACIJE ŽIDOVA U RIJECI
- 24 AVI JORISCH "NEKA BUDE INOVACIJA"
- 25 ROMAN O KLJUČU (BEZ) POVIJESTI
- 27 PRIČA O MOSSADU
- 32 PRVI ŽIDOVSKI ŠPIJUNI ILI ŠPIJUNI U BIBLIJI
- 35 ELI COHEN PRIČA O NAJVEĆEM IZRAELSKOM ŠPIJUNU
- 38 RONILAČKI RAJ KAO KULISA ZA SPAS IZGUBLJENOG PLEMENA
- 40 OPERACIJA GARIBALDI I POSLJEDNJA SMRTNA PRESUDA U IZRAELU
- 42 JE LI MOSSAD MOGAO UHITITI ZLOGLASNOG JOSEFA MENGELEA?
- 43 MALA (ŽENSKA) REVOLUCIJA U REDOVIMA MOSSADA
- 44 JOHN LUKACS — BUNTOVNI REAKCIONAR
- 47 VELIKA ULOGA ŽIDOVA U EUROPSKOM NOGOMETU
- 50 DA SE NE ZABORAVI: O ARPADU HAHNU PRIČA ANĐELKA MARTIĆ
- 51 NEGIRANJE HOLOKAUSTA NE SPADA U SLOBODU IZRAŽAVANJA
- 51 PAPA FRANJO: ŽIDOVI SU NAŠA BRAĆA I NE SMIJU BITI PROGANJANI. RAZUMIJETE?
- 52 NAGRADA "KONRAD ADENAUER" ZA DANIELA BARENBOIMA
- 53 SPOMENIK LEONARDU COHENU U VILNIUSU
- 54 IN MEMORIAM BRANKO LUSTIG

U REALIZACIJI OVOG BROJA SVOJIM SU PRILOZIMA SUDJELOVALI:

DR. OGNJEN KRAUS, MILIVOJ DRETAR, NIVES BEISSMANN, MAŠA TAUŠAN, TVRTRKO UJEVIĆ,
TENA BUNČIĆ, DR. MELITA ŠVOB, MR. SC. NARCISA POTEŽICA, FILIP KOHN, JAROSLAV PECNIK,
MIROSLAV HOFFMAN, LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ, FREDI KRAMERA

TODA RABA!

UVODNIK

Drage čitateljice i čitatelji,

“Zašto nadležni već godinama ne slušaju ono što govori i na što ih upozorava Ognjen Kraus?”, upitao se na jednoj društvenoj mreži, nakon obilježavanja godišnjice Kristalne noći u Zagrebu, jedan poznati javni djelatnik. Slično pitanje vjerojatno se vrtilo u glavama onih koji su se te subote u studenome okupili u Zagrebu kako bi se prisjetili Kristalne noći iz 1938. koja je bila početak užasa koji su uslijedili tijekom Holokausta. Predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH već stvarno dugi niz godina upozorava na razne negativne pojave u hrvatskome društvu. I sigurno tako treba i nastaviti. Možda, jednom, nakon što se neke stvari puno puta ponove, možda, jednom uslijede i odgovarajuće reakcije.

Vrijeme koje je prošlo od objave prošlog broja “Ha-Kola” bilo je kao i obično prepuno događaja, a neke od tih događaja pokušali smo zabilježiti. U Hrvatskoj je i ove godine obilježen Europski dan židovske kulture. Kako je taj dan prošao u Osijeku i Rijeci piše Nives Beissman, koordinatorica EDJC-a, koja podsjeća kako se ova inicijativa, pokrenuta prije 20 godina, pretvorila u veliki događaj koji se danas obilježava diljem Europe. U Zagrebu je povodom EDJC-a otvorena izložba Zlatka Boureka, a stanovnici Karlovca su zahvaljujući neumornoj Teni Bunčić mogli saznati zanimljive pojedinosti o vezi njihovog grada i židovske zajednice.

U Hrvatskoj je nizom događaja obilježena i važna obljetnica: 25 godina od uspostave diplomatskih odnosa između Svete Stolice i Države Izrael, a tom je prigodom još jednom istaknut izuzetan značaj deklaracije Nostra Aetate koja je promijenila odnos Katoličke crkve prema Židovima. Kulminacija obilježavanja ove obljetnice u Zagrebu je bio prekrasan koncert u Dvorani Vatroslav Lisinski.

U Hrvatskoj je boravio i izvršni direktor Europske inicijative židovskih groblja, koji je najavio početak projekta i u Hrvatskoj, počela je dugo najavljivana obnova varaždinske sinagoge, u Osijeku je predstavljen projekt o tome kako židovsku baštinu pretvoriti u novi turistički potencijal, a Udruga preživjelih Holokausta bila je u Sloveniji na postavljanju “kamena spoticanja”, koji bi uskoro trebali biti postavljeni i u Zagrebu.

Naš ugledni redatelj Rajko Grlić bio je gost Čitateljskog kluba Ženske sekcije ŽOZ-a gdje je predstavio svoju knjigu “Neispričane priče”, a u KIC-u je organizirana zanimljiva izložba “Šator sastanka” kojom autorica Sonja Hržina-Majstorović odaje počast svojim precima. Tema ovog broja je Mossad, izraelska obavještajna služba koja slovi kao jedna od najboljih na svijetu. Miroslav Hoffman piše o tome kako je ova služba stvarana i kako je postala to što danas je, a naš rabin Luciano Moše Prelević u svom tekstu donosi priče o prvim židovskim špijunima još iz davnih biblijskih vremena. Mossad je bio inspiracija i brojnih

filmova i serija, a u ovom broju donosimo neke od najspektakularnijih i najzanimljivijih akcija koje je Mossad poduzeo. Jaroslav Pencnik piše o jednom od intelektualnih velikana našeg doba Johnu Lukacsu, a Fredi Kramer u još jednom od svojih sportskih tekstova podsjeća na veliku ulogu koju su Židovi odigrali u europskom nogometu.

Židovska zajednica ostala je bez Branka Lustiga, preživjele žrtve Holokausta, čovjeka koji je prešao daleki put od Osijeka i Auschwitzta do Hollywooda, a da nikada nije prestao upozoravati na užase Holokausta i opasnost od mržnje i antisemitizma.

I na kraju, najava važnog i velikog događaja koji će se, nadamo se, ostvariti u proljeće 2020. godine kada bi Hrvatska trebala konačno službeno sudjelovati na Maršu živih koji se svake godine povodom Jom haŠoa održava na mjestu nekadašnjeg koncentracijskog logora Auschwitz-Birkenau. Zbog organizacije ovog događaja u Zagrebu je boravio izvršni direktor tog projekta Aharon Tamir, na poziv izraelskog veleposlanika u RH Ilana Mora, a mi se nadamo da će se projekt i osvariti u godini kada će se obilježiti 75 godina od oslobođenja Auschwitzta i u trenutku kada će Hrvatska predsjedati Europskom unijom.

Do sljedećeg puta

Nataša Barac

GODIŠNJICA KRISTALNE NOĆI U ZAGREBU: NE SMIJEMO DOZOVOLITI IZJEDNAČAVANJE USTAŠTVA I ANTIFAŠIZMA

PRIPREMILA: NATAŠA BARAC

Ovogodišnje obilježavanje Međunarodnog dana borbe protiv fašizma i antisemitizma na godišnjicu Kristalne noći u organizaciji Antifašističke lige Republike Hrvatske, obilježeno je uz kulturno-umjetnički program na Trgu žrtava fašizma u Zagrebu, a oštar govor održao je predsjednik Židovske općine Zagreb i predsjednik Koordinacije židovskih općina RH dr. Ognjen Kraus upozorivši kako nikada ne smijemo dozvoliti izjednačavanje ustaštva i antifašizma.

Zbor "Lira" otpjevao je tradicionalnu židovsku pjesmu-molitvu za mir "Ose Šalom", a glumac Vilim Matula čitao je iz "Hane" Oskara Daviča. Na obilježavanju su, između ostalih, bili i izraelski veleposlanik Ilan Mor, norveški veleposlanik Haakon Blankenborg, predstavnici drugih veleposlanstava u RH, pučka pravobraniteljica Lora Vidović, predsjednik SDSS-a Milorad Pupovac, te preživjeli logoraši logora Jasenovac i Sisak. Nakon govora dr. Krausa u znak sjećanja na žrtve Kristalne noći zapaljene su svijeće.

Govor dr. Ognjena Krausa donosimo u cijelosti:

"Dragi prijatelji, danas, nakon završetka šabata, 9. studenog 2019., želim vas podsjetiti na jedan od najvećih pogroma

DR. OGNJEN KRAUS NA OBILJEŽAVANJU KRISTALNE NOĆI U ZAGREBU

i kulturocida u povijesti Europe, koji se dogodio prije 81 godine — na Kristalnu noć. U noći od 9. do 10. studenog 1938. u čitavoj Njemačkoj i Austriji gorjele su sinagoge, razbijali su se izlozi, uništavala se imovina Židova. U tom nacističkom divljanju živote je izgubilo više od 1.300 osoba, razoreno je ili teško uništeno 1.400 sinagoga i više od polovice zgrada židovskih općina u Njemačkoj i Austriji; opustošeno je 7.500 trgovina. Idućeg dana, 10.

studenog, odvedeno je u koncentracijske logore više od 30.000 muškaraca.

Kristalna noć, nazvana po gomili stakla razbijenih izloga židovskih dućana, bila je rezultat državnog antisemitizma, koji se počeo širiti kad su Hitler i nacionalsocijalisti preuzeli vlast. Obilježava se kao prijelaz od diskriminacije njemačkih Židova, započete 1933., do sistematskih progona koji će za nepune tri godine završiti genocidom nad

europskim Židovima na područjima nacističke vojne moći.

Da, bio je to početak najmračnijeg razdoblja ljudske povijesti. Mi ga Židovi obilježavamo kao najavu Holokausta, Šoe i strahota Drugog svjetskog rata. Današnji dan obilježava se u mnogim europskim zemljama na različite načine. Oficijelna vlast u Njemačkoj spaja ga sa sjećanjem na pad Berlinskog zida 9. studenog 1989. Kako je rekao nekadašnji predsjednik Joachim Gauck, ta dva povijesna događaja ne smiju se nikada zaboraviti — prvi kao čin nacističkog barbarstva, a pad Zida kao novi početak.

Antisemitizam je u Europi u porastu. Prije mjesec dana — prvi puta nakon Holokausta — u Njemačkoj, u gradu Halleu, došlo je do oružanog napada jednoga neonacista na sinagogu u vrijeme Jom Kipura, velikog židovskog praznika. Slične događaje bilježimo posljednjih godina i u drugim gradovima i zemljama Europe. Upozorio sam prije četiri godine na pojave netrpeljivosti i nasilja — i usporedio to s tridesetim godinama prošlog stoljeća.

Sigmund Ginsberg uspoređuje stanje duhova u Europi danas i 1933. , i nije jedini koji to čini. U svojoj knjizi “Sindrom 1933” upozorio je na kulminiranje pojava, koje svjedoče, da u Europi nešto vrije i da to nije nimalo bezazleno, niti bezopasno. Radi se o pojavama netrpeljivosti i mržnje na rasnoj osnovi. Žrtve su oni koji su drugačiji — bili to emigranti, doseljenici, nacionalne manjine, Romi, pripadnici navodno manje vrijednih naroda, istočnjaci, muslimani, Židovi, pripadnici drugih vjera i drugačijih seksualnih orijentacija.

Te pojave s pravom zabrinjavaju.

Kakva je situacija u našoj sredini? U Njemačkoj i Austriji, kao ni u bilo kojoj zemlji zapadne Europe, nije moguće relativizirati ili negirati postojanje koncentracijskih logora smrti, izjednačavati žrtve nacizma i antifašizma, sila osovine

OBILJEŽAVANJE KRISTALNE NOĆI U ZAGREBU: OGNJEN KRAUS, SANJA KRAUS, LORA VIDOVIĆ I ILAN MOR

i savezničkih snaga. Ne može se ublažavati to što je bila nacistička Njemačka; što su bile žrtve nacizma; što se događalo u Auschwitzu, Birkenau, Buchenwaldu i ostalim logorima smrti. Ove godine sud u Strasbourgu potvrdio je kaznu izrečenu u Njemačkoj jednome Nijemcu, koji je negirao žrtve Holokausta.

Ali takvo negiranje moguće je u Hrvatskoj. Danas se i dalje izjednačavaju antifašistički pokret i ustaški pokret, žrtve i koljači. I dalje pseudopovjesničari stvaraju novu povijest Hrvatske, rehabilitiraju NDH, koja je jedina u Europi donijela svoje rasne zakone i imala svoje koncentracijske logore; koja je fašistima predala svoj teritorij, koji je bio vraćen zahvaljujući antifašističkoj borbi.

S druge strane izmišljaju zločine, koji to nisu bili ili ih podmeću pobjednicima. Gospođa predsjednica traži da se ponovno prebroje žrtve koncentracijskog logora smrti Jasenovca. Upitajmo se — zašto? To je naša stvarnost, to je naša sramota.

Na hrvatskoj javnoj televiziji gotovo svakodnevno u emisiji “TV kalendar” možemo pratiti eklatantnu reviziju povijesti, gledajući iskrivljenu sliku doga-

đaja prije, za vrijeme i nakon Drugog svjetskog rata. Danas u toj emisiji nije uopće spomenuta Kristalna noć. To je naša svakodnevica.

Navodim nekoliko primjera: u sramotnom mijenjanju povijesti ustaškog dječjeg logora u Sisku i Jastrebarskom sudjeluje i crkva, ali i vlast. Tumačeći kako su to bila prihvatilišta, gdje se brinulo o toj djeci i da to nisu bili logori, vrijeđaju i preživjele koji znaju što se događalo.

U komemoraciji za žrtve totalitarnih sistema, 23. kolovoza, na šestinskom groblju, gdje su stradali pripadnici ustaške i njemačke vojske, sudjelovali su najviši državni dužnosnici — od predsjednice republike, izaslanika predsjednika vlade i ministara, do gradonačelnika. U kojoj zemlji zapadnoeuropske civilizacije je to moguće? Njemačkoj? Austriji? Italiji?

Istoga dana vladina delegacija zapalila je na Mirogoju svijeću pred spomenikom ustaškoj vojsci i pred grobnicom narodnih heroja-komunista. Nije li to pokušaj izjednačavanja ustaša i antifašista?

Hodajući ulicama hrvatskih gradova ili vozeći se kroz mjesta Lijepa naše, nažalost ćete na mnogim mjestima vi-

djeti neprimjerena, zakonom zabranjena obilježja NDH i nacističke Njemačke, ali i napise mržnje prema drugima i drugačijima. Takvi se i fizički napadaju, a onda se te napadače opravdava i ne kažnjava. Na sajmovima se prodaju obilježja kao što su: U s križem, Za dom spremni, kukasti križevi.

Usred Zagreba, nadomak Jelačićeva trga, kraj makete grada u Bakačevoj ulici, građani i turisti nedavno su mogli gledati poruku “Ubij Srbina” gotovo punih tjedan dana. Toliko je trebalo da se ukloni. Isto to mjesto, kao i čitav centar, pokriveni su kamerama. Ali počinio nisu nađeni, ali je istoga dana pronađena i kažnjena osoba koja je na spomenik

prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana nacrtala srp i čekić. Čovjek koji je u Zadru nekoliko natpisa “Ubij Srbina” pretvorio “U ljubi Srbina” ispitivan je u nekoliko navrata.

To je naša stvarnost. Gospodo, gdje smo? Neki saborski zastupnici iz vladajuće stranke predložili su ukidanje dana obilježavanja antifašističke borbe kao državnog praznika. Mislim da nismo daleko od toga, da isti ti predlože da se državnim praznikom proglasi dan osnutka NDH, 10. travnja 1941.

Vi dozvoljavate da se tolerira rehabilitacija ustaškog pokreta i NDH, zločinačke tvorevine sazdane na rasnim zakonima. Dozvoljavate izjednačavanje ustaštva i

antifašizma. Financirate novu povijest Hrvatske i dajete potporu da se infiltrira u sve pore ovog društva, od školskog odgoja nadalje. Tko je u Hrvatskoj odgovarao za negiranje zločina NDH i postojanje koncentracijskih logora smrti? Do kada ćete prodavati čast ove zemlje, koja je antifašističkim pokretom oprala obraz od jedne od najnečasnijih tvorevina u Europi, od ustaškog pokreta?

Tu smo, da se sjetimo Kristalne noći, da se poklonimo svim žrtvama rasnih zakona ma gdje završile i da ne dozvolimo izjednačavanje ustaštva i antifašizma. I da upozorimo na opasnost od ksenofobije i nacionalizma. Na opasnost koja je pred vratima.”

ŽIDOVSKO GROBLJE KAO MJESTO UČENJA O TOLERANCIJI

PIŠE: MILIVOJ DRETAR

U svijetu se 9. studenog obilježava Međunarodni dan borbe protiv antisemitizma, fašizma i ksenofobije, a veže se uz obilježavanje Kristalne noći. Taj je dan i rođendan stručno-edukativnog skupa “Znanjem protiv mržnje” namijenjenog učenicima i profesorima škola u Varaždinskoj županiji. Projekt je 2012. krenuo sa Židovskog groblja u Varaždinu kada su se tamo okupili predstavnici sedam škola koji su sadili lukovice žutog šafrana u sklopu međunarodnog The Crocus Projecta. Svake godine partneri su Varaždinska županija te po jedno od stranih veleposlanstva. Dosad su to bili predstavnici veleposlanstava Izraela,

Nizozemske, Njemačke, Norveške, Slovenije, Češke i ove godine Irske.

Nakon uvodnih riječi i podjele zadataka, grupe učenika i posjetitelja razišli su se grobljem u potrazi za grobom osobe koju je naznačio koordinator. Pritom su sadili šafrane te proučavali nadgrobne spomenike. Uočili su da su neki spomenici oštećeni, neki su i srušeni, nekih nema, a mnogo je grobova zapušteno. Posebna gošća bila je irska veleposlanica Olive Hempenstall: “Ovo je hvalevrijedan projekt. Irsku i Hrvatsku povezuju mnoge stvari, ne toliko prošlost Drugog svjetskog rata i Holokausta, ali su obje prošle probleme osamostaljenja. Luko-

vice šafrana dolaze iz Irske i osobno sam već otprije upoznata s projektom The Crocus u kojem hrvatske škole sudjeluju. O Holokaustu treba učiti mlade. A tolerancija je nešto o čemu se stalno treba govoriti, nismo svi isti, ne govorimo i ne mislimo jednako pa nas te različitosti trebaju obogatiti, a ne otuđiti.”

Prisutnima se obratio i Tomislav Paljak, zamjenik varaždinskog župana, a prikazan je i Centropin film “Rifka i Elvira, odrastanje u vrijeme rata” koji paralelno predstavlja sudbinu dviju Židovki. Već su se počeli kovati planovi za 10. jubilarno izdanje projekta 2020.

EUROPSKI DAN ŽIDOVSKJE KULTURE 2019.

PIŠE: NIVES BEISSMANN

Europski dan židovske kulture (EDJC) obilježen je 1. rujna u većini europskih gradova, pa tako i u Osijeku, dok je u Rijeci bio 15., u Zagrebu 19., a u Splitu 22. rujna.

EDJC su još davne 1999. pokrenuli B'nai B'rit Europe, Savez europskih židovskih općina i Udruženje španjolskih sefarda. Nedugo zatim, te su organizacije u svrhu što boljeg predstavljanja židovske kulture u Europi formirale zajedničku organizaciju pod nazivom AEPJ (Europsko udruženje za promociju judaizma), koja je danas glavni organizator EDJC-a.

Prije 20 godina ova je manifestacija započela skromno, u svega nekoliko europskih gradova, s ciljem stavljanja naglasaka na bogato nasljeđe koje su židovske zajednice ostavile u europskim zemljama. Također, bio je to način da se pomogne u borbi protiv kolektivnog zaboravljanja tih zajednica, koje su u prošlom stoljeću znatno smanjene, a u nekim gradovima i potpuno nestale. Međutim, kako je EDJC prepoznat kao izuzetna manifestacija koja javnosti pokazuje raznolikost i bogatstvo židovske kulture i tradicije s čvrstom namjerom promocije dijaloga i koegzistencije kroz razne aktivnosti koje se nude, ubrzo su se obilježavanju priključile gotovo sve europske zemlje.

EUROPSKI DAN ŽIDOVSKJE KULTURE 2019. — RIJEKA

Tako se ove godine ovaj dan obilježio u 28 zemalja, u više od 400 europskih gradova. Posjetitelji, njih ukupno više od 180.000, imali su priliku sudjelovati u više od 1000 različitih aktivnosti. Različite židovske zajednice i organizacije pripremile su pregršt raznolikih događanja, počevši od otvorenih vrata u sinagogama, muzejima i na grobljima, preko kazališnih predstava, izložbi i koncerata, sve do promocija knjiga, kušanja židovskih specijaliteta, projekcija filmova, raznih radionica i igraonica za djecu.

Ova manifestacija se održava u svim gradovima na isti dan, prve nedjelje u rujnu, premda su neke zajednice odlučile da EDJC prebace na neki drugi datum, jer je termin zapravo dosta nezgodan zbog godišnjih odmora i turističke sezone. Zanimljivo je to što postoji zajednička

tema koje se manje-više drže svi učesnici i koja je drugačija svake godine, kao i to da je manifestacija koordinirana, te se o njoj skupljaju podaci na jednom središnjem mjestu. Ideja zajedničke teme je pokrenuta tek od 2004. Do tada je svaka židovska zajednica pripremala program po vlastitom izboru, nevezano za druge, što neke zajednice i danas rade. U nekim je zemljama ovaj događaj, poznat još kao i Dan otvorenih vrata, evoluirao od jednodnevnog do jednotjednog, a negdje traje čak i mjesec dana.

Osijek je prihvatio ovu inicijativu još 2001., tako da osječka židovska općina ima najdulju tradiciju obilježavanja EDJC-a. Ubrzo se priključio i Zagreb, te Split, Rijeka i Koprivnica. Od prije četiri godine pomoć u realizaciji programa za EDJC pruža i Izraelska nacionalna knjiž-

nica, pripremajući materijale vezane za teme i šaljući ih svim koordinatorima.

Ovogodišnja tema je prvotno trebala biti naziva *Inovacije*. Kasnije je ipak odlučeno da naziv bude *20 godina EDJC-a*, dajući na taj način priliku onim organizacijama koje su uključene već dugi niz godina, da naprave svojevrsnu retrospektivu-šetnju kroz prethodne teme. Upravo to je napravila osječka židovska oćina. Uz temu Judaizam i edukacija iz 2004. ali i onu iz 2011. (Gledajući prema budućnosti), kroz fotografije i dječje radove je predstavljena Nedjeljna škola i plesna grupa ŽO Osijek; predstavljeno je i ljetovanje djece u Pirovcu, kao i svi dječji i omladinski seminari. Preko dječjih radova i plakata predstavljene su još dvije teme — Židovski praznici i tradicija i Židovsko nasljeđe i priroda. Članice ženske sekcije pripremile su pregršt židovskih specijaliteta i time podsjetili na temu Židovska kuhinja. Posjetitelji su mogli ponijeti kući recepte, a u razgovorima saznati detalje bitne za pripremu pojedinih jela. Uz teme Umjetnost i judaizam, Glazba i Mostovi bio je vezan koncert Emme Štern na klarinetu koja je, uz pratnju svoga oca Krunoslava na gitari, izvela nekoliko kompozicija. Također, nastupili su Jakov Triva na violini i Katarina Ešegović na klavijaturama. Židovski humor predstavio je Krunoslav Štern pričajući židovske viceve, dok je zbog teme Žene u judaizmu predstavljen umjetnički opus naše istaknute novinarkice i književnice Zore Dirnbach. Vezano za temu Svjedočanstva bile su izložene priče i fotografije triju članova osječke općine: Klare Pinto, Darka Fischera i Jolan Strapač. Preostale teme (Židovski jezici, Dijaspورا i Pripovijedanje) bile su predstavljene izložbom panela i plakata, u čijoj je realizaciji pomogla Izraelska nacionalna knjižnica. Ono što je ove godine uveličalo cijelu manifestaciju je velik broj gostiju, tako da su prostorije osječke

općine bile premale za toliki broj posjetitelja. Nastala su neka nova prijateljstva, izmjenjivale su se mail adrese i brojevi telefona. To sve dodatno pokazuje koliko su ovakve manifestacije ne samo bitne, već i neophodne.

Židovska općina Rijeka obilježila je EDJC treći puta za redom. Program je započeo židovskim pjesmama u izvedbi Elene Brumini, uz pratnju Damjana Vasiljevića na gitari, nakon čega su se okupljenima obratili predsjednik ŽO Rijeke Ranko Špigl, rabin Luciano Moše Prelević, te predstavnik grada Ivan Šarar. Program se nastavio degustacijom židovskih kulinarskih specijaliteta i košer vina. Vrijeme je bilo prekrasno pa su glazbenici nastavili svirati vani, gdje su se svi posjetitelji pridružili zabavi. Atmosfera je bila sjajna. Nakon toga je prikazan kratki dokumentarni film “Tri svjedoka” (Boro Rakamarić-Hrvoslava Brkušić) u produkciji Židovske općine. Film govorio članicama riječke općine (Zlati Šestak rođ. Flod, Agi Bezinović rođ.

Goldberger i Aniki Aladić rođ. Kraus Kor-da) koje su preživjele Holokaust i vratile se u Rijeku da bi ponovo pokrenule život u zajednici koji je zbog Holokausta stao nakon dva stoljeća postojanja. Održana je i promocija engleskog prijevoda knjige “Židovska zajednica u Rijeci” autorice Rine Brumini, koju je s talijanskog na engleski prevela Maja Lazarević Branišelj (Libertin naklada d.o.o. 2019.). Tijekom trajanja cijelog programa svatko od 200 posjetitelja mogao je obići ritualno kupalište (mikve), pogledati film o prošlogodišnjim EDJC-ovima i pogledati izložbu Filipa Kohna “Pet stoljeća Židova u Rijeci”. Na odlasku su posjetitelji mogli odabrati suvenir koji su izradili članovi riječke općine i ponijeti ga kući kao uspomenu na divno druženje, kao i ostaviti svoje impresije u knjizi utisaka. Aktivisti i volonteri, koji nisu svi članovi ŽO Rijeke, obavili su ogroman posao i pružili svojim sugrađanima nezaboravno iskustvo.

Splitska je židovska općina otvorila svoja vrata u sklopu manifestacije EDJC-a

kasnije nego ostale općine, no ništa manje uspješno. Sezona je još uvijek trajala, tako da su najveći dio posjetitelja činili turisti. Kako je splitska sinagoga nastala još u 16. stoljeću, u nekadašnjem židovskom getu, mnogima je zanimljiva i stoga ne čudi što ju je toga dana posjetilo oko 180 posjetitelja. Imali su priliku pogledati izložbu "Židovi u Splitu" i prisjetiti se tema iz prethodnih godina pomoću starih panela pripremljenih za EDJC, te uz izraelsku glazbu uživati u razgledavanju. Bez obzira što nisu imali nekakav poseban program, Splićani su ipak uspjeli

napraviti uspješan Dan otvorenih vrata i pokazati upornost, tako što nisu preskočili obilježavanje ovog dana bez obzira na poteškoće.

Danas u Europi živi oko milijun i pol Židova. Sastavni su dio multikulturalne Europe i aktivni su sudionici u svim aspektima javnog života u državama u kojima žive. Doprinos Židova u nauci i umjetnosti u Europi nesmanjeno se nastavlja, kao što je to bio slučaj i u svim prethodnim godinama i stoljećima. Međutim, sjećanje na sve strašne događaje u 20. stoljeću još uvijek postoji, te time

raste i potreba za stalnom tolerancijom i međusobnim razumijevanjem između židovskih zajednica i njihovih susjeda.

Obilježavanje ovogodišnjeg jubilarnog EDJC-a je bitno iz puno razloga, no posebno je bitno zbog jačanja ekstremne desnice širom Europe. Svakodnevno se suočavamo s porastom antisemitizma koji se očituje u ispadima i napadima u sve više europskih gradova, a još i više na društvenim mrežama. Nadajmo se da će promocija židovskog naslijeđa i kulture pomoći u sprječavanju širenja predrasuda, stereotipa i netolerancije.

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA ŽIDOVSKU OPĆINU ZAGREB ZA SOCIJALNE POTREBE ŽOZ-A

- SANJA PEKOTA, U SPOMEN NA MAJKU VERU VINKOVIĆ — 400,00 KN
- BOŽENA I DRAGAN BUBNJEVIĆ, SJEĆANJE NA BRANKA POLIĆA POVODOM PETE GODIŠNJICE SMRTI — 750,00 KN
- MILA AJZENŠTAJN STOJIC U SPOMEN NA DRAGOG SUPRUGA DR. JERONIMA STOJICA I RODITELJE ELZIKU I MILČEKA — 300,00 KN
- MILA AJZENŠTAJN STOJIC U SPOMEN NA LEU KRIESBACHER, ROĐENU FÜRTH — 200,00 KN

ZA POTREBE ŽOZ-A

- OBITELJ IGOR I BORNA BREYER, U SPOMEN NA OCA BORISA BREYERA — 5 000,00 KN

DOBROVOLJNI PRILOZI ZA DOM ZAKLADE LAVOSLAV SCHWARZ

- ŽELJKO ĐURAČIĆ — 500,00 KN
- OBITELJ POLOJAC U POVODU SMRTI G. STEVE POLOJGA — 2.970,00 KN
- NEVENKA AMREIN — 384,00 KN
- SUNČANA KUNEJ PUREG, U SPOMEN NA DJEDA SAMUELA PUREGA I OGA ING. JOSIPA — 1.000,00 KN
- DAVID POLIMAG POVODOM OBILJEŽAVANJE BLAGDANA HANUKE — 1.400,00 KN

EDJC — PROJEKT IZA KOJEG U ZAGREBU 19 GODINA STOJI PROFESORICA MIRA WOLF

PIŠE: MAŠA TAUŠAN
FOTOGRAFIJE: TVRTKO UJEVIĆ

Europski dan židovske kulture i baštine (EDJC) obilježen je ove godine u Hrvatskoj 19. puta. U Zagrebu ovaj je dan obilježen slikarskom i glazbenom svečanošću u Gliptoteci HAZU-a, iza koje 19. put po redu stoji Mira Wolf, profesorica komparativne književnosti i francuskog jezika, koja se čitav život kao autorica, redateljica i scenaristica bavi kulturom, umjetnošću i zaštitom baštine.

Ove godine, kada se Zagrebu dan židovske kulture nije obilježio prve nedjelje u rujnu kao što je uobičajeno već 19. rujna — što nije slučajno — predstavljena je izložba Zlatka Boureka, velikog i svestranog umjetnika koji je otvorio novo poglavlje modernog hrvatskog likovnog i filmskog stvaralaštva, ostavivši za sobom kada je prošle godine preminuo u 89. godini, imponzantan opus velike i trajne vrijednosti. Uz tu izložbu, Mira Wolf je zajedno s pijanisticom i znanstvenicom Tamarom Jurkić Sviben, priredila i putovanje židovskom glazbenom tradicijom.

KONCERT POVODOM EDJC-A

Na važnost obilježavanja EDJC-a koji je u Europi ove godine došao do 20. obljetnice, podsjetio je glavni tajnik ŽOZ-a Dean Friedrich, dok je akademik Tonko Marović govorio o Zlatku Boureku i njegovu "epohalnom" stvaralaštvu. Izložbu koja je trajala do 29. rujna, otvorio je Đuro Seder, voditelj Gliptoteke.

S neumornom profesoricom Mirom Wolf, inače kustosicom Muzejske zbirke ŽOZ-a, koja je od samog početka autorica svih projekata za dan židovske baštine, razgovarala sam o važnosti toga dana, o njezinom izboru Zlatka Boureka za ovogodišnje obilježavanje, o tome kako je zajedno s Tamarom Jurkić Sviben osmislila ovogodišnji koncert, ali i o njezinim daljnjim planovima.

EDJC obilježen je ove godine 19. put u Zagrebu i 20. put u Europi. Od samog početka Vi stojite iza tog projekta. Kako ocjenjujete važnost obilježavanja toga dana, kada se židovska kultura otvara široj javnosti?

Mislim da to spada među vrlo važne projekte naše zajednice, s obzirom da se zajednica predstavlja već skoro dva desetljeća kulturnoj javnosti ali i članovima Židovske općine, s projektom koji ima europsku dimenziju. Radi se o predstavljanju baštine na likovnom i glazbenom planu, i to i kulturno-povijesne baštine ali i sadašnjih umjetnika koji također spadaju u korpus židovske baštine.

Je li se izbor Zlatka Boureka nametnuo sam po sebi?

Nekako mi se samo nametnulo, kako je Zlatko Bourek umro prošle godine. Bourek je izvanredan, neponovljiv velikan naše likovne umjetnosti, ali i teatarski čovjek, scenograf, kostimograf, lutkar, veliki autor crtanih filmova. Ne znam područje na kojem se nije afirmirao, iako je bazično kipar. A i on sam je bio lik.

Iznimno sam zahvalna obitelji Zlatka Boureka Diani Bourek i kćeri Barbari Bo-

IZLOŽBA ZLATKA BOUREKA

urek koje su svesrdno pripomogle da se ostvari ovaj hommage upravo u adekvatnom prostoru kakav je Gliptoteka, te da se snađem u opusu i izaberem slike čiji bi sadržaj odgovarao ideji da ga se prikaže kao slikara pripadnika židovske kulture. Željela bih istaknuti da je ŽOZ dobio donaciju od obitelji Bourek, jednu sliku koja svojim sadržajem predstavlja Židove koji su se 1948. nakon povratka iz raznih koncentracijskih logora iseljavali u Izrael.

Što se tiče umjetničkog zbrinjavanja zbirke Zlatka Boureka, na što se također željelo ukazati ovom izložbom, nikakvih novih koraka nema. Svi se slažu da takva ostavština ne može pasti u zaborav, ali ništa se nije pomaklo. Možda se nešto bude dogodilo u skoroj budućnosti, nadam se. Nama bi bilo stalo da Bourekova galerija na neki način bude pod egidom Židovske općine, mislim da bi to bilo korektno. Bilo bi divno da ŽOZ ima Galeriju Zlatka Boureka.

Kako je osmišljen glazbeni program koji su izveli Arijana Gigliani Philipp (sopran), Vitomir Marof (bariton) i Tamara Jurkić Sviben na glasoviru?

Tamara Jurkić Sviben je suradnica koju moram hvaliti do nebesa. Mi već nekoliko godina surađujemo na projektu EDJC-a. Njezin je doktorat bio posvećen židovskim skladateljima. Ona je ove godine razotkrila skladbu Davida Meisela, kantora iz Karlovca, Keduschah, koju je na koncertu interpretirao Vitomir Marof, i trenutno je na tragu otkrivanja njegove ostavštine kojom se neumormo bavi i Meiselova praunuka, profesorica gitare Tena Bunčić. Uz ostale autore, izveden je i Aron Marko Rothmüller, vrlo važna ličnost u glazbenom svijetu Zagreba s međunarodnom reputacijom sjajnog baritona.

Inače se EDJC održava prvu nedjelju u rujnu. Ove je godine održan jedan četvrtak, 19. 9. 2019. u 19 sati. Ima li u tim brojkama simbolike?

Ima, moje osobne simbolike. Ove godine je prva nedjelja u rujnu bila nezgodan termin, i nismo bili spremni za ovogodišnji tako bogati program. Namjerno sam se onda odlučila za taj datum budući da ja kao autorica radim taj projekt 19. godinu. To je nekakav moj jubilej koji se zgodno poklopio.

Imate li već plan za sljedeću godinu kada je 20. obljetnica obilježavanja dana židovske

kulture u Hrvatskoj? Koji su vam planovi i mimo toga?

Što se tiče tog dana, neka globalna ideja je posvetiti se ljudima iz zajednice, to će biti svojevrsno razotkrivanje i predstavljanje ljudi koji nešto rade u ovoj zajednici, to je princip Talmuda, jer židovstvo je volonterstvo. Uz to, voljela bih da oživimo kazališnu scenu Lee Deutsch, a i pri završetku sam filma o

židovskim arhitektima koji su izgradili Zagreb. Naročito me veseli plan da s djecom iz židovskog vrtića napravim "malu radionicu judaice" u kojoj će oni s materijalima koji su im na raspolaganju izraditi predmete judaice. Prije toga će se upoznati s judaikom provodeći neko svoje vrijeme u muzeju jer muzej mora živjeti i biti edukativni podstrek da se djeca uče o židovstvu.

EUROPSKI DAN ŽIDOVSKJE KULTURE OVE GODINE OBILJEŽEN I U KARLOVCU

TEKST I FOTOGRAFIJA: TENA BUNČIĆ

"U kratkom periodu karlovačke povijesti djelovala je židovska zajednica koja je grad Karlovac prihvatila kao svoj. Brojni Židovi su ostavili neizbrisiv trag pridonoseći kulturnom, društvenom, političkom i gospodarskom životu grada. Zahvaljujući ljubavi, entuzijazmu i nesebičnosti pojedinaца, grad je danas bogatiji za brojne kulturne institucije, društva, građevine, prekrasne parkove, koji su Karlovac nekad i danas svrstavale u vodeća mjesta po kvaliteti života." Ovako glasi početak teksta koji je sredinom rujna osvanuo u poznatom povijesnom karlovačkom Paviljonu Katzler. Uz kratki tekst o Židovima u Karlovcu, popis najznačajnijih Židova, te kratki židovski pojmovnik, u

dva izloga paviljona izloženi su predmeti koji su pripadali karlovačkim Židovima — svitak Tore, Talmud, židovski kalendari, kantorova kapa i molitveni šal, šofar, košer vino, Hagada i slično, te nekoliko fotografija među kojima i jedina fotografija unutrašnjosti karlovačke sinagoge srušene 1960.

Autorice izložbe su vlasnica paviljona Morana Rožman i autorica ovog teksta, ponosna praunuka posljednjeg karlovačkog kantora Davida Meisela. Postava je bila dostupna i vidljiva jer je bila izložena na jednom od najprometnijih mjesta u Karlovcu. Prolaznici su se zaustavljali, gledali, čitali i oni koji nisu znali koliki je bio utjecaj židovske zajednice na razvoj Karlovca bili su iznenađeni kako se o tome godinama šutjelo. Mnogi nisu znali koliko Karlovac duguje Židovima koji su ostavili veliki trag u gospodarstvu, kulturi, sportu i arhitekturi, a za potrebe

edukacije sugrađana o utjecaju židovske zajednice za razvoj Karlovca tiskan je prigodni letak. Vjerujem da Karlovčani postaju svjesni koliko su karlovački Židovi voljeli svoj grad Karlovac i koliko su za njega napravili, te kako svi mi dan danas uživamo u plodovima te njihove ljubavi.

EUROPSKI DAN ŽIDOVSKJE BAŠTINE OVE GODINE OBILJEŽEN I U KARLOVCU

ČETVRT STOLJEĆA OD USPOSTAVE BILATERALNIH ODNOSA SVETE STOLICE I DRŽAVE IZRAEL

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Deklaracija Nostra Aetate (Naše vrijeme) iz 1965. u kojoj se govori o odnosu Katoličke crkve prema nekršćanskim religijama, odbacuje kolektivna krivnja Židova za Kristovu smrt i osuđuje antisemitizam istaknuta je na konferenciji povodom 25 godina uspostave diplomatskih odnosa Vatikana i Izraela kao ključni trenutak za izgradnju današnjih odnosa dviju religija i dviju država. Naglašeno je također da je Nostra Aetate, dokument proizašao iz Drugog vatikanskog koncila, jedinstveni zaokret u povijesti Katoličke crkve, ali i posljedično za odnose katolika i Židova. On predstavlja i temelj za sporazum Vatikana i Izraela iz 1993. nakon kojega su prije četvrt stoljeća dvije zemlje uspostavile diplomatske odnose.

“Drugi vatikanski koncil održan 28 godina prije uspostave diplomatskih odnosa između Izraela i Svete Stolice bio je jedinstveni transformacijski trenutak u povijesti Katoličke crkve. Ali bio je i revolucija i prekretnica u smislu katoličko-židovskih odnosa”, rekao je na konferenciji izraelski veleposlanik u Hrvatskoj Ilan Mor. Temeljni sporazum iz prosinca 1993. nakon kojeg je uslijedila uspostava diplomatskih odnosa 1994. između Vatikana i Izraela

VISOKI GOSTI NA KONFERENCIJI NA KATOLIČKOM SVEUČILIŠTU U ZAGREBU

Mor smatra “povijesnim dokumentom pomirenja između Katoličke crkve i židovskog naroda”.

Nazočnima na konferenciji održanoj na Katoličkom sveučilištu u Zagrebu obratio se i zagrebački nadbiskup kardinal Josip Bozanić, ocijenivši da Temeljni

sporazum ima puno dublje i šire značenje od običnog bilateralnog međudržavnog čina. Podsjetio je da je događaj od prije 25 godina plod ne samo dijaloga koji se oslanja na smjernice Drugog vatikanskog koncila nego i zauzimanja konkretnih osoba, istaknuvši papu Ivana Pavla II.

koji je “pozivao na otvorenost i svjedočio neprolazne vrednote utemeljene na dostojanstvu čovjeka i na slobodi koja teži prema dobru i suradnji s drugima”. Papa Ivan Pavao II. je 1986. posjetio Veliku sinagogu u Rimu i time postao prvi katolički čelnik u gotovo dvije tisuće godina koji je posjetio neki židovski hram. Pritom je rekao kako su “Židovi starija braća Kršćanstva”.

Nadbiskup Bozanić je kazao da “u Zagrebu i Hrvatskoj, ne previđajući bolnu prošlost i razne zapreke, postoji bogata baština, osobito duhovna i kulturološka, međudnosa kršćanstva i židovstva na koju se treba vraćati, ponirati u dubinu i upoznavati nepoznato, ali i ispravljati iskrivljeno”.

U četvrtom poglavlju dokumenta *Nostra Aetate*, o kojem je govorio Ilan Mor ističući kako nema sumnje da je nastao pod utjecajem užasa Holokausta, kategorički se osuđuje antisemitizam, rješavajući židovski narod kolektivne krivnje za smrt Isusa i optužbi koje su bile jedan od glavnih uzroka antisemitizma kroz povijest.

Odnosi između Katoličke crkve i judaizma kroz povijest nisu uvijek bili prijateljski. “I dalje postoje izazovi, ali je u zadnjih 25 godina zabilježen velik napredak”, poručio je Mor i istaknuo važnost obrazovanja te traženja novih načina širenja ostavštine deklaracije mladima da bi se u njih usadila tolerancija a iskorijenio fanatizam.

Predsjednik Sabora Gordan Jandroković rekao je da oba dokumenta, *Nostra Aetate* i *Temeljni sporazum*, “sadrže istu poruku — onu o važnosti mira, koji se gradi na dijalogu, posebno onom međureligijskom, ali i na međusobnom poštovanju, razumijevanju, suradnji i podsjećanju na sve vrijednosti zajedničke duhovne baštine”.

“*Nostra Aetate* rekao je ‘ne’ antisemitizmu, nepravdi, diskriminaciji, progonstvu, nesnošljivosti, isključivosti i

osuđivanju drugih. Tim porukama Katolička crkva učinila je povijesni zaokret u odnosima sa židovstvom”, zaključio je.

“Osjećaj pripadnosti katoličanstvu bila je ona vrijednost koja je očuvala kroz stoljeća hrvatski narod i odredila njegov nacionalni identitet. Katolička vjera je uvijek bila temelj hrvatskog nacionalnog jedinstva, kohezije, opstojnosti, otpora i borbe za slobodu. U Izraelu, Hrvatska pak vidi istinskog prijatelja s kojim želi dalje razvijati partnerski odnos i svekoliku suradnju”, kazao je Jandroković, dodajući kako Hrvatska i Izrael imaju mnoge sličnosti i dijele zajedničke vrijednosti.

“To je posebno važno istaknuti u ovom današnjem složenom trenutku globalnih promjena kada se ta zajednička baština i vrijednosti na kojima počivaju naša društva dovode u pitanje, pa čak i negiraju od mnogih ekstremno desnih ili lijevo-liberalnih aktera koji djeluju i u Hrvatskoj”, dodao je.

Apostolski nuncij u Hrvatskoj, nadbiskup Giorgio Lingua sa svoje je strane izrazio nadu da će 25 obljetnica od uspostave diplomatskih odnosa još više osnažiti odnose između Svete Stolice i Izraela. I on je naglasio ulogu koju je za te odnose imao papa Ivan Pavao II. koji je odrastao uz mnoge pripadnike židovskog naroda te je svjedočio Holokaustu.

Prvi papa modernog doba koji je posjetio Svetu Zemlju bio je papa Pavao VI. 1964. godine, no tada je izbjegavao koristiti riječ Izrael jer Vatikan još uvijek nije priznao tu državu. Izrael, ali i Palestinske teritorije, potom su posjetili i Ivan Pavao II., Benedikt XVI. i aktualni papa Franjo.

Izaslanik hrvatske predsjednice Sebastian Rogač rekao je da su odnosi Vatikana i Izraela presudni ne samo u diplomatskom i političkom smislu nego i kao most i platforma dijaloga i razumijevanja kršćana i Židova. I on se osvrnuo na odnose Hrvatske s Vatikanom s jedne i s Izraelom s druge strane, istaknuvši da

Sveta Stolica zauzima posebno mjesto u sveukupnoj povijesti hrvatske države i naroda, dok je Hrvatska nedavnim uzvratnim državnim posjetom predsjednice Izraelu učvrstila snažne temelje prijateljstva i partnerstva s Izraelom i potvrdila zajedničku želju za trajnom i strateškom hrvatsko-izraelskom suradnjom. “Moramo se zauzimati za vjerske slobode i uvažavanje a protiv predrasuda, netrpeljivosti i antisemitizma”, dodao je.

Nazočnima se obratio i rektor Katoličkog sveučilišta Željko Tanjić. “Naši studenti uče od nas starijih kako povezati različite jezike sporazumijevanja”, rekao je.

Potom su predavači iz Izraela, Hrvatske, Vatikana i Austrije razmotrili duboke poveznice i izvorišta zajedništva u dijalogu između kršćana i Židova. U prvom dijelu konferencije dva glavna predavanja održali su rabin Daniel Sperber sa Sveučilišta Ban-Ilana u Ramat Ganu iz Izraela koji je govorio o viziji deklaracije *Nostra Aetate* sa židovske strane te tajnik Povjerenstva Svete Stolice za vjerske odnose sa židovstvom i jedan od vodećih stručnjaka za odnose sa židovstvom pri Svetoj Stolicy Norbert Hofmann koji je govorio o trenutnoj situaciji po pitanju dijaloga između katolika i Židova. U drugom dijelu konferencije Boris Havel s Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu govorio je, između ostalih, o duhovnom i političkom zbližavanju kršćana i Židova od devedesetih godina 20. stoljeća do danas.

SVEČANI KONCERT POVODOM 25. OBLJETNICE DIPLOMATSKIH ODNOSA IZRAELA I SVETE STOLICE

PIŠE: NATAŠA BARAC

Kruna proslave 25. obljetnice uspostave diplomatskih odnosa između Države Izrael i Svete Stolice bio je svečani koncert u zagrebačkoj Dvorani Vatroslava Lisinskog, u suorganizaciji Veleposlanstva Države Izrael, Zagrebačke nadbiskupije, Apostolske nuncijature i Hrvatskog katoličkog sveučilišta.

“Kao jedinstvena manifestacija ovog vrlo posebnog trenutka u našoj povijesti, hrvatski i izraelski glazbenici večeras zajedno izvode glazbu židovske i kršćanske liturgije, kao i djela poznatih svjetskih skladatelja kao simbol jedinstva, međusobnog razumijevanja i tolerancije”, rekao je pozdravljajući nazočne izraelski veleposlanik Ilan Mor, a značaj i čudesnost glazbe istaknuo je i apostolski nuncij u Hrvatskoj msgr. Giorgio Lingua.

“Za razliku od drugih umjetničkih iskustava, glazba svakome od nas govori na

drukčiji način i zahvaljujući svom univerzalnom jeziku koji dopire do svakoga, bez obzira kojoj kulturi pripadao, može biti sredstvo društvenoga povezivanja”, rekao je apostolski nuncij.

Zagrebačka filharmonija pod dirigentskom palicom izraelskog dirigenta Arie-la Zuckermanna uz sopranistice Tanju Ruždjak i Maju Vukoju i djevojački zbor Zvezdice očarali su publiku.

Vrhunac ove posebne večeri bio je nastup izraelskog violiniste Itamara Zorman koji je izveo Koncert za violinu i orkestar u e-molu, op. 64, Felixa Mendelssohna. Zorman je svojom interpretacijom Mendelssohna napravio čudesnu atmosferu u dvorani u kojoj je publika očarana slušala magične zvukove violine iz 18. stoljeća.

Kao poseban dar publici, Itamar Zorman izveo je neslužbenu himnu Izraela “Yerushalayim Shel Zahav” (Jeruzalem od zlata) i poput djela teksta koji kaže “ja sam violina” (Ani kinor) i sam se spojio s violinom proizvodeći čaroliju koju je osjetila i publika nagradivši ga velikim pljeskom.

Itamar Zorman, “pjesnik violine” kako ga nazivaju, rođen je 1985. u Tel Avivu u obitelji muzičara, a od šeste godine svira violinu.

**IZLOŽBA O JERUZALEMU U
NADBISKUPIJSKOM PASTORALNOM
INSTITUTU U ZAGREBU**

U sklopu obilježavanja 25. obljetnice uspostave diplomatskih odnosa između

Svete Stolice i Države Izrael u studenome je u Nadbiskupijskom pastoralnom institutu u Zagrebu otvorena izložba fotografija posvećena Jeruzalemu, u organizaciji izraelskog veleposlanstva u Hrvatskoj i Zagrebačke nadbiskupije.

Izraelski veleposlanik Ilan Mor na otvaranju izložbe je istaknuo da je Jeruzalem jedan od najzanimljivijih gradova na svijetu.

“Sjaj Jeruzalema, zlatan na suncu a srebrn na mjesecini, natječe se učinkom s kaleidoskopom njegovih stanovnika”, rekao je Mor, dodavši kako sve to zajedno s brojnim povijesnim mjestima ali i suvremenom arhitekturom, čini sjajan mozaik koji se može vidjeti na izložbi.

Pomoćni biskup zagrebački mons. Ivan Šaško istaknuo je kako je u Jeruzalemu ostala upisana povijest svijeta, dodavši kako je Jeruzalem živi susret neba i Zemlje.

Otvaranju izložbe nazočili su, između ostalih, potpredsjednik Hrvatskoga sabora Milijan Brkić, zagrebački gradonačelnik Milan Bandić, predsjednik Židovske općine Zagreb dr. Ognjen Kraus, rabin Luciano Moše Prelević te brojni drugi uzvanici.

U sklopu obilježavanja ove važne obljetnice u Požegi je u studenome otvorena izložba posvećena posjetu pape Franje Izraelu.

UDRUGA PREŽIVJELIH HOLOKAUSTA NA POSTAVLJANJU “KAMENA SPOTICANJA” U SLOVENIJI

PIŠE: DR. MELITA ŠVOB

Na poziv gradonačelnika Ljubljane Zorana Jankovića, direktora Judovskog kulturnog centra Roberta Waltra i direktora mariborske sinagoge Borisa Hajdinjaka Udruga preživjelih Holokausta u Hrvatskoj prisustvovala je u rujnu svečanosti polaganja “kamena spoticanja” za žrtve Holokausta, u sklopu velike akcije organizirane u nekoliko slovenskih gradova pod pokroviteljstvom slovenskog predsjednika Borisa Pahora.

Svečano postavljanje “spotikavcev” za 21 Židova, koji su živjeli u Ljubljani bilo

je 18. rujna a postavljeni su ispred kuća u kojima su nekada stanovali. Polagali su ih učenici, rođaci, prijatelji, susjedi, političari — zapravo je cijeli događaj dirljiv, jedinstven, svečan pa smo počašćeni da smo tome prisustvovati. S nama su bili i glavni rabin RH Luciano Moše Prelević, rabin Slovenije Ariel Haddad, rabin Trsta Alexander Meloni, predstavnici katoličke crkve i muslimanske zajednice, gosti iz Makedonije, Crne Gore, kulturni radnici, političari... bilo je nezaboravno.

Bili smo gosti i na otvorenju izložbe “Undeleted” Vuka Čosića, na “Inštalaciji” Mrevljeta Pollaka, posvećenoj žrtvama Holokausta, na koncertu izraelske pjevačice Sivane Goldman i kan-

tora iz Berlina Isidora Abramovicza, te domjenku.

Iz Ljubljane smo otputovali u Maribor gdje smo posjetili Center judovske kulturne “Sinagoga Maribor”, na poziv direktora Borisa Hajdinjaka, s kojima dugo surađujemo. Oni su organizirali postavljanje “kamena spoticanja” u Mariboru, Ljubljani i drugim mjestima Slovenije. Mariborska sinagoga je važan spomenik židovske kulture i jedna od najstarijih postojećih zgrada sinagoga u srednjoj Europi.

Claims konferencija je omogućila Udruzi Holokaust preživjelih put u Ljubljani i Maribor, uz potporu Židovske općine Zagreb i organizaciju predsjednice Udruge preživjelih Holokausta dr. Melite Švob.

KREĆE LI KONAČNO DUGO NAJAVLJIVANA OBNOVA VARAŽDINSKE SINAGOGA?

PIŠE: F. B.

Varaždinska sinagoga, uz židovsko groblje danas jedini objekt u gradu koji svjedoči o nekadašnjoj velikoj židovskoj zajednici koja je obilježila gospodarski i kulturni život Varaždina, uskoro bi nakon

brojnih najava i obećanja konačno trebala biti obnovljena.

Krajem 90-ih godina prošloga stoljeća, odnosno početkom 2000. godine, obnovljene su tri strane varaždinske sinagoge te je uređeno krovništvo, dok je pročelje ostalo u vrlo ruševnom stanju. Uskoro će početi radovi na faksimilnoj rekonstrukciji, čija je vrijednost oko

1,8 milijuna kuna, a prva bi polovica radova trebala biti dovršena do kraja godine, istaknuto je prilikom potpisivanja okvirnog Sporazuma o uređenju pročelja sinagoge. Zamjenica varaždinskog gradonačelnika Sandra Malenica najavila je tom prigodom da će se ove godine rekonstruirati građevinski dio i postaviti lukovice, a sljedeće će se godi-

ne više raditi na detaljima unutrašnjosti varaždinske sinagoge.

“Bilo je tu pregradnje, dogradnje i u NDH, ali i u socijalizmu, a sad vraćamo onaj izvorni oblik na pročelje zgrade. Mi bismo na taj način barem malo smanjili ili platili dug prema židovskoj zajednici, ako je to uopće moguće napraviti”, kazao je gradonačelnik Ivan Čehok dodajući da će varaždinska sinagoga, uz to što će zadržati spomeničku ulogu, u budućnosti biti multifunkcionalni objekt.

Na potpisivanju Sporazuma o uređenju pročelja sinagoge u Varaždinu bili

su i predsjednik Koordinacije židovskih općina RH dr. Ognjen Kraus, predsjednik Židovske općine Čakovec dr. Andrej Pal i stručni suradnik u Ministarstvu kulture zadužen za židovsku baštinu Dražen Klinčić.

“U tome sudjelujem od 90-ih godina kad se počelo s obećanjima i ova me zadnja inicijativa zaista veseli. Kultura je ono što nas zbližava i povezuje, a dvorana sinagoge ima fantastičnu akustiku i ova će zgrada moći služiti brojnim kulturnim potrebama grada i njegovih stanovnika”, kazao je dr. Kraus.

PROJEKT O SUDJELOVANJU HRVATSKE NA MARŠU ŽIVIH 2020.

PIŠE: NATAŠA BARAC

AHARON TAMIR, IZVRŠNI DIREKTOR PROJEKTA MEĐUNARODNOG MARŠA ŽIVIH

Izvršni direktor projekta Međunarodnog marša živih Aharon Tamir boravio je u studenome u Hrvatskoj, na inicijativu izraelskog veleposlanika u RH Ilana Mora, kako bi pokušao dogovoriti sudjelovanje predstavnika Hrvatske na Maršu živih 2020. godine. Tamir je zajedno s veleposlanikom Morom razgovarao s predstavnicima židovske zajednice, nadležnih ministarstva i Grada Zagreba od kojih su dobili podršku za ovaj projekt u kojem Hrvatska već dugo službeno ne sudjeluje.

Marš živih osnovan 1988. kao reakcija na sve one koji su pokušavali negirati Holokaust, kazao je Tamir, jedan je od najvažnijih projekata vezanih uz sjeća-

nje na Holokaust, borbu protiv antisemitizma i sjećanja na žrtve. Organizatori su shvatili da ljude, posebice mlade, treba odvesti na mjesto zločina kako bi se sami uvjerali što se dogodilo i koji su razmjeri zločina počinjenih tijekom Drugog svjetskog rata.

”Ideja je posjetiti koncentracijski logor i mjesta istrebljenja Židova te povesti mlade ljude kako bi vidjeli gdje su se dogodili strašni zločin”, rekao je veleposlanik Mor, objašnjavajući da sudionici Marša živih prolaze tri kilometara dugi put između Auschwitza i Birkenaua.

U tridesetak godina održavanja Marša živih do sada su sudjelovala izaslanstva iz

72 zemlje, a svaka skupina ima svoj program, neke grupe obilaze samo logor Auschwitz-Birkenau, neke posjećuju i druga mjesta na kojima se dogodio Holokaust, a neke grupe nakon toga odlaze i u Izrael. U Maršu živih sudjeluju preživjele žrtve Holokausta koje to smatraju svojom misijom,

te mladima govore što se i kako dogodilo, zatim Židovi, te drugi. Marš živih uvijek se organizira na Jom HaŠoa, a sljedeće godine taj datum pada na 21. travnja.

Do sada je na marševima živih sudjelovalo više od 300.000 sudionika a na taj način su važne poruke prenesene milijunima.

Nadamo se da će se priprema ovog važnog projekta uspješno nastaviti i da će Hrvatska 2020. sudjelovati sa svojim izaslanstvom u Maršu živih.

IZVRŠNI DIREKTOR EUROPSKE INICIJATIVE ŽIDOVSKIH GROBLJA U HRVATSKOJ

PIŠE: J. C.

Izvršni direktor Europske inicijative židovskih groblja (ESJF) Philip Carmel boravio je u studenome u Hrvatskoj gdje je održao niz razgovora o mogućoj budućoj suradnji i obnovi židovskih groblja u Hrvatskoj.

U Židovskoj općini Zagreb Carmel je razgovarao s predsjednikom ŽOZ-a Ognjenom Krausom, dopresjednikom Sašom Cvetkovićem, rabinom Lucianom Moše Prelevićem i glavnim tajnikom Deanom Friedricom. ŽOZ je izrazio nadu da će se suradnja u obnovi židovskih groblja u Hrvatskoj ostvariti.

Predstavnici ESJF-a održali su razgovore i u Ministarstvu kulture RH gdje ih je primila ministrica kulture dr. sc. Nina Obuljen Koržinek. Tema radnog posjeta delegacije ESJF bila je zaštita i

očuvanje židovskih groblja na području Hrvatske, kao povijesnog svjedočanstva i dokaza postojanja židovskih zajednica na određenom prostoru te također u svojstvu podsjetnika na stradanje za vrijeme Holokausta. Izvršni direktor ESJF-a kazao je da je ESJF spreman pružiti putem programa financijske potpore Europske unije aktivnu pomoć te znanje i ekspertizu vezano uz zaštitu i očuvanje židovskih groblja.

Predstavnici ESJF-a su nakon boravka u Hrvatskoj objavili da su vrlo zadovoljni održanim sastancima te kako se nadaju da će 2020. godine započeti s projektima i u Hrvatskoj.

ESJF je osnovan 2015. i ova je inicijativa od tada uspjela zaštititi više od 120 židovskih groblja u sedam zemalja središnje i istočne Europe. Početkom ove godine ESJF je pobijedio na natječaju Europske unije pa je od EU-a dobio 800.000 eura za projekt čiji je cilj mapiranje i proučavanje više od tisuću groblja

u istočnom dijelu Europe. ESJF trenutno radi na tridesetak individualnih projekata zaštite židovskih groblja a nadamo se da će uskoro, kao što je i najavljeno, pokrenuti i projekte za zaštitu židovskih groblja u Hrvatskoj.

PROJEKT “REDISCOVER” — KAKO ŽIDOVSKU BAŠTINU PRETVORITI U NOVI TURISTIČKI POTENCIJAL

PIŠE: F. B.

Osijek je grad u kojem je dugo godina živila i djelovala velika židovska zajednica, a članovi te zajednice ostavili su značaj trag u svome gradu ali i u svijetu. Projekt “Rediscover” trebao bi židovsku baštinu Osijeka pretvoriti u novi turistički potencijal tog slavonskog grada.

Osijek je u rujnu bio domaćin 3. Partnerskog sastanka u sklopu projekta čiji je puni naziv “Rediscover, expose and exploit the concealed Jewish heritage of the Danube Region” (“Ponovno otkriti, izložiti i iskoristiti skrivenu židovsku baštinu Podunavlja”). Nositelj ovog projekta je mađarski grad Segedin, a osim Segedina i Osijeka, u njemu sudjeluju još sedam gradova podunavske regije: Galati, Temišvar, Regensburg, Murska

Sobota, Subotica, Banja Luka i općina Kotor. Provedba projekta počela je u lipnju 2018. godine, a njime se želi otkriti materijalna i nematerijalna židovska baština u tim jedinicama lokalne uprave i samouprave, te korištenjem židovskog nasljeđa stvoriti novu vrijednost u društvenoj koheziji, turističkom potencijalu i kulturnom bogatstvu srednje i istočne Europe, koja je prije Drugog svjetskog rata bila dom vrlo prosperitetnih židovskih zajednica, od kojih veliki broj danas više praktički ne postoji.

“Osijek doista ima bogatu povijest; bogatu materijalnu i nematerijalnu baštinu koju su nam ostavili naši Osječani i Osječanke židovskog podrijetla — obrtnici, industrijalci, trgovci, bankari i ostali... S nestrpljenjem iščekujem finale ovoga projekta kada ćemo novom turističkom rutom okruniti ovu ponovno otkrivenu priču”, rekla je u rujnu na sastanku sudionika ovog zanimljivog projekta osječka dogradonačelnica Žana Gamoš.

Dodala je kako je projekt vrijedan gotovo dva milijuna eura, te istaknula kako su u Osijeku živjele mnoge svjetski poznate i priznate osobe židovskog podrijetla kao što su filmski producent Branko Lustig, kipar Oscar Nemon, slikar Ivan Rein, dirigent Lav Mirski i mnogi drugi te da je ovaj projekt dobra prilika za predstavljanje njihova doprinosa zajednici.

Jesenska Ricl iz Hrvatskog društva kulturnog turizma sa sjedištem u

Osijeku najavila je u sklopu provedbe projekta izložbu u Muzeju Slavonije na kojoj će predstaviti kolekcija židovske obitelji Weissman.

“Želimo organizirati za turiste povijesne ture ambijentalnog tipa i provedbu niza edukativnih radionica u suradnji sa Židovskom općinom u Osijeku”, rekla je. Povjesničar umjetnosti Grgur Marko Ivanković podsjetio je kako je Osijek jedan od rijetkih gradova koji u svojem graditeljskom fundusu ima sačuvanu židovsku kulturnu baštinu te da je u njemu mnogo građevina koje su podigli trgovci i industrijalci židovskog podrijetla.

“Židovska općina izgradila je čak tri objekta — židovsku školu, staru sinagogu iz 1869. godine i novu sinagogu iz 1903. godine, a imamo i dva židovska groblja. Napravili smo turističku rutu ‘Tragovima židovske kulture’, kojom je predviđen obilazak Osijeka i lokacija na kojima su te građevine. Obilazimo i ulice u kojima su Židovi sagradili svoje brojne reprezentativne historicističke i secesijske kuće. Upravo su oni bili začetnici izgradnje osječke secesije”, zaključio je.

Provedba projekta, čiji je cilj ponovno otkrivanje skrivenih potencijala židovske kulturne baštine, završava 31. svibnja 2021. godine. Ovaj trogodišnji projekt vrijedan je 1,9 milijuna eura, od čega Europska unija daje nešto više od 1,5 milijuna eura. Grad Osijek u projektu “Rediscover” sudjeluje sa 157.000 eura.

RAJKO GRLIĆ GOST ČITATELJSKOG KLUBA U ŽOZ-U

TEKST I FOTOGRAFIJA:
MR. SC. NARCISA POTEŽICA

Na sastanku Čitateljskog kluba Ženske sekcije Židovske općine Zagreb 3. listopada gost je bio poznati redatelj i scenarist Rajka Grlića, autor izvanredne knjige "Neispričane priče", u nakladi Hena coma. Ova autobiografska proza pisana je poput leksikona i pod svakim slovom opisani su događaji ili ljudi o kojima Grlić nije stigao ispričati u nekom svom filmu. Kako sam kaže, približivši se starijim godinama uz svijest o prolaznosti, počeo je pisati o onome što nije u filmovima viđeno, ali mu se činilo važnim. Slika vinske boce na crvenoj pozadini atraktivna je naslovnica koju je dizajnirala njegova kći Olga. Pri-povijedanje je vrlo zanimljivo, jer uočava bitno, s malo riječi opisuje neki događaj, situaciju ili osobu, gotovo filmskom tehnikom slikovito pred čitateljem se pojavljuje lik i upoznajemo događaj o kojem pisac progovora. O tome da se radi o nizu neispričanih priča najbolje govori i sam naslov knjige. Svaki događaj i osoba koje opisuje je poput kamenčića u njegovom bogatom i raznovrsnom životnom mozajku, kolaž svakojakih, raznovrsnih ličnosti u različitim vremenskim razdobljima i na raznim stranama svijeta. Sam pisac kaže da kao puzzle slaže male priče a mi tek pročitavši ove kratke crtice slažemo biografiju poznatog redatelja, saznajemo o njegovom židovskom porijeklu i obitelji, upoznajemo roditelje, njegovu majku poznatu Evu Grlić, spisateljicu i novinarku, i oca poznatog filozofa, autora brojnih znanstvenih knjiga i sveučilišnog profesora Danka Grlića.

Slijedimo životni put Rajka Grlića, rođenog 1947. u Zagrebu koji je zauvijek njegov grad u kojem je proveo je dane djetinjstva i školovanja. Kao dječak rano uzima u ruke prvu kameru koju dobiva na poklon. Šezdesetih godina prošlog stoljeća nastavlja studij u Pragu na poznatoj filmskoj akademiji, gdje susreće mnoge ličnosti iz svijeta filma, politike, a bio je kao student i svjedok povijesnih zbivanja Praškog proljeća.

Veliki dio njegove knjige priče su vezane uz Istru, koja mu je drugi zavičaj, obožava Motovun gdje je osnovao danas poznati i cijenjeni filmski festival, a opisao je osnivanje Imaginarne akademije u Grožnjanu, pa taj komadić unutrašnjosti Istre, postaje mjesto kreativnih susreta na najvišoj svjetskoj umjetničkoj razini.

Kada bi napravili indeks ličnosti koje Grlić spominje, na tom popisu bilo bi stotinjak poznatih i to ne samo glumaca iz njegovih filmova kao što je Miki Manojlović u kultnom "Samo jednom se ljubi" (1981.), nego velike ličnosti naše književnosti kao što je Krleža s kojim se

razgovor protegao neplanirano nekoliko sati. Zatim su tu kratki ali upečatljivi susreti s Titom u pulskoj Areni ili s Tuđmanom na samom početku rata. Ono što je posebno dragocjeno su kratki i odlični opisi jer s nekoliko naznaka dobivamo odličnu sliku o tim ličnostima kao ljudima.

Grlić je za svoje filmove dobio stotinjak međunarodnih nagrada, a 2018. dobio je najveću nagrade Republike Hrvatske za životno djelo na području umjetnosti "Vladimir Nazor".

Novo poglavlje u životu Rajka Grlića dogodilo se 1991. kada je dobio mjesta profesora na američkom sveučilištu pa je i razgovor na Čitateljskom klubu bio uoči putovanja, pred njegov odlazak u SAD gdje ostaje do kraja školske godine.

Na kraju smo mu zaželjeli puno uspjeha, a na našu zahvalu za nezaboravan razgovor odgovorio je da je i on uživao u društvu dama. Predstavljanje "Neispričanih priča" ostat će u sjećanju kao izuzetan susret s autorom a ujedno je to 50. knjiga predstavljena na našem Čitateljskom klubu.

RAJKO GRLIĆ GOST ČITATELJSKOG KLUBA U ŽOZ-U

IZLOŽBA “ŠATOR SASTANKA” SONJE HRŽINE MAJSTOROVIĆ U KIC-U

TEKST I FOTOGRAFIJA:
MR. SC. NARCISA POTEŽICA

Izložba “Šator sastanka” akademske slikarice Sonje Hržina Majstorović otvorena je u listopadu u Galeriji na katu Kulturno informativnog centra Zagreb, u suradnji Židovske općine Zagreb i KIC-a, a izložene obiteljske fotografije i video radovi s likovima dragih osoba na simboličan način dočaravaju njihov nestanak ali i njihovo prisustvo, a istovremeno su i spomen i na stradale tijekom Holokausta.

Izložba “Šator sastanka” uspostavlja imaginarni šator u prostoru galerije a na otvorenju je povjesničar umjetnosti Ivor Igrac objasnio je da je u Starom zavjetu šator sastanka drugo ime za židovski tabernakul (ili miškan), koji je napravljen kao pokretno mjesto bogoslužjenja za izraelski narod tijekom četrdesetogodišnjeg lutanja po pustinji nakon izlaska iz Egipta. Sonja Hržina Majstorović svojom izložbom dijeli židovski dio svoje obiteljske povijesti, koja je u 20. stoljeća nažalost bila i tragična, jer su neki njeni članovi stradali.

Bijeli galerijski prostor sa starim ali i novim fotografijama postaje mjesto okupljanja i dirljivog susreta s bliskim i dragim osobama koje više nisu s nama. Vidimo ih na uvećanim fotografijama a onda se pomoću video instalacija ponovo pojavljuju i

opet nestaju jer ih je zla sudbina otrgnula iz njihovog okruženja. Osjećamo prazninu koja nastaje njihovim gubitkom, njihovim nestajanjem u vremenu i prostoru. Odlazak dragih osoba ovaj put zauvijek simbolizira njihovo nestajanje u vodi koja sve odnosi i briše. Unutar bijelih zidova s fotografijama, u novostvorenom šatoru sastanka autorica je osmislila prostor u kojem susreće svoje pretke, svoju rodbinu i prijatelje. Oni su vremenski daleko, neke je upoznala samo preko starih fotografija i bakinih i majčinih priča. Tu su portreti žena, portreti autorice, stare fotografije prabake Julijane Šejol, Berthe Mauthner, Blance Zoor, kao i bake Klare Havaš te majke Judite Deutsch i kćeri Rebecce. Tu su i portreti dvije autoričinih srodnih duša — najbolje prijateljice Tamare Ukrajinčik, akademske slikarice i restauratorice i Eve Hesse, svjetske umjetnice čiji rad je unatoč kratkom životnom vijeku trajno zapisan u povijest umjetnosti.

“Tema izložbe je univerzalna, svatko od nas nosi svoje nasljeđe, realnost u kojoj živi kao i neizvjesnu sudbinu. Životi nam se vrte u toj simultanosti prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Moja izložba je pohvala ženama bez kojih ja ne bih bila ovdje, mojim pretkinjama, ženama bez kojih ne bih bila to što jesam, srodnih mi osoba po prijateljstvu i umjetničkoj vokaciji i mojem trajanju koje se nastavlja kroz život moje kćeri”, kazala je autorica izložbe.

Sonja Hržina Majstorović na svoj umjetnički način kreira zanimljivu ideju sastanka u šatoru, snažno prizivajući potrebu da se ne zaboravi tko smo, što se događalo i kuda treba ići dalje jer sve to nosimo u mislima i u pamćenju, sve one koji su bili prije nas, one koji su neko vrijeme bili s nama i koji su sada s nama i ostavljamo trag onima koji dolaze.

Sonja Hržina Majstorović, rođena je 1963. u Požegi, roditelji su joj Vojko Hržina i Judita rođ. Deutsch. U Zagrebu živi od ranoga djetinjstva, a 1988. diplomirala je na Akademiji likovnih umjetnosti u klasi Vasilija Jordana. Godine 1993. sa suprugom, slikarom Markom Majstorovićem, odlazi na studijsko usavršavanje u Pariz. Po povratku u Zagreb stječe status samostalne umjetnice pri Hrvatskoj zajednici samostalnih umjetnika (HZSU). Izlagala je na brojnim samostalnim i skupnim izložbama.

IZLOŽBA ŠATOR SASTANKA SONJE HRŽINE MAJSTOROVIĆ U KIC-U

WEB-STRANICA SJEĆANJA NA GENERACIJE ŽIDOVA U RIJECI

TEKST I ILUSTRACIJE: FILIP KOHN

Kad sam navršio 30-tu godinu života, počeo sam istraživati za mene nepoznatu povijest Židova u Rijeci. Na to me navela jedna slika iz djetinjstva moga oca (šezdesetih godina prošlog stoljeća), snimljena u Židovskoj općini Rijeka. Na tadašnjoj proslavi Hanuke prisustvovala je omladina i djeca tadašnjih članova. Danas je taj broj puno manji.

Istražujući dokumente u Riječkom arhivu, našao sam dokument o registraciji općine iz 1781. godine. No Židovi se u Rijeci spominju već u 15. stoljeću, gdje dolaze kao trgovci, doseljenici iz talijanske pokrajine Marche. U sljedećim stoljećima doseljavaju se Židovi iz Španjolske,

Austrije, Mađarske, Rusije, Moldavije i Besarabije. Oko 1900-te godine zajednica broji oko 2.500 “duša”.

Shvativši koliko je smanjen broj članova u našoj općini, a osobito mladih, a pretpostavljam da sličnu sudbinu imaju i druge židovske općine u Hrvatskoj, odlučio sam dati svoj doprinos sjećanju na minule generacije Židova. Surađujući s prof. dr. Zlatkom Karačem i gospođom Jolandom Todorović na izradi knjige “Povijest Židovske zajednice grada Opatije”, dobio sam ideju da pokrenem projekt “Istraživačka studija riječke monumentalne sinagoge” (srušene 1944). Izrada studije je u tijeku. Izvršene su pripremne i tehničke aktivnosti za potrebe izrade predmetne Studije, koji su nužni preduvjet za pisanje analitičkog elaborata. U tom smislu težište rada bilo je na slijedećim poslovima:

IDENTIFIKACIJA ARHIVSKOGA GRADIVA Židovske općine Rijeka, osobito projektne dokumentacije sinagoge, statičkog računa, raznih dokumenata vezanih uz gradnju i rušenje sinagoge, financijska i pravna pitanja i sl. (Državni arhiv Rijeka, Jevrejski istorijski muzej Beograd, Hrvatski državni arhiv);

KOPIRANJE I FOTOFAKSIMILIRANJE odbačenih dokumenata i nacрта;

PRIJEVOD I PRIJEPIS (digitalizacija) rukopisnih dokumenata s njemačkog, talijanskog, mađarskog i hebrejskog jezika (sve prijevode obavili su ovlaštene kvalificirani prevoditelji);

PRIBAVLJANJE FOTO-DOKUMENTACIJE, osobito starih razglednica sinagoge i fotografija iz privatnih i muzejskih zbirki;

BIBLIOGRAFSKA BAZA, identifikacija i detaljno pretraživanje literature o sinagogi i objavljenih izvora;

IZRADA SINOPSISIA / SADRŽAJA STUDIJE na temelju vrste i opsega raspoloživoga gradiva;

RADNA ELABORACIJA, sistematizacija podataka, pisanje određenih poglavlja Studije u cilju provjere sinopsisa, strukture i očekivanog opsega Studije

Da bih približio široj publici i budućoj židovskoj omladini sjećanja na generacije Židova Rijeke, njihov naporan poduhvat da izgrade svoj uzvišen hram-sinagogu, koju su radi ljepote stanovnici Rijeke zvali “ukrasom grada”, objavit ću na web-stranici dio ovog interesantnog materijala. Ujedno to će biti moj mali doprinos gradu Rijeci, Europskoj prijestolnici kulture za 2020. godine, čijoj baštini je tijekom vremena pridonijela i njena židovska zajednica.

AVI JORISCH: “NEKA BUDE INOVACIJA” ILI KAKO IZRAELSKA DOMIŠLJATOST POPRAVLJA SVIJET

PIŠE: NATAŠA BARAC

Svijet je već odavno zadivljen brojnim uspjesima koje je Izrael postigao (i postiže) na raznim područjima. A upravo su izraelske inovacije, kao i načini na koje te inovacije utječu na današnji svijet, tema knjige američko-izraelskog pisca i poduzetnika Avija Jorisha “Neka bude inovacija”; u izdanju izdavačke kuće Profil.

Avi Jorisch u ovoj je knjizi objašnjava uz primjere i priče o zanimljivim izraelskim inovacijama kako iza izraelskih inovatora ne leži vjera, novac ili položaj, već u velikoj mjeri želja da se unaprijede ljudski životi i poboljša svijet, u skladu s drevnim židovskim načelom popravljanja svijeta (Tikkun olam).

U knjizi “Neka bude inovacija — kako izraelska domišljatost popravlja svijet”, autor donosi priče o tome kako su nastale neke od najpoznatijih (ili manje poznatih) izraelskih inovacija koje su u velikoj mjeri promijenile živote ne samo Izraelaca već i ljudi diljem svijeta.

Avi Jorisch u ovoj nam knjizi predstavlja 15 čudesnih inovacija: od Željezne kupole koja izraelsko stanovništvo štiti od napada iz zraka, do čudesnih flastera koji spašavaju živote i solarnih kolektora na koje smo se već naučili. Jorisch donosi i priče o tome kako su neki od tih izuma nastali gotovo slučajno, poput izuma ReWalk (Opet hodam) kojeg je dr. Amit Goffer izumio nakon što je tragičnim slučajem postao invalid. Priče o tome kako su neki

od ovih nevjerojatnih izuma izmišljeni napete su i zanimljive, jer iza nekih stoje znanstvenici a iza nekih obični ljudi. Neki od izuma, poput sustava za natapanje zemlje ili “Uber hitne pomoći”, nastali su upravo zbog specifične situacije u kojoj se Izrael nalazi: neplodna zemlja i kronični nedostatak vode doveli su do izuma sustava natapanja zemlje koji se danas primjenjuje u svijetu i još uvijek smatra najboljim, a teroristički napadi i žrtve koje trebaju brzu pomoć mladog su bolničara Elia Beera potaknuli da osmisli bolji i brži način pružanja pomoći unesrećenima. Ova knjiga govori i o povijesti Izraela, o ljudima koji su iz ničega stvorili modernu zemlju usklađujući i prilagođavajući ju potrebama današnjeg suvremenog društva.

Osim 15 priča o nevjerojatnim inovacijama, Jorisch na kraju knjige donosi i kronološki popis na kojem se nalazi pedeset najvećih doprinosa Izraela svijetu. Taj popis počinje s 1948. godinom kada je izmišljena krav maga, borbena vještina za samoobranu, a završava s 2016. kada je Izrael na tržište izbacio zavoj Wound Clot (zgrušavanje rane), koji je u stanju upiti velike količine krvi. Jeste li znali da su Izraelci osmislili neprobojna vrata i brave ali superkomputerski čip te cherry rajčice? Neki od tih izuma dobro su nam poznati, a neki će nas iznenaditi.

Objašnjavajući razloge za pisanje knjige o izraelskim inovacijama, Jorisch se prisjeća razgovora sa svojim sinom o pet pravila kojih se u njegovoj obitelji treba pridržavati: “Budi čovjek, popravljaj svijet, trudi se najviše koliko možeš, baš nikad ne

odustaj i zabavljaj se”. Neka od tih pravila sigurno su vrijedila i za izraelske inovatore koji su svojim izumima zadužili svijet.

Avi Jorisch je poduzetnik i stručnjak za Bliski istok, te stručnjak za praćenje globalnih trendova u arapskom svijetu, borbu protiv terorizma i financijske malverzacije. Diplomirao je na Sveučilištu Binghamton, magistrirao na Hebrejskom sveučilištu u Jeruzalemu a u Kairu je studirao arapsku i islamsku filozofiju. U svojoj karijeri radio je za američka ministarstva obrane i financija, te bio viši suradnik Američkog vijeća za vanjsku politiku i osnivač IMS-a, tvrtke za financijsko poslovanje. Njegovi članci objavljuju se u utjecajnim medijama, poput New York Timesa, Forbese i Wall Street Journala.

AVI JORISCH

Neka bude
inovacija

KAKO IZRAELSKA
DOMIŠLJATOST
POPRAVLJA SVIJET

PROFIL

AVI JORISCH NEKA BUDE INOVACIJA

ROMAN O KLJUČU (BEZ) POVIJESTI

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Viktor Borisovič Šklovskij (Peterburg 1893. – Moskva 1984.) spada među one velike ruske pisce (i teoretičare književnosti) židovskog podrijetla koji su u kasu Prvog svjetskog rata, Februarske i Oktobarske revolucije, odnosno krvavog građanskog sukoba, a potom i žestokih političkih među i unutarpartijskih obračuna, iz kojih se (iz)rodila monstruoza staljinistička neman, prolazili i osobnu kalvariju i samo pukom srećom ili igrom slučaja nisu tragično skončali kao tisuće njihovih sunarodnjaka koji su s oduševljenjem prihvatili revolucionarne promjene, da bi ubrzo razočarani izdajom komunističke, odnosno humanističke ideje posta(ja)li duhovni suputnici i emigranti, a na koncu ih je režim proglasio izdajnicima i neprijateljima boljševičkog sustava i ideologije. U tom prijelomnom, prijelaznom razdoblju kada carska Rusija umire i nestaje, a nova boljševička se rađa, Šklovskij je objavio svoje fascinantne uspomene (odnose se na njegov boravak u Peterburgu, Saratovu, Kijevu, Galiciji, Perziji i u Berlinu od 1917. do 1922.) i naslovio ih je “Sentimentalnim putovanjem” s jasnom nakanom da ih obilježi svojevrsnim ironijskim *hommageom* u odnosu na literaturu Laurencea Sternea kojeg je iznimno cijenio.

Kao aktivni član Opojaz-a (Društva za studij pjesničkog jezika) od 1916., ubrzo se nametnuo kao jedan od glavnih aktera i teoretičara tzv. ruske formalne škole, a kao mladi ruski Židov, pripadnik intelektualne građanske klase (treba napomenuti da je “baštinio” još i njemačke i ruske gene), priključio se eserima (socijalrevolucionarima) s kojima je sudjelovao u terorističkim akcijama; kasnije je ratovao protiv bjelogardejaca i boljševika, da bi 1922. bio prisiljen pobjeći u Berlin kako bi spasio živu glavu, gdje je i objavio svoja dva, možda najznačajnija “beletristička” djela: “Sentimentalno putovanje” i “ZOO ili pisma ne o ljubavi”, dopisi upućeni Alji (tj. Elsi Triolet), u kojima je opisivao Berlin 20-ih godina prošlog stoljeća očima emigranta. Kasnije je napisao još jedno autobiografsko djelo “Živjeli nekoć” (1962.) i ove knjige zajedno čine provokativnu i fascinantnu trilogiju.

Svršetkom građanskog rata, odnosno nakon što su boljševici objavili amnestiju, posredovanjem Gorkog i Majakovskog vratio se u domovinu i pun energije i elana, a kažu da je bio neumoran radnik, “uronio” je u literarna istraživanja, proučavajući moderne umjetničke struje i pokrete, sve dok se pod pritiskom jednomumne, boljševizirane ideologije,

nije morao odreći “eksperimentalnih postupaka” i tzv. formalističkih načela. Tek nakon Staljinove smrti 1953. bio je rehabilitiran, odnosno mogao se iznova slobodno baviti i pisati o onome što ga je uistinu interesiralo, međutim valja naglasiti kako je za čitavo vrijeme prisilne šutnje ostao dosljedan svojim moralnim načelima, hrabro i otvoreno je pomagao kolege i prijatelje, odnosno obitelji zatočenih ili deportiranih u gulag, što u SSSR-u toga doba nije bilo ni malo naivno. Primjerice Nadežda Mandeljštam, supruga velikog ruskog pjesnika Osipa (tragično skončao u jednom od sibirskih lagera) ispisala je pravu laudu u svojim uspomena Šklovskom iznoseći primjere njegove iznimne požrtvovanosti i ljudskog poštenja.

“Sentimentalno putovanje” je autobiografski roman napisan u tzv. formalističkom ključu, odnosno iznosi ono “što je bilo u njemu (autoru), u nama i među nama; a govor tretira kao sredstvo misli i komunikacije”. To “uskrnuće riječi” (ujedno i čuveni formalistički tekst Šklovskog) u razmatranje moći jezika uvodi kategorije percepcije i ekonomije, tj. riječ se “doživljava” dvojako: kao izlizani kliše koji postaje konvencionalni znak, ali i kao samostalna poetska riječ “koja

gubi svoju prozirnost i može se golim okom vidjeti”. Književnost, napose poezija, time postaju “prošireno opažanje svijeta”; autonomna riječ se ne odvaja od stvarnosti, već svojom inovativnošću omogućava da je možemo ponovno vidjeti. To je Šklovskij nazvao postupkom “oneobičavanja” i upravo je zadaća umjetnosti/književnosti oneobičavanje naše percepcije stvarnosti. Zapravo, cijeli život Šklovskog prepun egzistencijalnih i duhovnih, nimalo naivnih avantura, svojevrsan je čin oneobičavanja. Istodobno, Šklovskij u književnu teoriju uvodi pojam “(de)kanonizacije žanrova”, tj. označava premještanje stilova/žanrova s periferije u centar i obratno čime se otvara prostor ornamentalnoj “iščašenoj” perspektivi. Ili kako to kaže prevoditeljica ovog djela prof. dr. Ivana Peruško Vindakijević (docentica na katedri ruske književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu): “Tekst je gradio na osnovu faktografskog materijala, uspijevajući postići odmak autora-pripovjedača od samih događaja... *Sentimentalno putovanje* najbolji je dokaz žudnje ruske znanosti o književnosti i velikog dijela književnika za memoarima, pismima, dnevnicima, odnosno privatnim svjedočanstvima i tzv. golim činjenicama”.

U “Sentimentalnom putovanju”, romanu-memoarima, kako ih naziva dr. Peruško Vindakijević, najizrazitije je došlo do “primjene formalističkog pravila”, da stvarnost ne igra presudnu ulogu, već se sve vrti oko događaja, oni su i odredili ton ove knjige, a dodatno su dobili na zanimljivosti, jer se radilo o jednom kataklizmičkom, ali ujedno i najinspirativnijem razdoblju ruske povijesti uopće. Marieta Čudakova je život Viktora Šklovskog nazvala “avanturističkim romanom” i to s punim pravom, jer sama njegova ličnost “revolucionarnog izgređnika”, genijalnog teoretičara književnosti i originalnog pisca, poslužila je pojedinim literatima

(Venjamin Kaverin, Mihail Bulgakov, Vsevolod Ivanov, Vladimir Nabokov) kao prototip za likove u njihovim književnim djelima. Bez ikakvog pretjerivanja može se reći da mu je život nalikovao fantastičnoj priči koja bi bila dostojna i najbujnije mašte, a “Sentimentalno putovanje”

je upravo najupečatljivija potvrda ove teze. Od sudbine, zapisao je u svom romanu-memoarima Šklovskij, nemoguće je pobjeći, ali uz napomenu kako “nikada ništa nije gotovo”, pa čak ni onda kada se čini da je svemu kraj i da nema izlaza.

PRIČA O MOSSADU

TEKST I ILUSTRACIJE: MIROSLAV HOFFMAN

Ya Allah! “Oni” su poput mene... — promrmljao je zaprepašteni egipatski karmerman, kojeg su usred noći izvukli iz kreveta, utrpali u vojni transporter i doveli na Sinaj. Bili su iste maslinaste, puti, sličnog stasa, a kad je jedan od njih progovorio, bilo je to savršenim kairskim dijalektom arapskog jezika... “Oni” su bili nekolicina zarobljenih vojnika Izraelskih oslobodilačkih snaga. U tijeku su bili prvi sati Yom Kipurskog rata, koji se još dva dana neće okrenuti protiv egipatske i sirijske vojske, koje su ga započele.

“Oni” su bili Mizrahim, Sinovi istoka, suvremenici populacije koja je davno, nakon uništenja Drugog hrama (70. godine naše ere), utočište potražila na prostorima nekadašnje Babilonije. Tu su stoljećima živjeli u miru s domaćinima, potomcima Abrahamova sina Ismaila, koji su se ovdje nastanili gotovo tisuću godina ranije. Po pustinjskom okolišu, priklonimo li se tumačenju orijentalista, dobili su i ime “Arab” (pustinja). No, bez obzira je li ime dobio po pustinji, ili je naziv Arab derivat glagola A`bar, koji označava one koji putuju u potrazi za vodom i pašnjacima, narod kojeg to ime krasi, nakon Karbalske bitke (680. godine naše ere), u potpunosti će prihvatiti Islam, a svoje židovske susjede početi nazivati Musta`arabi, ili “oni koji žive među Arapima”.

U vrijeme koje je u Europi obilježila Šoa, “oni koji žive među Arapima” pripadaju velikim židovskim zajednicama

SKLADIŠTE ORUŽJA HAGANE KOJE SU BRITANCI ZAPLIJENILI

koje su se iz Iraka raširile Kurdistanom, Sirijom, Jemenom, Iranom i ostalim državama oko Kaspijskog jezera. I kao što su nakon propasti Jeruzalema sačuvali judaizam, tako su i 1944. u planovima Židovske agencije i njenog predsjedavajućeg, Davida Ben Guriona, “Sinovi istoka” postali temelj “Plana milijuna”,

spašavanja židovskog naroda naseljavanjem u Palestini. Plan milijuna bio je prepolovljen program useljavanja dva milijuna Židova u Palestinu ustanovljen u ključnom dokumentu koji je prethodio osnutku Izraela, Biltmorskoj deklaraciji.

Na konferenciji Izvršnog odbora Židovske agencije u Tel Avivu 11. srpnja

1944. delegati su suočeni s Vrba-Wetzlerovim izvještajem, prvim cjelovitim svjedočanstvom o strahotama u logoru Auschwitz-Birkenau. Sastavili su ga Rudolph Vrba i Alfred Wetzler, koji su 10. travnja 1944. pobjegli iz logora, uspjeli su se vratiti u rodnu Slovačku, te početkom lipnja 1944., uz pomoć slovačkih partizana i britanskog MI9, dostaviti svoje šokantno svjedočanstvo.

Iako je u to vrijeme Šoa već uzela 90 posto svojih žrtava, logor Auschwitz-Birkenau nije smatran najtragičnijem mjestu židovskog stradanja. Na listi užasa prva dva mjesta zauzimali su Treblinka i Belzec. Kako je “židovsko pitanje” u Poljskoj 1943. “konačno riješeno”, oba logora su već bila zatvorena, pa je vladalo uvjerenje kako su se najgora stradanja već dogodila. Stoga je suočavanje s “Izvještajem”, bilo daleko teže i dovelo je do rascijepa među članovima Izvršnog odbora Židovske agencije: one koji su smatrali kako, bez odlaganja, treba zahtijevati od saveznika bombardiranje cijelog kompleksa Auschwitz-Birkenaua, i suprotstavljene skupine kojoj je pripadao i Ben Gurion, koja je smatrala kako bi bombardiranje moglo izazvati veliko stradanje židovskog naroda, što je u potpunoj suprotnosti s temeljnim vrijednostima ideje o uspostavi države tog istog naroda. Napokon, ideja o bombardiranju nije usvojena, a rasprava o ispačnosti takve odluke još uvijek izaziva prijepore među političarima i povjesničarima. Potaknuti saznanjem o užasima Auschwitza, u Tel Avivu su zaključili kako u Europi više neće biti milijun Židova, koje će moći preseliti.

Tada u Poljsku odlazi Tzvi Netzer, prvi židovski obavještajac u poslijeratnoj Europi. Iz rodne Varšave šalje procjene o 50 do najviše 100 tisuća preživjelih u dijelu Poljske pod okupacijom nacista, te procjene o pola milijuna preživjelih poljskih Židova (od prijeratnih 3,5 milijuna) u predjelima pod sovjetskom okupacijom i

u Sovjetskom savezu. U sljedećih 5 godina, Netzer će organizirati iseljavanje 250 tisuća preživjelih iz Poljske i susjednih zemalja u Izrael.

Posljednjeg dana kolovoza 1945. američki predsjednik Harry Truman poslao je pismo britanskom premijeru Clementu Attleeju, sa zahtijevom za useljenje 100 tisuća Židova iz Europe u Palestinu. Britanci su zahtijev odbili, i dolili ulje na vatru koja je potihlo gorjela već dvije i pol decenije, od završetka treće alije (1920.), kada su se dogodili prvi ozbiljniji napadi na židovske naseljenike.

Britanska Palestina je proključala. Od 19. siječnja 1946., kada su pripadnici ilegalnog Lehija (Lohamei Herut Yisrael, borci za slobodu Izraela), eksplozivom raznijeli elektranu i dobar dio centralnog zatvora u Tel Avivu, do 25. siječnja 1948., kada su objavljeni “rezultati” posljednjih velikih osmotjednih nereda tijekom britanske uprave (1160 ubijenih i 2 tisuće ranjenih na sve tri strane: židovskoj, arapskoj i britanskoj), dogodila su se 164 teška oružana sukoba s desecima žrtava, tisućama ranjenih i uhićenih. Britanci su presreli i vratili desetke brodova s 39.160 židovskih imigranata, uhitili i zadržali u zatvoru ili kućnom pritvoru više od 20 tisuća židovskih stanovnika.

Neredi su imali teške posljedice i po židovske stanovnike u susjednim državama, s pretežitim arapskim stanovništvom. Netrpeljivost i prvi napadi na Židove u Siriji, Jemenu i Egiptu pokrenuli su ilegalne doseljenike. Među prvima iz Sirije stigli su Gamliel Cohen i Isaac Shoshan, a u prvoj organiziranoj skupini iz Jemena, čijih će nekoliko pripadnika, nekoliko godina kasnije, odigrati važnu ulogu u spektakularnoj akciji preseljenja 49 tisuća jemenskih i adenskih Židova u Izrael, bio je Cohen Havakuk.

Ni jedan od trojice nije dobro govorio hebrejski. S lokalnim arapskim življem mnogo su lakše komunicirali nego li s

ostalim Židovima, pa su nerado odlazili u centar Tel Aviva. Tamo su prevladavali Aškenazi, koji su u Britanskoj Palestini činili 90 posto židovske populacije. Uglavnom su ih promatrali s porugom, vidjevši u njima arapske Židove, što nisu željeli biti, radi čega su se radije zadržavali u Neve Tzedeku, predgrađu između Jafe i Tel Aviva, u kojem su se najviše miješale dvije kulture.

Isaac Shoshan i dvojica Cohena, Gamliel i Havakuk, tu su se i zbližili. Ubrzo će, na istom mjestu, u društvo primiti i Jamila Mohammada Rushdija, veselog 23-ogodišnjeg Sirijca iz Haurana. Imao je dvanaestoro braće i sestara, pa je već sa 16 radio kao lučki radnik u Haifi. Živio je teško, često i iza ruba siromaštva. Nakon što se jednom srušio od iznemoglosti, napustio je posao i otišao u Jordan, iz kojeg se upravo vratio. Pričao im je o krunidbi kralja Abdulaha, čudnom ponašanju princa Talala (oca budućeg kralja Huseina), i još mnoge zanimljive priče. Ovaj prilično obrazovni, mladi Arapin, izvrsno je poznao Kuran. Isaac, Gamliel i Havakuk bili su očarani novim prijateljem, koji nije nalazio ništa loše u njihovom porijeklu. Nije im ni palo napamet kako Jamil, zapravo, nije ni musliman ni Sirijac.

Jamil je bio domaći momak, koji se rodio u britanskoj Palestini. Ne kao Jamil Mohammad Rushdi, već kao Jacob Cohen. Bio je pripadnik Arapskog odjela, elitnog obavještajnog ogranka Palmacha (Pluggot Machatz), udarne, borbene, jedinice “Hagane”, tajne paravojne organizacije, osnovane još 1920. Već tada, Jacob je, u maloj obavještajnoj zajednici, bio istinska legenda. Nakon što je bio svjedokom ubojstva jednog od seoskih mladića, kojeg su do smrti izudarala trojica arapskih susjeda, otac ga šalje na obuke HaNo’ar Ha’Oved VeHaLomed, židovskog socijalističkog pokreta za mlade. Godinu dana kasnije regrutiran je u Palmach.

ISAAC SHOSHAN I HAVAKUK COHEN

Jacob je bio prvi židovski agent koji se molio u muslimanskim džamijama i asimilirao u arapsko društvo. Sudjelovao je 1943. u prvoj operaciji Arapskog odjela, a bio je i prvi izraelski operativac na zadatku u inozemstvo, u Jordanu 1946. Mladićima koje je upoznao nije pristupio slučajno, već stoga što se činilo kako su idealni kandidati za posao na kojem je već dvije godine bio zaposlen. Posao špijuna!

Upravo ono što je ove momke činilo marginalnim, njihov arapski identitet, bila je njihova najbolja ulaznica u Palmach. Porijeklo je epitom uspjeha izraelskog obavještajnog sustava. Za Židove, dva identiteta oduvijek su bili dio života. Ono što je svima drugima nemoguće: lažirati vlastiti etos, Židovima nije ni potrebno. Još uvijek golema većina u sebi nosi kulturu zajednice u kojoj smo odrasli.

Obavještajnoj zajednici to je uvijek nudilo nevjerojatan izbor ljudi koji su mogli biti sve što je bilo potrebno: Poljaci, Nijemci, Arapi, Rusi, Ukrajinci...

Isaac, Gamliel i Havakuk izabrani su radi arapskog u njima. Posve sigurno, nisu pomišljali kako će ubrzo postati obavještajci. Pripadnici malog Arapskog odjela, kojeg su 1943. pomogli osnovati Britanci. Sigurno bi blesavim nazvali svakog, tko bi im, tada, rekao da će ih, već za nekoliko godina, nazivati roditeljima Izraelske obavještajne zajednice, čiji će ključni dio, Institut za obavještajni rad i posebne operacije, postati, po mnogima, najmoćnija svjetska obavještajna agencija.

Te proključale 1947. obavještajna zajednica dobiva novi, temeljni, zadatak: osigurati nesmetan dolazak stotina tisuća Židova iz izoliranih zajednica Iraka, Egip-

ta, Maroka i drugih arapskih zemalja, u kojima se židovska populacija osjećala nepoželjnom. Početkom listopada, Ben Gurion odlučuje odgovoriti, kako je sam isticao, na mistični poziv i u suprotnom smjeru pokrenuti drevni egzil koji je, nekad ujedinjeni, narod pretvorio u dijasporu.

“Shai” je dobio posljednji veliki zadatak, na čijem kraju je bio njegov nestanak, i novi početak, Mossad! Osnovan je ha-Mossad le-Aliyah Bet (Institut za Aliju B.), posljednji ogranak Hagane, prije postanka Izraela.

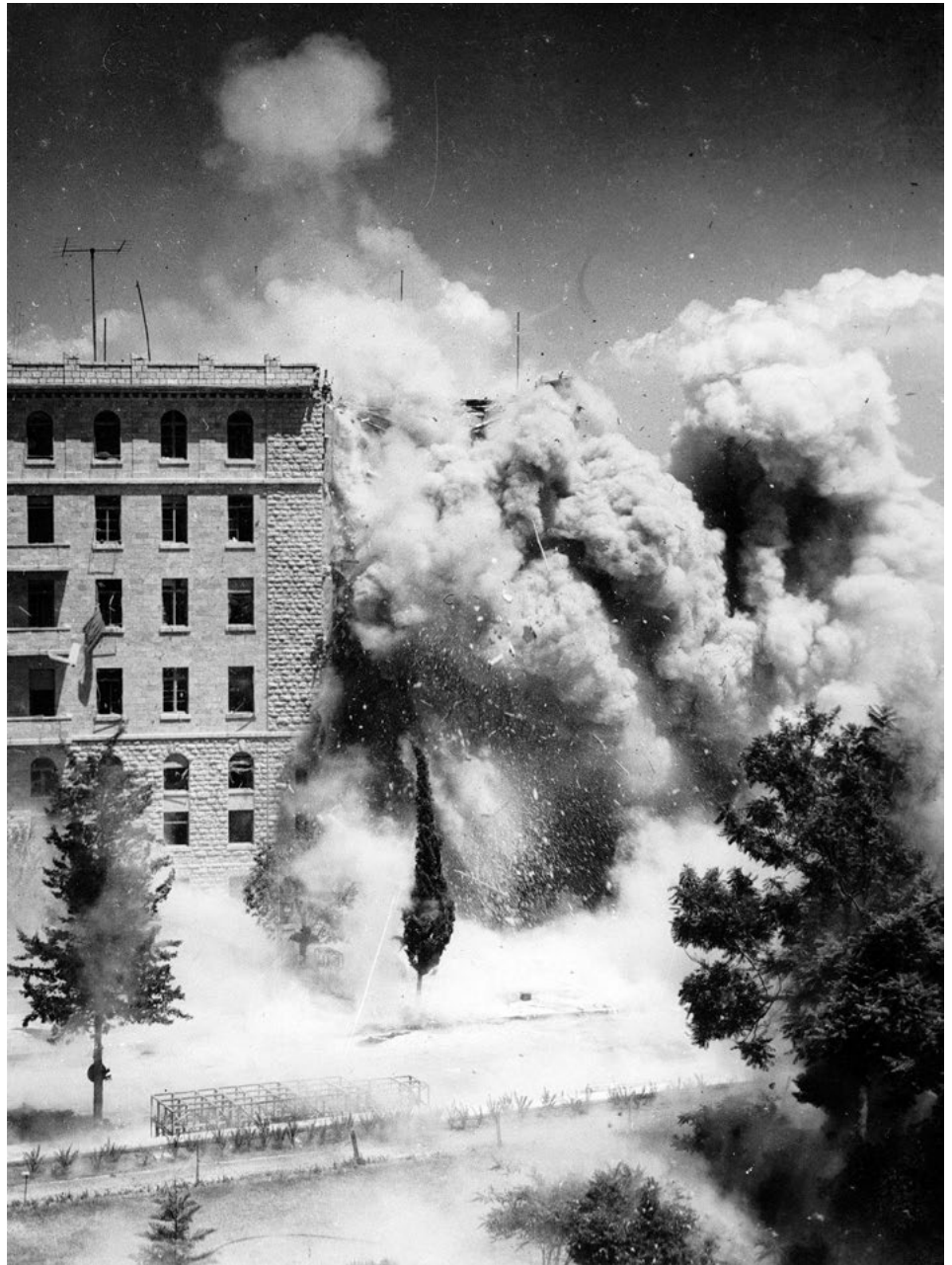
Zadatak nije bio nimalo bezazlen. Razbacani po svijetu, Židovi nisu bili izraelski državljani. Njihove matične zemlje snažno su se opirale uplitanju u živote svojih državljana, a oni sami često su patiti od podijeljene osobnosti. Ostati lojalni građani, ili se priključiti strateškom

motivu: iseljenjem osnažiti argumente o potrebi za novom državom.

Dok je Izraelom proljevana krv u ratu za neovisnost, operativci “Aliyah Bet” osnivali su lažne turističke agencije za organiziranje zrakoplovnih putovanja. Dvije u Iraku i nekoliko u Jemenu, zemljama čije su vojske napale novorođeni Izrael. Agent zadužen za ovu mrežu tajnih putovanja bio je Shlomo Hillel. Predstavljajući se kao fiktivni britanski biznismen Richard Armstrong, Hillel je unajmio zrakoplove jedne opskurne američke aviokompanije. Iz Jemena, u operaciji pod kodnim imenom “Čarobni tepih”, prebacio je gotovo cjelokupnu židovsku zajednicu, s gotovo 50 tisuća članova. U Iraku je zaposlio sina iračkog premijera, koji je “turistima” pružao tehničke usluge. Obilan honorar i mnogo “bakšiša” je pomoglo da nitko nije primijetio kako se, gotovo 150 tisuća turista nikada nije vratilo s ljetovanja. Letovi na odmor u Izrael bili su poznati pod nazivom “Operacija Ezra i Nehemija”, nazvana po vođama koji su narod vratili u Svetu zemlju iz Mezopotamije — 23 stoljeća ranije.

Zahvaljujući tajnim agentima Aliyah Bet, stanovništvo Izraela gotovo se udvostručilo. Operacija je bila remek djelo obavještajnog rada. Nikada, nigdje se nije dogodilo ništa slično: država koje nije bilo organizirala je ogromnu organizaciju za globalni prijenos ljudi. Izgrađena oko masovne turističke agencije, Aliyah Bet posjedovala je 60 brodova, 72 zrakoplova i bezbroj automobila i kamiona, a njihovo kretanje koordinirala je svjetska mreža ilegalnih radio odašiljača. Zrakoplovi su postali flota kompanije El Al. Izbjeglički brodovi oblikovali su nacionalnu brodarsku kompaniju “Zim”. Operativce će Mossad dobro iskoristiti...

...Bio je 21. svibanj 1948., kada su trojica, gotovo, dječaka otvorili kiosk pored osnovne škole u Beirutu. Mladići koji su prodavali sokove, sendviče, bombone

EKSPLOZIJA U HOTELU KING DAVID

i školski pribor, nikome nisu izgledali sumnjivo. Uostalom, izgledali su i zvučali poput svojih kupaca. Tko je mogao pomisliti da metalni nosači kioska skrivaju antenu, da je tu blizu i radijska stanica, a da su njihova prava imena Isaac, Gamliel i Havakuk, a da je kiosk prva izraelska obavještajna adresa u inozemstvu, a oni prvi obavještajci Mossada.

KRONOLOGIJA

- **Studen 1915.:** Aharon, Alexander i Sarah Aaronsohn, Avshalom Feinberg i braća Belkind osnivaju Netzah Yisrael Lo Yes-haker (NILI), tajnu pro-britansku špijunsku organizaciju u osmanlijskoj Palestini.
- **Veljača 1917.:** Netzah Yisrael Lo Yes-haker (NILI), koji djeluje iz Atlita povezuje se s odjelom MI, britanske obavještajne

službe u Kairu. Britancima dostavljaju informacije koristeći golubove, pismo-noše. U rujnu iste godine, Turci hvataju jednog od tih golubova, koji nosi dokaze o špijunaži unutar židovske zajednice. Ubrzo poslije toga turska policija uhićuje mnoge članove NILI-ja, uključujući Sarah Aaronsohn. Nakon nekoliko dana mučenja, ona pokuša samoubojstvo. Umire 9. listopada od posljedica samoranjavanja. Svibanj 1919.: Aharon Aaronsohn poginuo je u padu zrakoplova; Netzah Yisrael Lo Yeshaker (NILI) se konačno raspada.

• **Lipanj 1920.:** Osnovana Hagana (Obrana), vojna organizacija koju podržava većina Židova u Palestini. Organizirana za borbu protiv napada palestinskih Arapa na židovska naselja. Iako su je britanske vlasti zabranile, a bila je i slabo naoružana, uspjela je učinkovito obraniti židovska naselja.

• **Travanj 1936.:** Ezra Danin, Ephraim Dekel i Emmanuel Wilensky postavljaju temelje Arapskog odjela u Hagani, koji će zaživjeti tijekom Drugog svjetskog rata.

• **29. travanj 1939.:** Potaknuti britanskom deklaracijom o useljničkim restrikcijama, Hagana osniva Mossad Le Aliyah Bet (Institut za useljenje). Osnovna zadaća Instituta je pronalaziti puteve za ilegalnu imigraciju kršeći britanska ograničenja, a djeluje zahvaljujući američkom financiranju, te je često u sukobu s odjelom za alije Židovske agencije, kojim upravlja Yitzhak Rafael, čije metode imenuju kodnim imenom "Aliyah Alef" (Dolazak "A"), a vlastite "Aliyah Bet" (Dolazak "B").

• **Rujan, 1940.:** "Shai" (Sheruth Yedioth), obavještajna služba Hagane, počela s radom. Na čelu službe je Shaul Meyerhoff, koji će, nakon pogibije sina u Ratu za neovisnost (1948), promijeniti prezime u Avigur (Gurov otac), koje će ga proslaviti kao jednog od ključnih ljudi izraelskog obavještajnog sustava. Uz "Shai", Avigur je utemeljitelj protuobavještajne agencije

"Resh Nun", te Ta'as-a, tvornicu oružja i streljiva, iz koje je nastala cijela izraelska vojna industrija.

• **Ožujak 1941.:** Palmach osniva Sirijski vod, kojima zapovijedaju Yisrael Ben-Yehuda i Yehoshua Palmon. Pripadnici voda govore arapski i djeluju u Siriji, gdje nastoje prikupiti što više podatak o upravi Vichijevske Francuske u Siriji.

• **Siječanj 1942.:** Radi Drugog svjetskog rata, aktivnosti Mossad Le'Aliyah Betha (Instituta za useljavanje) u cijelosti su suspendirane.

• **Kolovoz 1943.:** Palmach osniva Arapski vod, borbenu obavještajnu jedinicu za tajne misije u arapskim zemljama. Jedinica je poznata i pod kodnim imenom "Shahar".

• **Studeni 1943. ili veljača, 1944.:** Palmah osniva Njemački vod, koji se sastoji od Židova useljenih u Palestinu iz Njemačke i Austrije. Vodom je zapovijedao Shimon Avidan. Pripadnici su poslani na teritorij nacističke Njemačke, kako bi potaknuli otpor i sakupili obavještajne podatke. Prikupljene informacije su prva cjelovita saznanja o događajima u koncentracijskim logorima, te opsegu "Konačnog rješenja".

• **1945. ili 1946.:** Prvi agent Palmacha unovačen u inozemstvu. Yolandu Gabai (kasnije Harmer) angažirao je Moshe Sharet, politički tajnik Židovske agencije, tijekom jednog od svojih mnogobrojnih posjeta Kairu. Yolande Harmer rodila se u Aleksandriji, u tursko-židovskoj obitelji. Radi kao novinarka. Smatra se jednom od najboljih obavještajaca koji su ikad djelovali u Egiptu.

• **Srpanj, 1946.:** Briha (Bijeg), organizacija za ilegalnu imigraciju Židova iz zemalja sovjetskog bloka i Istočne Europe, započinje s aktivnostima.

• **Srpanj, 1946.:** U Haderi organiziran prvi obavještajni tečaj za pripadnike Arapskog voda Palmacha. Voditelji tečaja su Zerubaval Vermaal (kodnog imena

Chifab), kasnije osnivač Obavještajne agencije Izraelskih oružanih snaga (IDF) i Yehoshua Flomin, kasnije član Likuda i zastupnik u Knesetu. Polaznici uče arapski i slušaju predavanja o kulturnim posebnostima u susjednim arapskim zemljama.

• **14. svibnja 1948.:** Proglašena je Država Izrael.

• **7. lipnja, 1948.:** Premijer David Ben-Gurion, rukovodeći se savjetima Reuvena Shiloaha, donosi odluku o prestanku rada obavještajne službe Hagane (Sheruth Yedioth) i osnivanju tri obavještajne organizacije: Vojne obavještajne službe, pod zapovjedništvom Glavnog stožera Izraelskih obrambenih snaga (IDF); Izraelske sigurnosne agencije (ISA), također pod upravom zapovjedništva IDF-a; i Inozemne obavještajne službe, podređene Ministarstvu obrane. U prijelaznom razdoblju, a svakako do kraja Rata za neovisnost obavještajne zadatke će obavljati već postojeći uredi obavještajne službe Hagane: Machlakit Medinit (politička obavještajna služba), Sherut ha-Bitachon (služba unutrašnje sigurnosti i kontra-obavještajna agencija), Sherut le-Modin (vojna obavještajna služba), te uredi obavještajne službe Vojne policije i Pomorske sigurnosne agencije.

• **Srpanj, 1949.:** Popriličan kaos u međusobnim odnosima obavještajnih službi, navodi Reuvena Shiloaha da preloži osnivanje upravljačkog mehanizma za koordinaciju obavještajnih i sigurnosnih službi.

• **13. prosinca 1949.:** Ben Gurion potpisuje zapovjed o osnivanju Instituta za koordinaciju obavještajnih i sigurnosnih službi, Shin Bet (Sherut ha-Bitachon) i Sherut le-Modin (vojne obavještajna služba). Dvije godine kasnije Institut mijenja ime u Ha-Mossad le-Modiin ule-Tafkidim Meyuhadim (Institut za obavještajne i specijalne zadatke), ili kraće Mossad.

PRVI ŽIDOVSKI ŠPIJUNI ILI ŠPIJUNI U BIBLIJI B”H

PIŠE: LUCIANO MOŠE PRELEVIĆ, GLAVNI RABIN
U RH

Kada sam čuo koja je tema ovog broja Ha-Kola, odmah sam se sjetio dviju poznatih priča o špijunima u Tanahu (židovskoj Bibliji). Prva priča o 12 špijuna (hebrejski: Šnei Asar Hameraglim) je zapisana u Tori, prvi put u Četvrtoj Mojsijevoj knjizi (Brojevi, 13:1-34) u realnom vremenu, kada se ta epizoda i dogodila, a drugi put u Petoj Mojsijevoj knjizi (Ponovljeni zakon, 1:22-46), kada 40 godina nakon slučaja sa špijunima Mojsije priča

novoj generaciji sinova Izraela što se dogodilo od izlaska iz Egipta pa do tog trenutka. Ako usporedimo tekstove, vidjet ćemo da postoji mala razlika među njima, odnosno nije najjasnije tko je prvi došao na ideju o slanju špijuna u Kanaan. U Brojevima (13:1-2) Gospod kao da predbacuje Mojsiju govoreći mu da pošalje (hebr.: Šelah Leha) špijune u zemlju Kanaan, zemlju meda i mlijeka, koju je On, Gospod, obećao dati sinovima Izraela (hebr.: Bnei

Israel), da pošalje po jednog čovjeka iz svakog plemena i to istaknute poglavare među njima. Dok u Ponovljenom zakonu Mojsije novoj generaciji sinova Izraela govori da je njihovim očevima prije 40 godina rekao (V 1:21) da se ne boje otići i uzeti zemlju Kanaan, jer im ju je Gospodin B-g obećao. Na to su mu sinovi Izraela prišli i zatražili od njega da pošalje ljude da špijuniraju zemlju (V 1:22) i da izvide kojim će putem narod ići i na koje će gra-

dove naići. Većina komentatora smatra da je narod pristupio Mojsiju i zatražio od njega da pošalje špijune, a s obzirom da se Mojsije složio s tom idejom (V 1:23), Gospod mu govoreći da “pošalje špijune za sebe” (IV 13:1) zapravo predbacuje kao vođu, jer je Mojsije trebao pozvati narod na povjerenje u B-ga, podsjetiti ih što je sve On učinio za njih i odgovoriti narod. Slanje špijuna bio je iskaz nepovjerenja i sumnje u Gospoda i Njegovu moć da savlada Kaanace, te sumnje u kvalitetu i plodnost zemlje koju im On daje. Sinovi Izraela kao da su zaboravili da je prošla tek godina dana od kada ih je Gospod izveo iz Egipta i oslobodio ropstva, uništio egipatsku vojsku, razdvojio Crveno more, te im dao Toru na Sinaju. Narod je okajao pravljenje Zlatnog teleta, izgradio je Šator sastanka na koji se spustila Božja prisutnost (Šehina). Narod je bio spreman ući u Obećanu zemlju, koju je Gospod Bog obećao Abrahamu i njegovim potomcima. Ali bez obzira na sve prethodne stvari koje je Gospod učinio, kada su se mogli uvjeriti u Božansku moć i zaštitu, sinovi Izraela su zabrinuti i traže od Mojsija da pošalje špijune, koji bi se vratili s informacijama koje bi im pomogle da osvoje zemlju. I Mojsije je poslao špijune, po jednog iz svakog od 12 plemena, osim iz Levijevog (svećeničkog) plemena i dao im upute na što moraju obratiti pažnju. Morali su izvidjeti kakva je zemlja, a i kakav je narod koji je naseljava, morali su donijeti informacije o kvaliteti i plodnosti zemlje, o pošumljenosti, o jakosti i brojnosti stanovnika, o utvrđenosti gradova i na kraju Mojsije im je dao zadatak da donesu plodove zemlje. Špijuni, uključujući Kaleba i Jošuu, bili su krema društva. Mojsije ih je uputio da krenu prema jugu određujući im pravac i itinerer kretanja.

Špijuni su proveli 40 dana špijunirajući zemlju, stanovnike i gradove. Tijekom svog obilaska zemlje ustanovili su da je

lokalno stanovništvo gigantskog rasta, potomci divova i to im je toliko utjeralo strah u kosti, da su kasnije u svom izvještaju Mojsiju i izraelskom narodu rekli da su se u njihovoj blizini osjećali kao mali skakavci. Slijedeći Mojsijeve instrukcije, špijuni su prikupili uzorke voća i plodova. Kako je bilo vrijeme kada je sazrijevalo prvo grožđe, ubrali su grozd, koji je bio toliko veliki da su ga dvojica nosila na motki. To je danas simbol izraelskog Ministarstva turizma. Još su pokupili nešto šipaka i smokava. Nakon 40 dana špijuni su se vratili u izraelski logor noseći plodove kao dokaz da je zemlja stvarno “zemlja meda i mlijeka”, ali da je Izraelci ne mogu osvojiti, jer su narodi koji žive u njoj jaki, njihovi gradovi utvrđeni, a

da su tamo vidjeli i divove (IV 13:27-28). Narod je u očajanju počeo plakati i ridati vičući na Mojsija i Arona zašto ih je Gospod doveo ovdje da poginu od mača u ovoj zemlji, a da njihove žene i djeca postanu robovi. Čak su predlagali da se izabere novi vođa umjesto Mojsija, koji bi ih vratio u Egipat. Mojsije i Aron padoše ničice pred cijelim zborom naroda Izraela, dok Jošua i Kaleb, jedini među špijunima, od žalosti razriješiše svoje haljine i pokušavaše ubijediti narod Izraela da je zemlja iznimno dobra i da će uz Božju pomoć osvojiti zemlju i pobijediti neprijatelje. Preklinjali su narod da ne odbacuje Boga i da se ne boje. Ali Jošua i Kaleb nisu uspjeli uvjeriti narod, koji im je čak zaprijetio kamenovanjem. U tom

trenutku se umiješao Gospod prijeteći da će uništiti narod Izraela, a da će od Mojsija učiniti novi narod. Ali Mojsije uspijeva "ubijediti" Gospoda da bi Mu to bila loša reklama u očima drugih naroda, jer umjesto da odvede narod Izraela u zemlju koju im je obećao, On ih je pobio u pustinji. I nakon što je Mojsije odgovorio 13 atributa Božanskog milosrđa, Gospod oprašta narodu Izraela njihovu nevjeru, i slaže se da će ih poštediti. Ali kako još nisu spremni ući u Obećanu zemlju, Gospod osuđuje čitavu generaciju, kojoj su pripadali špijuni, na 40 godina boravka u pustinji, po godinu za svaki dan koji su špijuni proveli u zemlji. Od čitave muške generacije odraslih jedino će Jošua i Kaleb ući u Kaanan predvođeni novu generaciju koja će odrasti u pustinji. Deset preostalih špijuna umire od kuge koju je prouzročio njihov lažni izvještaj o Obećanoj zemlji. Vidimo da je prva špijunska epizoda u Tori završila tragično po židovski narod, po čitavu jednu generaciju, jer 10 od 12 špijuna su pričajući loše o Obećanoj zemlji, klevetali sve ono što je Gospod obećao židovskom narodu i tako učinili da narod u cjelini izgubi vjeru u Gospoda i Njegovu pomoć.

Drugu priču o špijunima donosi Knjiga o Jošui (Jošua 2:1-24). To je priča o Rahab, ženi koja je živjela u gradu Jerihonu i pomogla je Izraelcima u osvajanju grada skrivajući dvojicu izraelskih špijuna, koje je Jošua bin Nun, vođa židovskog naroda, poslao da upoznaju Jerihon prije napada. Priča pomalo podsjeća na romane o Jamesu Bondu ili špijunske romane. Knjiga o Jošui kaže da je Rahab bila prostitutka (hebr.: Iša Zona), dok se u rabinskim tekstovima navodi da je vodila gostionicu. Josef Flafije također navodi da je bila gostioničarka. Prema Knjizi o Jošui, kada su se Izraelci utaborili s druge strane rijeke Jordan, nasuprot gradu Jerihonu, spremni prijeći rijeku i napasti grad, Jošua, kao zadnju pripremu, šalje dva špijuna u Jerihon

kako bi donijeli obavijesti o gradu. Oni su ušli u grad i došli do kuće prostitutke po imenu Rahab i prenoćili kod nje. Ali uhode su javile kralju da se izraelski špijuni kriju u Rahabinoj kući i on joj naredi da ih izvede iz svoje kuće. Ali umjesto da špijune izruči ona ih sakrije na krovu pod snopovima lana, a jerihonske vojnike slaže da su špijuni otišli. Kad su vojnici otišli Rahab se popela na krov špijunima i počela im govoriti da zna da je Gospod dao Kaanan Izraelcima i da su svi građani u strahu jer su čuli sve što je On uradio za svoj narod od izlaska iz Egipta pa sve do sada. I Rahab zato zatraži od dva špijuna da joj se zakunu Gospodom da će se za uzvrat, što ih je ona ugostila, sakrila i zaštitila, oni spasiti i zaštititi nju i cijelu njenu obitelj. Špijuni su joj obećali da će nakon zauzimanja grada poštediti Rahab i njenu obitelj, ali da svoju kuću mora označiti stavljanjem crvene vrpce na prozor. Tada se njih dvojica spustila kroz prozor po konopcu, jer njena kuća je bila na gradskim zidinama. Pobjegli su

u brda i skrivali se par dana dok potjera nije prošla. Zatim su se vratili u izraelski logor i sve ispričali Jošui. Za razliku od 10 špijuna iz prve priče, koji su se vratili s negativnim vijestima i obeshrabrili narod, dvojica špijuna zahvaljujući Rahab su se vratili s pozitivnim vijestima i tako ohrabрили narod. Kad je grad Jerihon pao, Rahab i njena obitelj su prema obećanjima koje su joj dali špijuni pošteđeni i postali su dio židovskog naroda. U rabinskoj literaturi Rahab je u polumraku proglašena jednom od četiri najljepše žene, koju je svijet ikad poznavao, zajedno sa Sarom, Abigail i Ester. Rabini su Rahab smatrali dostojnom obraćenika na židovstvo i čak su držali da se Jošua kasnije oženio s njom, iako u Knjizi o Jošui nema ni riječi o tome. Općenito biblijski komentatori uzimaju Rahab kao model gostoljubivosti, milosrđa, vjere, strpljenja i pokajanja u njenoj interakciji sa špijunima. Tako je prostitutka Jerihona postala simbol vrline.

ELI COHEN, PRIČA O NAJVEĆEM IZRAELSKOM ŠPIJUNU

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Od stvaranja Izraela do današnjih dana, Sirija se smatra jednim od najvećih neprijatelja te države. Od 1948. do 1967., Sirija je imala odličnu poziciju za iskazivanje tog neprijateljstva — Golansku visoravan. Punih 19 godina židovska su naselja bila pod stalnom prijetnjom sirijskog oružja. Ali Golan je osim vojne imao i drugu stratešku važnost: vodu, koje su Arapi skretanjem rijeke Jordan htjeli lišiti izraelsko stanovništvo. Izraelu su hitno bili potrebni obavještajni podaci o opsegu projekta diverzije. Kao i podaci o sovjetskom utjecaju u sirijskom glavnom gradu, te informacije o planovima modernizacije i obuke sirijskih snaga. Odgovor na sve to bio je — Eli Cohen, protagonist najveće špijunske priče koja je postala neodvojiv dio izraelskog nacionalnog ponosa.

Priča o Eliju Cohenu, koji je iz Sirije između 1961. i 1965. Izraelu dostavio iznimno važne obavještajne podatke koji su djelomično pridonijeli i zauzimanju Golana 1967., na kraju Šestodnevnog rata, počinje iza zatvorskih rešetaka. Cohen sjedi na stolcu, na drugom uz njega rabini, ispred ćelije čuvari dok on pokušava napisati posljednje pismo svojoj supruzi prije nego će nakon uhićenja i kratkog suđenja na kojem je proglašen krivim i osuđen na smrt biti javno obješen na trgu

u Damasku. Barem tako priča počinje u miniseriji Netflix, "The Spy" (Špijun). Priča o Eliju Cohenu, mimo televizijske obrade kojom ona zapravo završava, kronološki počinje u Egiptu gdje je 1924. rođen u židovskoj obitelji. Već u mladosti Cohen u Egiptu koordinira židovske aktivnosti. Njegova obitelj preselila se u Izrael 1949., a on im se pridružio tek

nakon što je egipatska vlada pojačala protucionističku kampanju i krenula s progonom Židova iz zemlje. Cohen je napustio Egipat u prosincu 1956. i emigrirao u Izrael.

Cohen, koji je govorio arapski, engleski i francuski, u Izraelu se želio staviti na raspolaganje Mossadu, obavještajnoj službi zaduženoj za djelovanje u stra-

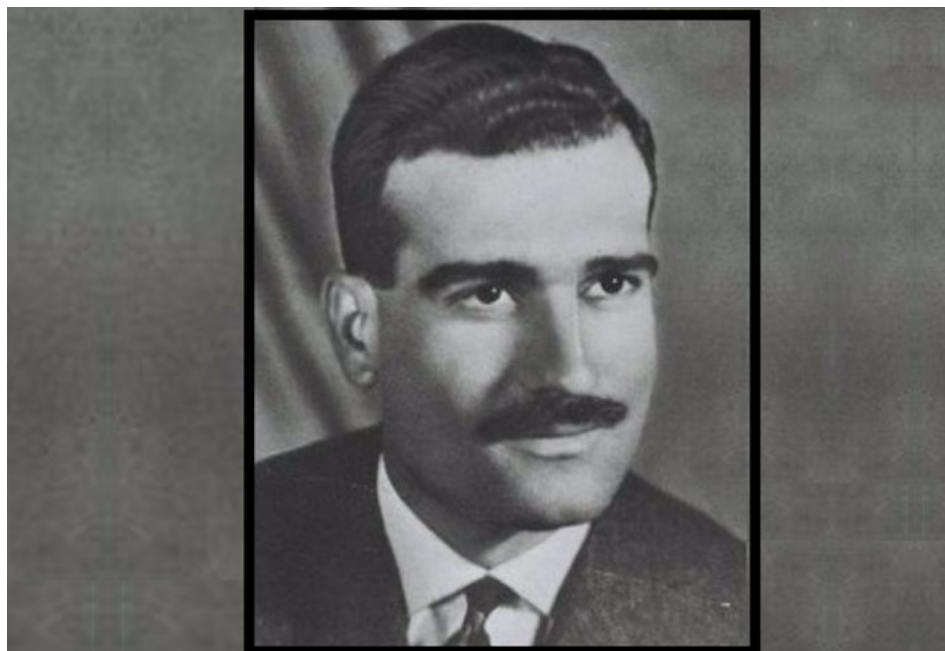
nim državama, ali je dvaput odbijen. Međutim, nije bio problem u njegovoj nesposobnosti. “Agencija je zaključila da Cohen ima visoki IQ, iznimnu hrabrost, fenomenalnu memoriju, i sposobnost čuvanja tajni: ali testovi su također pokazali da ima, unatoč skromnom izgledu, izražen osjećaj vlastite važnosti i puno unutarnjih tenzija. Cohen ne procjenjuje uvijek dobro opasnost, i spreman je prihvatiti rizik više od onog što je potrebno”, stajalo je u zaključku Mossada.

Godine 1959., Cohen se vjenčao s Nadijom Majald, židovskom imigranticom iz Iraka i kroz godine su dobili troje djece. Godine 1960. stanje na granici sa Sirijom se zahuktavalo. Mossad je odlučio još jednom zaviriti u dosje Elija Cohena. Shvativši da je Eli rođen u arapskoj zemlji, da je bio orijentalnog izgleda, srcem posvećen Izraelu uz što je govorio i tri potrebna jezika, Mossad je zaključio da je on odgovarajuća osoba za novačenje i trening.

Intenzivna obuka trajala je šest mjeseci. Bila je sveobuhvatna i iscrpljujuća. Morao je svladati tehnike brze vožnje, bez problema vladati oružjem, svladati topografiju, čitanje mapa, sabotaze, i, najvažnije od svega, radijske prijenose i kriptografiju. Morao je svladati i sirijski naglasak arapskog. Te su vještine bile ključne kako bi se zajamčila sigurnost i preživljavanje Kamala Amine Tabeta: novog identiteta Elija Cohena, kojim je postao poslovni čovjek iz Sirije koji boravi u Argentini s golemom željom da se vrati u svoju zemlju.

Obavještajna služba u novom je identitetu bila precizna. Kamal Amin Tabet bio je rođen u Bejrutu, u obitelji sirijskih muslimanskih roditelja. Njegov otac bio je Amin Tabet a majka Saadia Ibrahim. Po njegovoj fiktivnoj biografiji, 1948. “obitelj se preselila u Argentinu gdje je otvorila uspješan tekstilni biznis”.

I tako je 1961. Tabet poslan u Argenti-

nu, u Buenos Aires gdje se kretao među arapskom zajednicom, šireći priču kako kao prebogat biznismen ima novac koji bi stavio na raspolaganje sirijskoj stranci Baas. U to doba stranka je u Siriji bila ilegalna, prije nego je preuzela vlast 1963. Ubrzo je postao poznat, prihvaćen i cijenjen i uspostavio je kontakte s političarima, diplomatima i vojnim dužnosnicima koji su radili u sirijskoj ambasadi. Uz to, znali su ga kao velikodušnog biznismena koji je davao dobre napojnice i volio noćni život. Povratak u Siriju Kamal Amin Tabet predstavljao je kao ispunjenje svojeg domoljubnog sna.

Nitko osim Mossada nije naravno smio znati što je zapravo Cohenov posao, a njegovoj je supruzi bez pojedinosti bilo rečeno da će raditi za Ministarstvo obrane. Rečeno joj je da je ono što on radi u potpunosti sigurno i ona je u to vjerovala sve dok nije uhićen 1965.

Cohen, odnosno Tabet, preselio se u Damask u veljači 1962. Mossad je pomno isplanirao taktiku kojom će se ubaciti

i izgraditi odnose s visoko rangiranim sirijskim političarima, vojnim časnicima, utjecajnim javnim osobama i diplomatskom zajednicom.

Cohen je nastavio živjeti na sličan način kao u Argentini, krećući se po kaficima i restoranima, provodeći vrijeme u slušanju političkih tračeva. Održavao je i svoje vlastite zabave na kojima su visoki časnici otvoreno diskutirali o svom radu i planovima. Pritom se pretvarao da je pijan kako bi potaknuo takve konverzacije, koje je pomno slušao. Stranka Baas u to se doba uzdizala a Eli Cohen želio je biti u Siriji kada ona preuzme vlast. Pažljivo je pleo mrežu veza s vodstvom stranke, uključivo s generalom Aminom al-Hafazom, kasnijim predsjednikom zemlje.

Kada je stranka Baas preuzela vlast, on je već bio duboko ukorjenjen u sirijsko visoko društvo. U međuvremenu, vrlo često je — na kraju se ispostavilo prečesto — predavao izvještaje putem transmitera koji je bio skriven u njegovu stanu.

Cohen je prosljedio iznimno veliku

i raznovrsnu količinu obavještajnih podataka Izraelu između 1961. i 1965. Slao ih je radijskom vezom, tajnim pismima, a ponekad i osobno: tajno je putovao u Izrael tri puta u tom vremenu.

Njegovo najveće postignuće bilo je odlazak na Golansku visoravan, čije su fortifikacije bile 'top-secret', zatvorene za sve osim za vojnu vrhušku. Tamo je sakupio podatke o obrambenim položajima ali i Sirijcima pokazao veliko suosjećanje za njihove vojnike koji su trpili žegu žestokog sunca. Stoga je uz njihovo zeleno svjetlo dao zasaditi stabla na svakoj poziciji, kako bi dala malo hlada vojnicima. Tvrdi se da su upravo ta stabla pomogla izraelskoj vojsci da točno utvrdi gdje su joj mete u Šestodnevnom ratu 1967. na Golanskoj visoravni koju je zauzela u dva dana.

Cohen je došao i do podatka da Sirijci žele skrenuti najveći prtok rijeke Jordan kako bi lišili Izrael vode. Početkom 1964., Eli je javio Tel Avivu da je iskopan kanal koji bi trebao primiti vodeni tok rijeke Baniyas, jedne od najvećih dotoka za Jordan koji počinje tamo gdje se rijeka Hasbani iz Libanona i Baniyas iz Sirije ujedinjuju, blizu planine Hermon. Jordan napaja Galilejsko jezero, najveći izvor pitke vode za Izrael. Sirija je dovela inženjere i opremu potrebnu za diverziju a Cohen je pomno proučio pojedinosti projekta i prosljedio ih izraelskoj obavještajnoj službi. Zahvaljujući tim informacijama, izraelske zračne snage spriječile su sirijski plan, bombardirajući opremu potrebnu za realizaciju.

Međutim, izmjene u sirijskoj vladi počele su brinuti Elija, posebno novoimenovani sirijski obavještajac Ahmed Sueidani kojemu se Cohen nije sviđao, što je on navodno i osjećao. U posljednjem tajnom boravku u Izraelu u studenom 1964. Mossadu je rekao kako bi volio napustiti svoj zadatak u Siriji. Strahovao je da će biti otkriven. Izraelci su zatra-

žili da se vrati u Siriju još jednom, a on je uvjeravao svoju suprugu da mu je to posljednje putovanje.

Eli se vratio u Siriju ali se njegovo ponašanje promijenilo. Postao je manje oprezan pri prijenosu podataka u Izrael. Prijenose je obavljao uvijek u isto vrijeme, a postajali su i sve duži. Postoje razne špekulacije zbog čega je postao neoprezniji: od toga da je bio iznimno samouvjeren zbog položaja koji je uživao u sirijskoj vlasti - navodno mu je bilo nuđeno i mjesto savjetnika ili zamjenika ministra obrane, do toga da je imao samoubilačke sklonosti jer je već toliko dugo radio 'undercover' da je sumnjao da će se iz toga moći izvući.

Sirijci i njihovi ruski savjetnici alarmirani su da obavještajni podaci cure iz zemlje. U siječnju 1965., pojačani su naponi u traženju špijuna uz korištenje sofisticiranije sovjetske opreme i uz pomoć sovjetskih stručnjaka. Pripadnici sirijskih sigurnosnih snaga upali su u Cohenov stan 24. siječnja i uhvatili ga upravo u trenutku dok je slao izvještaj. Vodeća osoba u cijeloj operaciji bio je Ahmed Sueidani. Unatoč teškom mučenju koje je uslijedilo u podrumima sirijske obavještajne službe, Cohen nije odao informacije o svom radu i poslodavcu. Vojni sud proglasio ga je krivim i osudio na smrt.

Izrael je pokrenuo međunarodnu kampanju kako bi ga se pomilovalo, nadajući se da će uspjeti uvjeriti Sirijce da ga ne smaknu. Diplomati, premijeri i papa Pavao VI. pokušali su djelovati. Izraelska ministrica vanjskih poslova Golda Meir apelirala je i na Sovjetski Savez. Vlade Belgije, Kanade i Francuske pokušale su uvjeriti sirijsku vladu da preinači smrtnu kaznu, ali Sirijci su ustrajali.

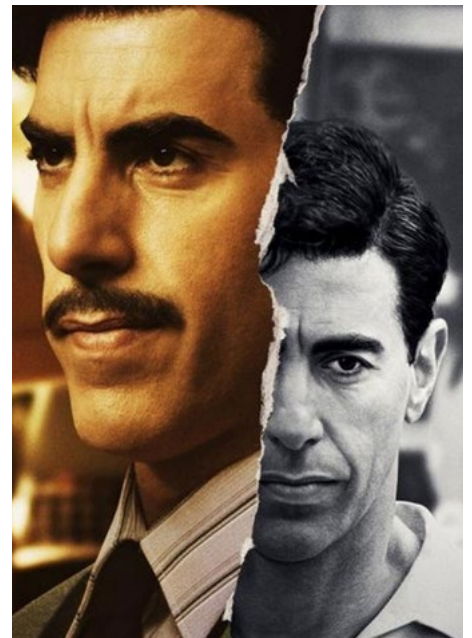
Cohen je napisao posljednje pismo 15. svibnja 1965.: "Molim te, voljena Nadija, da ne provedeš svoje vrijeme žalujući za nekim stvarima koje su već prošle.

Koncentriraj se na sebe, radujući se boljoj budućnosti". Obješten je na Trgu Marjeh u Damasku 18. siječnja 1965.

Cohen je postao nacionalni heroj u Izraelu, i mnoge ulice i četvrti dobile su ime po njemu. Na brdu Herzl u Jeruzalemu podignut je memorijalni kamen njemu u spomen, u Vrtu nestalih vojnika.

Arapi međutim tvrde da je cijela priča o Cohenu još jedno Mossadovo propagandno djelo gdje izraelska špijunska služba svoj poraz pokušava pretvoriti u uspjeh. U svakom drugom kontekstu, kažu oni, ta bi priča bila katastrofa za obavještajnu službu koja je regrutirala tog špijuna. U svakom slučaju, priča o Cohenu još uvijek nije gotova. Nakon više od pedeset godina njegovi posmrtni ostaci još uvijek nisu vraćeni Izraelu, unatoč kampanji njegove obitelji koja traje već desetljećima.

Uz Mossadovu otmicu Adolfa Eichmanna u Argentini i atentate na počinitelje ubojstva izraelskih sportaša na Olimpijadi u Münchenu, obavještajno djelovanje Elija Cohena smatra se najpoznatijom akcijom te izraelske službe.

RONILAČKI RAJ KAO KULISA ZA SPAS IZGUBLJENOG PLEMENA

PIŠE: NATAŠA BARAC

Jedna od najsmionijih operacija Mossada kodnog naziva "Operacija braća" nedavno je pretvorena u film pod nazivom "Red Sea Diving Resort". Ova operacija od samog početka nalikovala je na filmske zaplete a iza nje se krila nevjerojatna priča o spašavanju tisuća etiopskih Židova osamdesetih godina 20. stoljeća.

"Operacija braća" bila je jedna od najsmionijih, najkompleksnijih i najdugotrajnih operacija koju je pokrenula izraelska obavještajna agencija Mossad.

"Operacija braća" trajala je tri godine početkom osamdesetih godina 20. stoljeća a u njezinom središtu nalazilo se malo ljetovalište Arous Holiday Resort koji se reklamirao kao "rekreacijski centar namijenjen ronjenju u Sudanu". Prema turističkim brošurama koje su dijelile europske turističke agencije, Arous je nudio kombinaciju posjeta pustinji, pjesčane plaže i istraživanje koraljnih sprudni, uključujući i pravu olupinu broda koju su ljubitelji ronjenja mogli istraživati uz istočnu obalu Afrike.

Ali prava priča krila se iza onoga što se nije nalazilo u turističkoj brošuri: ljetovalište je održavala izraelska obavještajna služba, čiji agenti bi odlazili kamionima u sudanske izbjegličke logore u kojima bi pronalazili etiopske Židove, ukrcavali ih na opasno putovanje kroz Sudan sve do ljetovališta, gdje su bili prebacivani na avione ili brodove koji su ih vodili do Izraela. Nekoliko desetljeća kasnije ova je priča pretvorena u film sniman prošle godine

Natural beauty
Rarely has nature been so generous or so varied. Exotic fish of many kinds swim by their brilliant hues, enhanced by the exceptional clarity of the water. Here too, are turtles, manate, bottlenose dolphins, graceful sailfin and, in the depths, various species of sharks.
Ostracods, crabs, barnacles, sponges and pelicans wing their way

Comfortable, modern accommodation
Guests are lodged in attractive, air-conditioned bungalows with fully-equipped bathrooms.
Each room has two single beds.

Natural highlights and local fauna
Red Sea reefs: Made famous by Jacques-Yves Cousteau and Harry Hess. An abundance of exotic fish, of many varieties, are found in the exceptionally clear waters. March is the mating season for dolphins and manate.

Relaxed comfort
At the end of an active day, relax in the breezy atmosphere of the games room. Have a refreshing drink, a game of darts and then an excellent meal in the Arous restaurant, where fresh fish is served daily.

Adventure à la carte
There's so much to see and do in Arous: scuba dive in the coral reefs, or put out to sea to explore the famous reefs of Sargasso and Shark Bites and the wrecks of the "Tudora" and the "Whale". Swim, snorkel, water ski, windsurf in the Arous lagoon. Take a fascinating sea-reef cruise and view the under-water life through a "Shalloway".
The birdwatching in Arous lagoon is extraordinary. Go fishing, take a shooting trip. Visit the seabird roosts in the Red Sea mountains, and

Complete facilities
• Diving: gauges, cylinders and other equipment available.
• Air compressors on site.
• Two dive daily, or more by special arrangement.

Other fauna:
In the surrounding being desert and Red Sea mountains there are gazelles and the Faddak, very rare Arabian lion.

u Južnoafričkoj republici i Nambiji (film možete pogledati na Netflixu pod nazivom "Red Sea Diving Resort").

O cijeloj akciji, koja je intrigirala izraelsku i svjetsku javnost, opširno je pisao jedan od ključnih igrača u ovoj priči Mossadovac Gad Shimron. On je 1997. objavio knjigu o toj operaciji "Mossad Exodus: The Daring Undercover Rescue Of The Lost Jewish Tribe", koja se čita poput pravog, najnapetijeg krimića.

Priča o "Operaciji braća" počela je 1977. godine kada je na mjesto izraelskog premijera izabran Menachem Begin. U to doba počeli su u Izrael stizati

izvještaji o tome kako etiopski Židovi bježe od građanskog rata i gladi u zemlji, i kako se veliki broj pripadnika te židovske zajednice pokušava skloniti u susjedni Sudan gdje ih sudanske vlasti smještaju u izbjegličke logore. Stoljećima su etiopski Židovi živjeli u 500 sela na sjeveru Etiopije, sanjajući o povratku u Izrael. Kada je situacija u Etiopiji postala neizdrživa, pripadnici židovske zajednice spas su pokušali pronaći u Sudanu, a tijekom teškog puta od gladi, vrućine i napada naoružanih skupina na putu do Sudana preminuo je oko 1.700 Židova. Oni koji su stigli do Sudana, bili

su ostavljeni u izbjegličkim logorima s milijunima drugih raseljenih osoba, smještenih u užasnim uvjetima. Iako je Sudan bio muslimanska zemlja koja nije prijateljski gledala na Izrael, njegov zemljopisni položaj, posebice obala na Crvenom moru, učinio ga je odličnim za akciju spašavanja etiopskih Židova.

Begin je zbog alarmante situacije u kojoj su se našli etiopski Židovi pozvao tadašnjeg šefa Mossada Yitzhaka Hofija kako bi zajedno odlučili što se može učiniti za spas etiopske židovske zajednice. Prošle su međutim četiri godine prije nego što je Mossad krenuo pretraživati sudansku obalu kako bi pronašli loakciju na kojoj će izraelske snage moći prihvatiti etiopske Židove i odvesti ih u Izrael. Operacija je bila opasna ne samo za pripadnike Mossada već i za etiopske Židove, ali procijenjeno je da se sve mora pokušati kako bi se spasili pripadnici ove drevne zajednice.

I onda su odjednom otkrili pravi dragulj — pronašli su 15 praznih bungalova na samoj obali mora, a uz njih su bile i zgrade s kuhinjom i dnevnom boravkom. To ljetovalište su 1972. izgradili Talijani ali mjesto je bilo napušteno nakon što sudanske vlasti nisu osigurale obećani pristup vodi i struji a nisu ni izgradili ceste.

Mossad je tada shvatio da će ovo napušteno ljetovalište biti idealno za spas etiopskih Židova i tako je započela jedna nevjerojatna priča i avantura. Sudanske turističke vlasti vjerovale su da su pronašle nekoga tko je zainteresiran za iznajmljivanje napuštenog ljetovališta — vjerovali su da se radi o jednoj švicarskoj tvrtki koja je željela iznajmiti ovo ljetovalište na rok od tri godine za 320.000 dolara i od njega napraviti novi “mali raj za turiste”. Naravno, iza “europskih direktora i učitelja ronjenja” skrivali su se izraelski obavještajni agenti.

Mossad je ovo ljetovalište vodio tri godine i u njemu su boravili ključni agenti. Oni su obnovili ljetovalište, spojili ga na

struju i vodu, i pretvorili ga u zabavno mjesto za turiste.

Lokalni radnici u ljetovalištu nisu imali pojma o pravoj svrsi ljetovališta, kao ni o pravom identitetu svojih šefova. A gosti koji su dolazili — i zbog kojih je ljetovalište bilo tako uspješno da je čak i ostvarivalo zaradu — također nisu znali o čemu tu u stvari radi. Ljetovalište je postala omiljena destinacija diplomata iz Kartuma ali i bogatih Europljana koji su svoje ljetovalište rezervirali u turističkoj agenciji u Švicarskoj. Ljetovalište je jednom ugostilo i skupinu elitnih britanskih komandosa koji su bili poslani na “trening preživljavanja u divljini”. Iako su uživali u svim pogodnostima ljetovališta u svom su izvještaju pisali “kako su preživjeli sudansku pustinju”.

Jednom je gošća ljetovališta bila i supruga egipatskog veleposlanika u Kartumu koja je svojim domaćinima rekla kako “duboko cijeni to što može biti u tom ljetovalištu”. Tako su pravi gosti i lokalni radnici živjeli na izmišljenoj pozornici u paralelnom svijetu od onog u kojem su na tom istom mjestu živjeli Izraelci.

Sudanci koji su radili u ljetovalištu vjerojatno su primijetili neke čudne običaje svojih poslodavaca: njihovi šefovi često su znali nestati na neko vrijeme i vraćali su se izmoreni, koristeći razne isprike. Agenti Mossada kasnije su pričali da je jedan od težih zadataka bilo skrivanje istine od sudanskih radnika.

Kada danas razmišlja o svemu tome Shimron kaže da je “Operacija braća” bila jedinstvena prilika za agente Mossada čije misije su često uključivale sukobe i krvoproliće. Umjesto toga u Sudanu ključ je bio na humanitarnoj misiji — jedinstvenoj u povijesti obavještajnih službi.

A najhrabriji ljudi u ovoj neobičnoj priči nisu bili — kako sami tvrde — operativci Mossada već etiopski Židovi koji su morali proći velike izazove i muke da bi konačno kopnom, morem i zrakom stigli

do svoje pradomovine — Izraela. Ti ljudi su se bez prigovora skrivali u pretrpanim kamionima, penjali se u male brodove ili avione a da nisu imali nikakvu ideju o tome kamo idu — oni su jednostavno imali čvrstu vjeru u svoje spasitelje.

Ono što su etiopski Židovi morali pretrpjeti da bi ispunili svoj san povratka u Cion nitko drugi ne bi mogao izdržati ni tri dana, prisjećaju se oni koji su sudjelovali u operaciji.

Zašto onda ova operacija nije tako poznata kao “Operacija Mojsije”, koja je isto tako imala za cilj spas etiopske židovske zajednice? Razlog je vjerojatno u tome što je tijekom “Operacije braća”, koja je trajala tri godine, u Izrael doveden relativno mali broj etiopskih Židova ako se taj broj uspoređuje s brojkama iz “Operacije Mojsije”, kada je od 21. studenoga 1984. do 5. siječnja 1985. godine u Izrael zračnim mostom prebačeno više od 7.000 etiopskih Židova. Tijekom tri godine “Operacije braća” spašeno je oko 6.000 etiopskih Židova.

Ali vrijeme, energija i novac koji su uloženi tijekom “Operacije braća” pokazuju koliko je Izrael bio odlučan o tome da etiopske Židove dovede u Izrael i da ih spasi od gladi, rata i užasnih situacija s kojima su se suočavali u sudanskim izbjegličkim logorima.

Uspjeh “Operacije Mojsije” ipak je značio kraj za avanturu Arous. Ubrzo nakon što je sudanski diktator general Gaafar Nimeiry svrgnut u državnom udaru u travnju 1985. godine, preostali Izraelci su evakuirani iz ljetovališta i avantura je bila gotova.

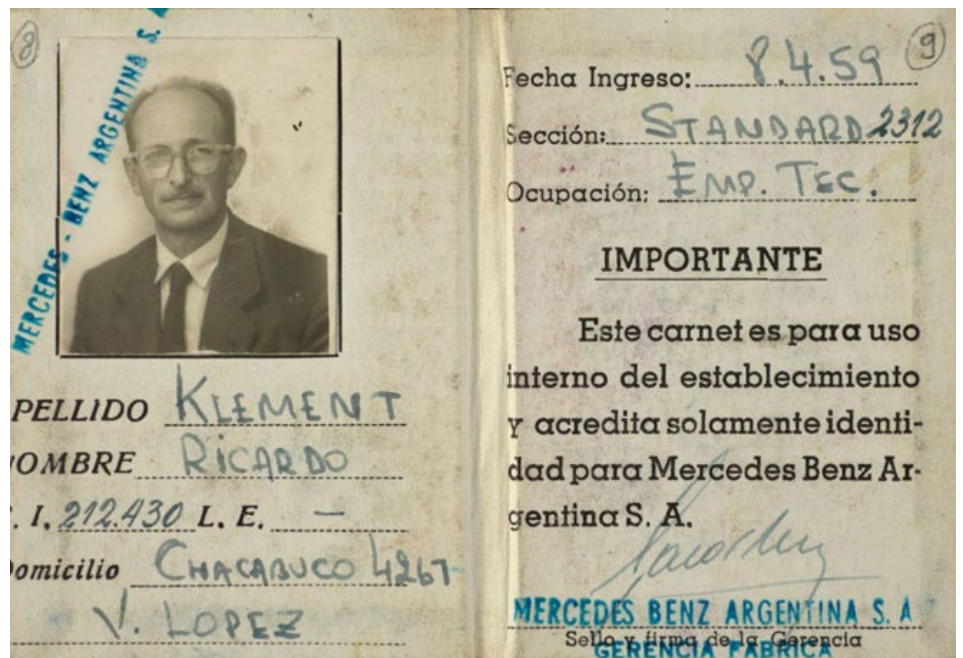
OPERACIJA GARIBALDI I POSLJEDNJA SMRTNA PRESUDA U IZRAELU

TEKST I ILUSTRACIJE: MILIVOJ DRETAR

**JERUZALEM, 11. TRAVANJA
1961. PRIJEPODNE. SUDNICA**

“Recite optuženiku da ustane.”

Svi su u sudnici pogledali prema visokom, mršavom, srednjovječnom muškarcu u tamnom odijelu i kariranoj kravati. Pomalo neutralnog pogleda, kao da se ne radi o njemu, podignuo se sa svoje drvene stolice u maloj kabini od neprobojnog stakla. Sa svake mu je strane bio po jedan policajac, a jedan je bio i s vanjske strane kabine. “Vi, Adolf, sin Karla Adolfa, Eichmann, starost 55 godina, optuženi ste od strane ovog Suda prema optužnici od 15 točaka. Pročitat ću Vam optužnicu i bit će Vam prevedena na njemački jezik. Optužba glasi: ratni zločini, zločini protiv židovskog naroda, zločini protiv čovječnosti, deportacije Židova i Roma u logore, sudjelovanje u zločinačkim organizacijama (SA, SD i Gestapo)...“ Čitanje optužnice potrajalo je gotovo pola sata, a optuženik Eichmann se na kraju izjasnio da nije kriv. Ovim je započeo najpoznatiji sudski proces u povijesti mlade izraelske države. Od svog nastanka 1948. godine Izrael se suočavao s nizom problema poput neprijateljskog okruženja, ratovima, vojnim pitanjima, diplomatskim blokadama, useljavanjem Židova iz svih

OPERACIJA GARIBALDI I POSLJEDNJA SMRTNA PRESUDA U IZRAELU

krajeva svijeta, organizacijom školstva, zdravstva i gospodarstva. Unatoč svemu tome, strašne rane Holokausta i dalje su tištile stotine tisuća Izraelaca. Netko je u logorima izgubio djeda, baku, roditelje, braću ili sestre, netko je preživio godinama skrivajući se ili u pokretu otpora, a neki su šutke živjeli, ne želeći odati tajnu da su jedni od rijetkih koji su na neki način ipak preživjeli geto i logore smrti u Poljskoj, Litvi, Nizozemskoj, Njemačkoj, Čehoslovačkoj. Ili NDH ili Srbiji.

Petnaest godina nakon znamenitog Nürnberškog procesa u kojem je suđeno dvadesetčetvorici najistaknutijih nacista (osim Hitlera, Goebbelsa i Himmlera koji su počinili samoubojstvo prije uhićenja), svijetom je odjeknula vijest da je uhvaćen Adolf Eichmann. Autor *Endlösung*, kako su nacisti nazivali *Konačno rješenje židovskog pitanja*, odnosno masovno istrebljenje Židova, jedan od najozloglašnijih zločinaca Drugog svjetskog rata koji je u smrt poslao milijune Židova i Roma.

U četrdeset godina života počinio je tako strašne zločine da se konačna smrtna presuda činila premalom. Potraga i suđenja ratnim zločincima iz Drugog svjetskog rata trajala su do pred nekoliko godina. Dok se kod nas najviše pamte procesi Draži Mihailoviću ili Andriji Artukoviću, u svijetu se nakon 1945. naveliko pričalo o zločincima koji su uspjeli umaknuti ruci pravde. Pa ni oni koji su uhvaćeni i osuđeni, nisu kažnjeni kako se to očekivalo — mnogi su dobili male vremenske kazne, od 3–5 godina, puštani su nakon kraćeg boravka u zatvoru, a bilo je i podosta onih koji su oslobođeni zbog manjka dokaza (i svjedoka). Najveći broj ljudi koji su bili dijelom nacističkog aparata, među njima logorski čuvari, SS-ovci, policajci i gestapovci, nikad nisu ni suđeni. Osumnjičen kao nacist bio je i Kurt Waldheim, kasniji glavni tajnik UN-a i predsjednik Austrije. Iako je do smrti tvrdio da nije sudjelovao u zločinima, a to mu nije ni dokazano, ostaje činjenica da su se mnogi zločinci izvukli. Skriveni iza lažnih imena i dokumenata, na svakodnevnim poslovima, u novim stanovima i odijelima, na tisuće se njih razmislilo gradovima Argentine, Brazila, SAD-a, Kanade, Australije... Što se manje pisalo o ratnim zločincima i što su dosadniji život vodili, manja je šansa bila da ih neko prepozna i prijavi. Centar Simon Wiesenthal od 1977. djeluje u Los Angelesu i zaslužan je za uhićenje više zločinaca. No, mnogi su ipak pronašli neku rupu i pobjegli, među njima Josef Mengele. Anđeo smrti, kako su ga nazivali, tri se godine skrivao u Njemačkoj, potom preko Italije pobjegao u Urugvaj i Argentinu. Nakon što je Eichmann uhvaćen, bježi u Paragvaj pa u Brazil. Tamo u nerazjašnjenim okolnostima umire 1975. od utapanja. Nakon mnogih neuspjeha u pronalaženju, Eichmann je bio glavni zgoditak. Mnogi dotad nisu ni čuli za njega, ali među Židovima njegovo je ime itekako bilo poznato.

Eichmann je rođen 1906. u gradu Solingenu, na zapadu Njemačke. Kao dijete školovao se u Austriji. Nakon nacističkog preuzimanja vlasti, pridružuje se SS-u te brzo napreduje u nacističkoj hijerarhiji. 20. siječnja 1942. nalazimo ga na popisu sudionika Wansee konferencije gdje se odlučilo o konačnom rješenju. Eichmann je u to vrijeme načelnik IV B4 sektora u Gestapou koji je bio zadužen za deportaciju i masovnu eksterminaciju Židova. Eichmann je navodno rekao da će od veselja skočiti u grob osjećajući da na savjesti ima pet milijuna ljudi što mu pričinjava posebno zadovoljstvo. Nakon poraza Njemačke u svibnju 1945. Eichmann je uhvaćen, ali je uspio pobjeći iz zarobljeničkog logora. Do 1950. skrivao se po njemačkim selima, a onda uz pomoć lažnih dokumenata bježi u Argentinu. Ime je promijenio u Ricardo Klement. U Južnoj Americi živio je deset godina radeći u tvornici Mercedes-Benz. O tome kako je otkriven postoji više teorija. Večernji je list 2002. objavio članak o Lotharu Hermannu, izbjeglici iz Njemačke koji je u Argentinu stigao 1938. nakon što je na sebi osjetio zloćudan nacistički režim. Hermannova kći Sylvia sprijateljila se s braćom Eichmann, a najstarijim Klausom čak izlazila. 1957. Hermann je shvatio da bi Klaus Eichmann mogao biti sin samog zločinca. Informirao je o tome Njemačku, a oni Mossad. Direktor Mossada Isser Harel šalje Mossadove agente u Argentinu da potvrde identitet što je potrajalo čak dvije godine.

Hermann je 1959. poslao kopiju Ricardove iskaznice i tada je sve bilo jasno. Krenula je Operacija Garibaldi kojom je rukovodio Rafi Eitan. Koliko je Hermann bio zaslužan, dokaz je 10.000 dolara koje su mu isplaćeni kao nagrada. Kako je Argentina redovito odbijala izručenja osumnjičenih zločinaca, zamišljeno je da se Eichmanna uhvati živog i potajno dopremi u Izrael. U veljači 1960.

u Argentinu dolaze Mossadovi specijalci, a nakon lociranja adrese, trebalo je šest tjedana da pripreme plan hvatanja. Eichmann nije bio jedina tražena osoba, pratilo se još 11 osumnjičenika u toj državi, među njima i Mengelea. Eichmanna se pratilo od povratka s posla i uhvatilo na putu od autobusne stanice do kuće. Kod prvog kontakta pružio je otpor, ali su ga agenti savladali i ubacili u auto te pokrili dekom. Sljedećih nekoliko dana skrivan je tajnoj lokaciji. 21. svibnja drogiranog i u uniformi zrakoplovnog časnika, Eichmanna smještaju u avion i sljedećeg dana slijeću u Tel Aviv. Operacija Garibaldi izazvala je diplomatski spor s Argentinom koja je u UN-u tvrdila da su povrijeđena suverena prava te države od strane Izraela. Uzbunila se CIA i zapadnonjemačka BND jer nisu znali što bi Eichmann mogao sve odati. Nakon mjeseci ispitivanja i tisuća stranica zapisa, u travnju 1961. počelo je suđenje. Eichmann se branio tipičnom tvrdnjom da je bio samo vojnik koji je slušao naredbe s vrha. Nije bio među vođama pa nije ni osjećao krivnju za zločine. Suđenje je trajalo do kolovoza, a u prosincu 1961. Eichmann je proglašen krivim po svim točkama optužnice te osuđen na smrt vješanjem. Bila je to prva izrečena smrtna kazna u Izraelu. Nakon što su odbačene i žalba te molba za pomilovanjem, Adolf Eichmann obješen je zatvoru Ramla. Njegovo je tijelo kremirano, a pepeo prosut u Sredozemno more. Eichmannov slučaj probudio je novi interes za odbjelim zločincima te pokrenuo nove istrage protiv pojedinaca. Iako je u ovom slučaju evidentno da su Mossadovi agenti prekršili zakone Argentine i izveli otmicu, bez toga do suđenja i presude ne bi nikad došlo. Smrtna presuda Eichmannu bila je posljednja takva izvršena kazna u Izraelu.

JE LI MOSSAD MOGAO UHITITI ZLOGLASNOG JOSEFA MENGELEA?

PIŠE: I. N.

Izraelska obavještajna agencija Mossad smatra se jednom od najboljih na svijetu, a među njezinim brojnim uspjesima često se ističe akcija uhićenja Adolfa Eichmanna 1960. godine u Argentini i njegovo tajno prebacivanje u Izrael.

Nedavno su međutim deklasificirani dokumenti o slučaju zloglasnog nacističkog liječnika Josefa Mengelea, poznatog kao “anđeo smrti”. Prema tim dokumentima Mossad je najmanje dvaput propustio izglednu prigodu za hvatanje Mengelea. Bivši Mossadov operativac Rafi Eitan, koji je 1960. godine zapovijedao hrabrom akcijom uhićenja Adolfa Eichmanna u Argentini, kazao je nedavno prije nego što je preminuo da su on i njegov tim tijekom lova na nacističke zločince otkrili i Mengeleovo skrovište.

“Istovremeno kada smo hvatali Adolfa Eichmanna, otkrili smo da Josef Mengele živi u Buenos Airesu. Tada smo pronašli njegov stan i stavili ga pod nadzor”,

ispričao je Eitan za izraelski radio nakon što je Mossad skinuo oznaku tajnosti s operacija traganja za čovjekom koji je stotine logoraša u Auschwitzu osudio na smrt.

Josef Mengele bio je glavni liječnik u tom logoru, a samo “običnim odmahivanjem ruke poslao je stotine tisuća Židova u plinske komore”, navode izraelske novine podsjećajući da je on provodio stravične “medicinske” eksperimente na logorašima, bez anestezije i bez lijekova. Posebne eksperimente, Mengele je provodio nad blizancima.

90-ogodišnji Eitan ispričao je tom prigodom izraelskim novinarima već dobro poznatu priču o tome kako je Mossad oteo Eichmanna i držao ga u sigurnoj kući prije nego što su ga zrakoplovom El Al-a prokrijumčarili iz Buenos Airesa. Eitan je također kazao kako je tadašnji šef Mossada Issar Harel tražio da istovremeno ‘zgrabe’ i Mengelea. Ali Eitan se tome usprotivio, jer je smatrao da se dvije tako komplicirane operacije ne mogu provesti istodobno.

“Nisam htio u isto vrijeme provesti dvije operacije, jer smo već jednu uspješno privodili kraju. Po mom iskustvu, ako pokušate istovremeno provesti i drugu operaciju, riskirate obje”, kazao je Eitan. Postignut je kompromis i Eitan je ostao je u Argentini kako bi motrio na Mengelea, dok je idejni tvorac Holokausta Adolf Eichmann odveden u Izrael gdje je osuđen na smrt i obješen.

Mengele u tom trenutku nije bio u glavnom argentinskom gradu, ali se za tjedan dana trebao vratiti s puta. Agenti Mossada su ga čekali, ali s obzirom da je vijest o uhićenju Eichmanna tada već kao bomba odjeknula svijetom, Mengele se nije vratio u svoj stan u Buenos Airesu.

Eitan je također ispričao da je Mossad krajem 1962. godine sa sigurnošću identificirao Mengelea na jednoj farmi u Brazilu, pokraj Sao Paula. Međutim, Harel tada više nije bio u Mossadu, a “njegov nasljednik nije dao zeleno svjetlo za operaciju protiv Mengelea, jer je agencija u tom trenutku navodno imala druge prioritete u svijetu”.

Izraelski list Yediot Aharonoth piše kako dokumenti Mossada otkrivaju i neke propuste, navodeći da su operativci Mengelea uglavnom tražili u Paragvaju, iako je on najvjerojatnije bio u Brazilu.

Mossad je proveo i vrlo skupu operaciju prislušivanja i praćenja Mengelovog sina Rolfa u Zapadnom Berlinu 1983. godine, jer su se nadali da će ih on dovesti do svog oca. U toj operaciji je angažirana i atraktivna agentica koja se kao privatna tajnica pokušala približiti Rolfu, ali nije u tome uspjela.

Josef Mengele tada je već bio mrtav, ali Mossad to nije znao. On je doživio moždani udar plivajući ispred brazilske obale i utopio se 1979. godine, a njegova smrt je potvrđena tek 1985. godine, nakon ekshumacije tijela.

MALA (ŽENSKA) REVOLUCIJA U REDOVIMA MOSSADA

PIŠE: Z. A.

Izraelski institut za obavještajnu službu i posebne operacije, poznatiji kao Mossad, nedavno je napravio povijesni presedan imenujući istovremeno dvije žene na čelo dvaju odjela. To je prvi puta u povijesti izraelske službe sigurnosti da se dvije žene istovremeno imenovane na važne položaje unutar Mossada.

Imena ovih žena tek će s vremenom ući u povijesti, jer za sada su njihova imena tajna, a objavljeno je samo da su na važne položaje imenovane “S” i “Y”.

“Y” je dosada radila više poslova unutar izraelske obavještajne službe, a većinom je djelovala u odjelu za ljudske potencijale. Taj odjel je vrlo važan dio Mossada budući da se posebno razvijanim sustavom ispituju mogućnosti djelatnika Mossada, kao i njihova lojalnost te posvećenost “organizaciji”.

Odjel za ljudske potencijale Mossada također prati sve djelatnike i sve što oni rade tijekom svojih karijera. To je naravno razumljivo, jer svaka greška u zapošljavanju u službi tako osjetljivoj poput Mossada mogla bi imati katastrofalne posljedice ne samo za obavještajnu službu već i za cjelokupnu nacionalnu sigurnost.

“S” se Mossadu priključila 1992. godine, i većinu vremena bavila se pitanjima povezanim s terorizmom. Nakon nekoliko

godina prebačena je u Tevel, dio Mossada koji se bavi međunarodnim odnosima gdje je izvršavala više dužnosti, a zatim je premještena u odjel Tzomet koji se bavi regrutiranjem agenata na terenu.

Ova nova istovremena imenovanja dviju žena nisu slučajnost. Mossad je bio prva organizacija takve vrste koja je uvela žene u operativne uloge. Žene su prvo bile regrutirane u dva krila ove organizacije: Caesaera — krilo koje se bavi posebnim operacijama posebice u “ciljanim zemljama” (arapske države i Iran) i Keshet (“Duga”), odjel koji se bavi nadzorom, prisluškivanjem i sličnim stvarima. Keseht djeluje u skupinama i uvijek je integrirao žene u svome radu. Razlozi za to su bili praktični: kretanje skupine u kojoj se nalaze i muškarci i žene uvijek privlači manje pozornosti od skupina u kojima se nalaze isključivo muškarci, a osim toga i još važnije — žene su jednostavno pretekle muškarce u broju operativnih područja djelovanja.

Prosječna dob za regrutiranje u Kesehtu, na primjer, bitno je niža za žene nego za muškarce. “One su jednostavno zrelije i spremnije za poslove od muškaraca iste dobi i puno su bolje u tzv. multitaskingu, izvršavanju više zadataka ili zadataka odjednom”; objašnjava jedan

viši dužnosnik Mossada. Osim toga, prema mišljenju psihologa, žene znaju bolje od muškaraca suzbiti svoj ego kako bi postigle zadani cilj i ispunile svoj zadatak.

Dosada je žena koja je imala najvišu poziciju unutar Mossada bila Aliza Magen-Halevi koja djeluje unutar odjela Tzomet.

Aliza Magen-Halevi je bila do sada jedina i prva žena koja je bila voditeljica ureda Tzomet (u jednoj europskoj zemlji) a nakon toga je vodila odjel Mossada za ljudske potencijale, te je s vremenom postala i zamjenica direktora Mossada.

Druga žena Sima Shine obnašala je više visokih položaja unutar raznih odjela Mossada, a 2015. godine je na proslava Dana nezavisnosti Izraela zapalila baklju predstavljajući žene koje rade u obavještajnoj službi,

Direktor Mossada naredio je imenovanje žena na više visokih dužnosti u sklopu kampanje za ravnopravnost spolova. U sklopu te kampanje, Mossad je objavio i oglase i natječaje u kojima traži “moćne i snažne žene”. To je bilo prvi puta u povijesti da je Mossad objavio natječaj u kojem traži isključivo žene.

Prema objavljenim i dostupnim podacima, žene predstavljaju 40 posto zaposlenika Mossada.

JOHN LUKACS

— BUNTOVNI REAKCIONAR

PIŠE: JAROSLAV PECNIK

Nedavno je, 6. svibnja 2019. godine, u dubokoj starosti (s navršenih 95 godina) u Phoenixvillu u Pennsylvaniji umro John Lukacs, veliki mađarsko-američki kulturolog i povjesničar koji je svojim grandioznim znanstvenim opusom (napisao je više od trideset obimnih knjiga iz raznih područja humanističkih i društvenih znanosti), u mnogo čemu, usprkos ne malom broju kontroverznih stavova, bitno utjecao na duh vremena naše epohe. Lukacs je bio jedan od posljednjih predstavnika, zapravo nestor karakterističnog srednjoeuropskog poimanja kulture, povijesti, politike i filozofije kojeg je karakterizirala široka i detaljna obrazovanost, enciklopedijska informiranost, a uz velike svjetske jezike, dobro je poznao klasične, te jezike tzv. malih naroda kao što su mađarski, poljski, češki, hebrejski... Karakterizirala ga je oštrina misli i fascinantna sposobnost sintetiziranja ideja, događaja i činjenica, ljepota stilskog izražavanja, profinjena struktura jezika, kao i smisao za ironiju u iznošenju ili komentiranju vlastitih i(li) tuđih stavova. Samoga je sebe nazivao, s dozom humornog cinizma “reakcionarnim misliocem” koji pozorno proučava i prati sve mijene, uspone i padove zapadne, europske civilizacije i kulture u posljednjih 500 godina. Usprkos širini

njegovih interesa, u Lukacsevom djelu dominirale su dvije teme: Winston Churchill i Budimpešta, odnosno, Mađari i mađarska povijest, s posebnim osvrtom na židovska pitanja o kojima je često i s poznavanjem pisao. Ali jednako tako pisao je i o povijesti SAD-a, o smislu povijesti, hladnom ratu, Srednjoj Europi itd. Kako kažu, Lukacs je bio “mislilac uzvišene barokne ljepote” koji je njegovao liberalnu duhovnu tradiciju premreženu demokratskim konzervativizmom; oštro je i utemeljeno kritizirao ljevicu i kulturnu revoluciju Zapada 60-ih godina 20. stoljeća, ali je o ideološkim protivnicima uvijek pisao s respektom; u njima je vidio suparnike, a ne neprijatelje. Nije podnosio tzv. moderni konzervativizam i energično je osuđivao američku vojnu intervenciju u Iraku, a naročito su veliki interes pobudile njegove teze u kojima je tvrdio da najjače i najuplivnije ideologije 20. stoljeća nisu bile liberalizam, socijalizam, komunizam, nacizam ili fašizam, već je to bio i jest nacionalizam koji će u spoju s populizmom predstavljati najveću opasnost po 21. stoljeće. O tezama koje je iznio i danas se vode žestoke polemike i diskusije, ali se čini kako je Lukacs pogodio metu.

John (Janos) Adalbert Lukacs rodio se 31. siječnja 1924. u Budimpešti u židovskoj obitelji Löwinger, koja je, kako bi se zaštitila od rastućeg antisemitizma u Mađarskoj i Europi, konvertirala na rimokatoličanstvo. Oba su mu roditelja (majka Magdalena Glück i otac Pal, poznati fizičar i sveučilišni profesor) bila

visokoobrazovana i pripadala su uglednim židovskim intelektualnim obiteljima građanske Budimpešte, koja nije s odobravanjem prihvatila njihov “ispis” iz sinagoge, tako da je to samo ubrzalo rastavu Johnovih roditelja čiji je brak već od ranije bio u krizi. John je ostao s majkom koje se u svojim uspomenu s nježnošću sjećao, jer je, kako kaže, (u) činila sve kako bi mu omogućila najbolje i najelitnije školovanje, tako da je za svake školske praznike, ljeta provodio u Engleskoj, a dijelom i u Francuskoj. Istodobno, stalno ga je podsjećala da nikada ne zaboravi na židovsku tradiciju i sredinu iz koje je potekao, a kojima se na dostojan način odužio obrađujući s empatijom, ali i poznavanjem židovske problematike u Mađarskoj, ali i srednje Europe. U Budimpešti je završio klasičnu gimnaziju, sveučilište (na kojem je doktorirao 1946.), ali tijekom rata i za njemačke i za mađarske naciste, bio je i ostao je Židov, tako da su ga poslali u kazneni, tzv. radni bataljun, i samo je čudom preživio, vjerojatno jer je na vrijeme dezertirao i tako izbjegao deportaciju u neki od logora smrti. Krio se do kraja rata kod svojih mađarskih prijatelja, a nakon rata, kada je shvatio da će nacističku okupaciju smijeniti nova, sovjetska odnosno komunistička, zahvaljujući vezama uspio je dobiti vizu za SAD gdje je i ostao živjeti i raditi. U početku je radio kao asistent na sveučilištu Columbia u New Yorku, a od 1947. do 1974. vodio je Chestnut Hill College u Philadelphiji, gdje je naslijedio katedru povijesti svog uglednog prethodnika, ta-

kođer velikog srednoeuroljanina Erika von Kühnelt-Leddihna. Kao gostujući profesor često je predavao na Princetону, na sveučilištu John Hopkins, Regent Collegeu, ali i na brojnim europskim sveučilištima. Primio je brojna priznanja za svoj znanstveni rad, počasne doktorate, a bio je jedan od najcjenjenijih članova Royal Historical Society. Tri puta se ženio te imao dvoje djece iz prvog braka.

Kako sam već rekao, Lukacs je bio vrhunski stilist i čitanje njegovih knjiga pravi je užitek; svoja povijesna djela pisao je manirom detektivskih romana ili trilera, pri čemu se obilno služio psihologijom. Tako je ukazivao da je Hitler imao veliki osjećaj za psihologiju i da je jako dobro procjenjivao postupke i reakcije austrijskog kancelara Kurta Schuschinga, čehoslovačkog predsjednika Edvarda Beneša, francuskog premijera Edouarda Daladiera, engleskog premijera Nevilla Chamberlaina, sovjetskog vođe Staljina i to daleko bolje nego li oni njega. Jedino se prevario u odnosu na Winstona Churchilla, koji je do u detalje proniknuo u "lik i djelo" njemačkog Führera i to je bio glavni razlog zašto mu se tako odlučno, oštro i na koncu uspješno suprotstavio. Glavni junak Lukacsevog znanstvenog stvaralaštva nesumnjivo je bio upravo Churchill, kojeg je smatrao najvećim državljaninom 20. stoljeća, jer je svojom hrabrošću i mudrošću obranio našu civilizaciju od nacifašističkog barbarizma. Koncem proljeća 1940. Hitler je mislio da je dobio rat; naime, nakon kapitulacije Francuske, vjerovao je da će prisiliti Britance na potpisivanje separatnog mira, obećavajući da neće dirati njihov kolonijalni imperij u prekomorskim zemljama, a zauzvrat oni će se pomiriti s njemačkom vladavinom i dominacijom u Europi. Ali, taj "razumni" separatni mir bez pobjednika i poraženih, Churchill je odlučno odbio, jer on nije bio, kako kaže Lukacs, obični, razumni političar, već

veliki državnik koji je odmah shvatio da se nacistička krvoločna zvijer neće zaustaviti u Europi. Shvatio je da će taj zločinački nacistički monstrum, ako ovlada prostorom od Atlantika do Urala, ubrzo nastaviti s daljnjim osvajanjima i nitko ga više neće, pa čak ni SAD moći u tomu spriječiti. Nakon osvajanja Francuske, Hitler je tražio samo predah za nastavak svojih političkih, osvajačkih ambicija i stoga je benevolentno Londonu ponudio separatni mir, ali Churchill je bilo jasno da se Berlin priprema intenzivno za nastavak rata širokog opsega i da stoga zapadni saveznici moraju stupiti u rat. I to ne defanzivni, već preventivni. Churchill je bilo jasno kako Britanija nema snagu sama poraziti Njemačku i da u toj borbi na život i smrt mora pridobiti za sebe, tada izolacionistički raspoložen SAD, ali i Staljinov SSSR, koji je u to vrijeme imao potpisan pakt s Hitlerom, a između Moskve i Berlina razvijala se intenzivna politička suradnja. Churchill je znao da će taj savez kad-tad puknuti, te da nakon toga treba učiniti sve da sebi privuče Staljina kao saveznika (bez ogleđa na nepremostive ideološke razlike) jer najvažnije je potući Hitlera, ali istodobno se pripremati i za novi sukob do kojeg će doći između zapadnih sila i SSSR-a. Lukacs je napisao: "Hitler je bio modernist, revolucionar, nacionalist i rasist, a Churchill romantik, nostalgičar, imperijalist i reakcionar", kojem je za razliku od Hitlera stalo do čovjeka i naše civilizacije. Lukacs je bio uvjeren kako najveće zlo i opasnost po suvremeni svijet predstavlja upravo populizam, koji nije ništa drugo do novodobni nastavak nacionalizma, samo u još opasnijem vidu, a da je upravo Churchill zaslužan za to "epohalno otkriće". Najznačajnija Lukacseva djela poput "The Duel: 10 May–31 July 1940: the Eighty-Day Struggle between Churchill and Hitler" i "Five Days in London, May 1940" te "Chur-

hill: Visionary, Statesman, Historian" upravo se bave tim mišlju i djelom W. Churchilla, kojemu se istinski divio, ali treba reći istine radi, ignorirao mu je mane i zanemarivao greške. Primjerice u svojoj knjizi "June 1941: Hitler and Stalin" Lukacs je napisao kako Hitler nije napao SSSR stoga što je želio proširiti Treći Reich na Istok, kolonizirati ga, već kako bi uvjerio Churchilla da se ne treba uzdati u Staljina, i tako engleskog premijera prisiliti na potpisivanje već spominjanog separatnog mira. A, zapravo istina je bila i jedno i drugo. Određene nedostatke možemo prepoznati i u Lukacsevom poimanju tzv. hladnog rata, koji je po njemu zapravo bio rezultat greške koja se mogla izbjeći. Iako nije bio pacifist, pa ni antikomunist (već ne-komunist, koji je prezirao primjerice američki antikomunizam Josepha McCarthyja kao vulgarnu demagogiju) bio je uvjeren kako su dani komunizma "odbrojani", da će uskoro pasti i doživjeti težak politički i povijesni poraz, naprosto stoga što se neće znati ni moći suprotstaviti snažnom nacionalizmu naroda srednje i istočne Europe. Međutim, to "odbrojavanje" trajalo je više od 40 godina, a u jednom se trenutku činilo upravo suprotno, da su u tom sukobu dva ideološki nepomirljiva bloka zapravo "odbrojani" dani kapitalizmu. Churchill je bio stvarni pobjednik nad Hitlerom, tvrdio je Lukacs, ali činjenica je da se 1945. ništa nije definitivno završilo, izuzev što se otvorila nova globalna američko-sovjetska bojišnica, na kojoj su zapadni saveznici i Sovjeti sa svojim satelitima počeli odmjeravati snage, uz napomenu da bi u slučaju rata ishod bio fatalan po čitav svijet, jer su i na Zapadu i na Istoku raspolagali sveuništavajućim nuklearnim arsenalom. Kasnije se pojavila i komunistička Kina kao nova sila, i tako je na račun poraženog Hitlera, komunizam počeo sve više profitirati, socijalizam kao

svjetski proces je naprosto ekspanzionistički eksplodirao i činilo se da je zapadni svijet u defanzivi. Churchill je bio jedan od rijetkih zapadnih političara koji je imao i autoritet i ugled upozoriti kapitalistički svijet na tzv. komunističku opasnost, a u tom pogledu bio je čuven njegov govor u Fultonu kada je prvi put uporabio sintagmu željezna zavjesa. Ali, on je na opasnost od komunizma upozoravao još davno prije rata, a to je nastavio činiti i tijekom Drugog svjetskog rata, tražeći od Amerikanaca da otvore tzv. drugu bojišnicu na Balkanu, kako bi savezničke snage stigle u srednju Europu prije Crvene armije. Međutim, američki predsjednici od Franklina Roosevelta, pa praktički sve do Ronalda Reagana, na ta su upozorenja ostajali "hladni", tek zahvaljujući tvrdom stavu, već spomenutog Reagana stvari su se počele mijenjati. Ali, pri tomu ne treba zaboraviti, upozorava Lukacs, niti na uloge pape Wojtyła, poljske Solidarnosti i Lecha Wałęse, Vaclava Havela, Aleksandra Solženicina, pa čak ni afganskog političara i vojskovođe šaha Masuda. Ali, Lukacs je bio uvjeren da bi komunizam bio poražen i bez tzv. hladnog rata, međutim, tu mu kritičari s pravom prigovaraju da se zapleo u vlastita proturječja, slična onima njegovih oponenta, koji su tvrdili kako se svijet zapravo nije trebao bojati Hitlerove pobjede, jer bi se nacisti vremenom, zbog unutrašnjih neslaganja sukobili i sami sebe uništili. Lukacs je oštro kritizirao takve bedastoće, ne primjećujući kako se i sam po pitanju "hladnog rata" (u blažoj formi) upustio u sličnu "avanturu". Ne treba zaboraviti da je svijet najmanje u dva navrata bio suočen s nuklearnom Apokalipsom (Kubanska kriza 1962. i manevri NATO-a 1983.), kada se samo zahvaljujući hladnoratovskoj kontroli "onog drugog" izbjegla planetarna katastrofa. Tadašnji generalni sekretar KPSS i šef SSSR-a Jurij Andropov bio je

uvjeren kako NATO planira nuklearni udar na njegovu zemlju da bi spriječio komunističku ekspanziju do koje je došlo nakon poraza američke vojske u Vijetnamu. U kratkom vremenu u desetak zemalja (Laos, Kambodža, Afganistan, Južni Jemen, Etiopija, Mozambik, Angola, Nikargua i Grenada) komunisti su postali vodećom snagom. Uvjeren da do rata mora doći, Andropov je odlučio izvršiti nuklearni udar jer po tadašnjoj doktrini, tko prvi počne raketirati protivnika, gotovo izvjesno postaje pobjednik u ratu. Samo zahvaljujući dvojici špijuna (Olegu Gordijevskom, časniku KGB-a u Londonu koji je špijunirao u korist Zapada i zapadnonjemačkom časniku Reineru Ruppju koji je bio istočnonjemački agent) do totalnog rata nije došlo, jer su uspjeli uvjeriti Kremlj da zapadne sile ne namjeravaju napasti SSSR. Neki Lukacsevi kritičari smatraju da je on podcijenjivao opasnost komunizma po opstojnost tzv. slobodnog svijeta, kako bi svog idola Churchilla učinio još većim vođom, nego li što je to u stvarnosti i bio. Međutim, dogodila se paradoksalna stvar. Čak i kada je grijesio, vremenom su se te njegove greške proročanskom snagom pretvarale u, ako ne istine, a ono barem u prihvatljive argumente. Grijesio je govoreći o snazi nacionalizma i populizma na kratke staze, ali se pokazalo kako je do urušavanja komunizma upravo došlo jačanjem nacionalizma i populizma, ali na duge staze. Čak i tako "zapaljiva" ideologija kao što je komunizam, nije se po eruptivnoj snazi mogla mjeriti s nacionalizmom i populizmom.

Ratu i poraću, Lukacs je posvetio brojna djela; spomenimo samo najznačajnija: "A New History of the Cold War", "The Hitler of History", "Democracy and Populism", "The Legacy of the Second World War", "A Short History of the 20th Century", ali po mišljenju mnogih, ipak njegovo najbolje djelo je "Budapest 1900:

A Historical Portrait of a City and Its Culture"; to je zapravo povijesni portret grada, njegovih ljudi i kulture, slika grada kojeg je obožavao i kojem se iskreno divio; to što je napisao o Budimpešti spada među najljepše stranice ikada napisane o tom veličanstvenom gradu, monumentalne arhitekture i specifične ljepote. To je ujedno i svojevrsni hommage vlastitim židovskom podrijetlu, ali i fascinantnim stilom ispisana drama jednog razdoblja nabijenog poviješću, umjetnošću, ljudima velika duha. To je i slika vesele, razigrane, erotikom nabijene mađarske metropole koja je upravo u to vrijeme doživljavala svoj procvat i vrhunac razvoja. Budimpešta toga doba je bila, kako kaže Lukacs "ljepota koja transcendirava stvarnost, emanacija mudrosti i duha i svojevrsna metafizika kulture koja je svijetu ponudila novu viziju razvoja, stvaralaštva i nadasve umjetnosti". Nešto slično je pokušao ponoviti u knjizi o drugom gradu kojeg je volio, o Philadelphiji ("Philadelphia: Patricians and Philistines 1900. - 1950."), ali u tomu nije ni iz daleka dosegao razinu postignutu u opisu "raspjevane budimpeštanske rapsodije". Lukacs je objavio i veliku povijest SAD-a 20. stoljeća, te provokativne dnevničke zapise "Confessions of an Original Sinner" koji su imali veliku čitanost. U jednoj od posljednjih knjiga "Last Rites" zapisao je: "Pisati nije zabava, već je zabavno imati to napisano; naizgled se može učiniti ovo paradoksalnim aforizmom, ali za mene osobno to je postalo istinom". Na koncu, možemo u tom duhu nadopuniti da je svojom literaturom oduševljavao brojne generacije, kao što će, siguran sam, nadahnjivati i one koje dolaze, jer na njegove duhovite opservacije, oštrome sinteze i općenito provokativne "reakcionarne" misli nitko neće niti moći ostatei ravnodušan.

VELIKA ULOGA ŽIDOVA U EUROPSKOM NOGOMETU

PIŠE: FREDI KRAMER

Kada bismo željeli napraviti popis svih klubova i imena svih dužnosnika i igrača Židova u europskom nogometu, taj bi popis bio jako dug. Zato ćemo se zadržati samo pišući o londonskom Tottenhamu, amsterdamskom Ajaxu, bečkoj Austriji i zagrebačkom Građanskom. Iznenađenja ovogodišnje Lige prvaka bili su klubovi koje su godinama vodili židovski predsjednici — Tottenham i Ajax. Njihovi su igrači na svim utakmicama ponosno razvijali zastave s Davidovom zvijezdom. Mnogi se pitaju po čemu su amsterdamski “kopljanici” i engleski “spursi” doista klubovi sa židovskim predznakom. Istina, o Ajaxu kao židovskom klubu govori činjenica da se Amsterdam prije Drugoga svjetskog rata nazivao “zapadni Jeruzalem”. U to vrijeme u gradu je živjelo oko 80.000 Židova, a mnogi su bili navijači Ajaxa.

Stadion De Meer, na kojemu je momčad Ajaxa nastupala do 1990. godine, nalazio se u istočnom Amsterdamu u kojem je tada živio najveći dio gradskih Židova. Upravo zato Ajax je bio nazivan židovskim klubom. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća, u vrijeme svoje najveće slave i trijumfa, pa i poslije, njegova momčad bila je izložena antisemitskim

NOGOMETNI KLUB AJAX

uvredama u nizozemskom nacionalnom prvenstvu. Tako su navijači Feyenoorda iz Rotterdama, u odgovoru na židovski identitet navijača Ajaxa, na najvećim derbijima uzvikivali zastrašujuće poruke “Židovi u plin” i “ Hamas, Hamas”. Kako bi uzvratili udarac, navijači Ajaxa de-

monstrativno su od 1976. počeli koristiti židovske simbole.

Nakon Drugog svjetskog rata Ajax je imao nekoliko snažnih lidera židovskog podrijetla. U toj je konkurenciji najslavniji klupski predsjednik Jaap van Praag. On je 1976. u Ajax doveo trenera

Tomislava Ivića koji je u Amsterdamu proveo dvije sezone osvojivši naslov prvaka 1977. godine.

Ajax je povijesno bio jedan od najboljih klubova na svijetu. Bio je peti najuspješniji svjetski klub 20. stoljeća u anketi FIFA-e. Četiri puta osvajao je naslov prvaka Europe od čega triput uzastopno: 1971., 1972. 1973. i 1995. Bio je pobjednik Kupa UEFA-e 1992. i osvajač Kupa pobjednika kupova 1987. Jedan je od šest klubova koji su osvojili sva tri glavna UEFA-ina natjecanja: Kup prvaka/Ligu prvaka; Kup velesajamskih gradova/Kup UEFA-e/Europa ligu; Kup pobjednika kupova. Taj su uspjeh, uz Ajax, još ostvarili Barcelona, Juventus, Bayern, Chelsea i Manchester United. U riznici trofeja strši i osvajanje Interkontinentalnog kupa 1972. i 1995. godine.

Ajax kao domaćin igra u Johan Cruijff Areni koja je otvorena kao Amsterdam Arena 1996. godine, a preimenovana 2018. Povijesno Ajax je nazvan po legendarnom grčkom heroju. Bio je najuspješniji klub u Nizozemskoj s 34 naslova prvaka od osnutka lige 1956. Zajedno s Feyenoordom i PSV Eindhovenom dio je velikog nizozemskog trojca. Osnovan je u Amsterdamu 18. ožujka 1900. Rinus Michels, koji je igrao za klub između 1946. i 1958., izabran je 1965. za klupskoga menadžera primjenjujući svoju filozofiju — totalnog nogometa. Taj je termin postao sinonim za Ajax i nizozemsku reprezentaciju.

Proslavljeni Johan Cruijff debitirao je 1964. i postao najveći nizozemski nogometaš svih vremena. Michels i Cruijff vodili su Ajax kroz najuspješnije razdoblje u klupskoj povijesti osvojivši sedam naslova nizozemskoga prvaka, četiri Kupa i tri europska trofeja. Michelsova Barcelona kasnije je srušila svjetski rekord u transferu dovodeći upravo — Cruijffa. Početkom 80-ih godina prošlog stoljeća vratio se Cruijff u Ajax. Pojavila su se tada i dvo-

NOGOMETNI KLUB TOTTENHAM

jica mladih igrača: Marco van Basten i Frank Rijkaard. Nakon prodaje Cruijffa suparniku Feyenoordu 1983. godine, Van Basten je postao ključni igrač Ajaxa.

Kao menadžer Cruijff se 1985. vratio u Amsterdam. Ipak, ubrzo potom ponovno je otišao u svoju omiljenu Barcelonu, također u ulozu klupskoga menadžera. Ajax je na početku velike utakmice igrao u potpuno crnom dresu s crvenom crtom oko struka. Međutim, taj je dres vrlo brzo zamijenjen bijelo-crvenom prugastom majicom i crnim hlačicama. Crvena, crna i bijela tri su boje zastave Amsterdama. Sad je njegov dres bijeli sa širokom vertikalnom crvenom prugom na prsima i leđima.

Ajax je popularno smatran kao “židovsko korijenje” nizozemskog nogometa. Godine 2013. prikazan je dokumentarni film pod nazivom “Superjews” koji je pre-

mijerno održan na međunarodnom festivalu dokumentarnog filma u Amsterdamu. Film je režirao Nirit Peled, Izraelac koji živi u Amsterdamu i neovisni je filmski stvaralac koji nudi vrlo osobni pogled na igru, ljubav Ajaxa i njegov odnos prema židovstvu kako iz navijačke tako i iz židovske perspektive.

TOTTENHAM HOTSPUR

Obično nazivan Tottenham ili Spurs, engleski je profesionalni nogometni klub u Londonu osnovan 1882. Aktualni predsjednik kluba je Židov Daniel Levy.

Igrači Tottenhamu su 1972. osvojili prvo izdanje Kupa UEFA-e nakon preimenovanja iz Kupa velesajamskih gradova. Istu su pokal osvojili i 1984. Podignuli su i trofej Kupa pobjednika kupova 1963. Naslov prvaka Engleske osvajali su 1951. i 1961. i pritom osam puta osvajali engleski FA kup.

Veliko iznenađenje Lige prvaka 2018/19. bila su dva kluba sa židovskim predznakom — Tottenham i Ajax. Međusobno su se sučelili u poufinalu Lige prvaka. U prvoj je utakmici u Londonu slavio Ajax 1 - 0 dok su u povijesnoj dramatičnoj uzvratnoj utakmici u Amsterdamu konačni pobjednici bili Englezi slavivši ulazak u veliko finale. Ajax je u uzvratu vodio 2 - 0 da bi Lucas Moura s hat-trickom donio pobjedu Tottenhamu u povijesnom preokretu. Zadnji odlučujući pogodak za 3 - 2, pogodak koji je srušio nade Ajaxu i odveo Tottenham u finale, Lucas Moura postigao je u šestoj minuti sučeve nadoknade vremena.

U finalnom je dvoboju Tottenham ipak poražen protiv Liverpoola koji je slavio s 2 - 0.

Klub iz sjevernog Londona bio je vrlo popularan među židovskim doseljenicima koji su se tamo naselili krajem 19. i početkom 20. stoljeća. Spursi su tada bili glamurozniji od gradskih suparnika West Ham Uniteda i Arsenala, napisao

je Anthony Clavane, židovski novinar u tabloidu Daily Mirror. Clavane je objavio knjigu o tome kako su Židovi utjecali na povijest engleskog nogometa.

I drugi dijelovi sjevernog Londona kao što su Barnet, Hackney i Harrow, tradicionalno su bili dom mnogim Židovima, koji su također pridonijeli židovskom imidžu Spursa.

Obožavatelji Ajaxa i pristaše Tottenhama također su se suočavali s antisemitskim uvredama 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća kada je engleski nogomet bio pogođen valom nasilja i rasizma. Tako su navijači suparničkih klubova znali zvučno iritirati pištanjem koje je oponašalo istjecanje plina u komorama koncentracijskih logora. Da bi se obranili od ovakvog oblika vrijeđanja, navijači Tottenhama preuzeli su suparničke teške uvrede i preoblikovali ih u svoje. Od tada su sebe nazivali "Yid Army".

U svakom slučaju, Tottenham je imao židovsku pripadnost iz židovskih zajednica na istoku i sjeveru Londona. Oko trećina njegovih pristaša ocijenjena je kao židovska u 1930-im godinama. Zbog ove rane podrške sva tri predsjednika kluba od 1984. godine bili su istaknuti židovski gospodarstvenici dajući. Koliko su kroz prošla desetljeća Židovi bili prisutni najbolje pokazuje činjenica da je britanski Židov Daniel Levy, rođen u Essexu, čelnik Tottenhama, predsjednik s najduljim stažem u engleskoj Premier ligi.

AUSTRIA BEČ

Nogometni klub Austria ima svoje korijene u Wiener Cricketeru osnovanom 20. listopada 1910. u Beču. Naziv FK Austria dobio je 28. studenoga 1926. a klupska boja bila je ljubičasto bijela. Osvojili su 24 naslova prvaka i 27 pokala pobjednika Kupa. Bili su okosnica austrijske nogometne reprezentacije koja je 1934. godine došla do polufinala Svjetskog prvenstva.

Za vrijeme nacističke vlasti brojni dužnosnici i igrači židovskog podrijetla bili su prisiljeni napustiti zemlju. Aneksijom Austrije od strane nacističke Njemačke 1938. klub je označen kao "Judenklub". Židovski igrači i članovi osoblja ubijani su ili su bježali iz zemlje. Njihov najveći i najslavniji igrač onoga doba, Matthias Sindelar, umro je pod nerazjašnjenim okolnostima 1939. od trovanja ugljičnim monoksidom u svom stanu zajedno sa svojom djevojkom židovskog podrijetla. Taj velikan igrao je za FK Austriju od 1926. do 1939..

GRAĐANSKI

Veliku ulogu Židovi su imali zahvaljujući svojim predsjednicima i u najpopularnijem zagrebačkom nogometnom klubu — Građanskom, kasnije Dinamu. Bili su značajni sponzori i mecene i pomogli da popularni "purgeri" imaju najbolje

uvjete rada. Posljedica rada židovskih članova u klubu je organizacija velike turneje 1936. po Engleskoj i Škotskoj, dolazak najvećeg trenera, Martona Bukovija, i dojmljiv sastav Građanskog za povijest hrvaskog nogometa. Uz brojne članove uprava, Židovi su imali i tri velika predsjednika: Hinko Rosenberg, Željko Berger i Vladimir Premrou. Bio je tu i veliki mecena, potpredsjednik kluba, Gustav Deutsch Maceljski. Rat je prekinuo njihov rad, no ostala je činjenica da su sudjelovali u stvaranju velike momčadi u kojoj su igrali: Glaser, Brozović, Dubac, Pleše, Jazbinšek, Lechner, Cimermančić, Wölfl, Lešnik, Antolković, Kokotović. Igrali su zajedno godinama, a svaki od njih bio je legenda i reprezentativac. Tako se uloga Židova u europskom nogometu doživjela i osjećala i u Zagrebu.

DANIEL LEVY

DA SE NE ZABORAVI: O ARPADU HAHNU PRIČA ANĐELKA MARTIĆ

PIŠE: MAŠA TAUŠAN

Dom Zaklade Lavoslava Schwarzua u Bukovačkoj ulici u Zagrebu. Na prvom katu Doma otvorenog na toj adresi 1957., s lijeve strane, stoji natpis: Bolesnički odjel prof. dr. Arpad Hahn. Ako se pak krene na desnu stranu, dolazi se do sobe Anđelke Martić, novinarka i književnica koja posljednjih godinu dana boravi u Domu, a srednja i starija generacija najbolje je se sjeća po njezinom romanu za djecu "Pirgo".

Koja je veza te književnice i tog liječnika? Došavši u Dom u Bukovačkoj, gospođa Martić susrela se ponovno s imenom Arpada Hahna kojega je upoznala u Drugom svjetskom ratu te je poželjela podijeliti osobne uspomene na tog, kako je rekla, ne samo iznimnog liječnika nego i sjajnog čovjeka. Jer o Arpadu Hahnu (1903. – 1967.) može se jednostavno sa-

znati da je bio internist, redoviti profesor i dekan Medicinskog fakulteta, pedesetih godina predstojnik Klinike za unutarnje bolesti KBC-a Rebro i dopisni član nekadašnje JAZU. Može se saznati i da je rođen u židovskoj obitelji, da je 1941. upućen u BiH, da je prebjegao u Dubrovnik, bio interniran u logor Kapor na Rabu te nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943. pristupio partizanima. U publikaciji Paole Novak "Dom Zaklade Lavoslava Schwarzua" stoji pak da je bio i potpredsjednik Kuratorija koji po njegovoj smrti, 1968., donosi odluku da se bolnički odjel u Domu nazove njegovim imenom.

Ali Anđelka Martić donosi svoju vlastitu, osobnu priču o njemu. "Ja sam bila u Bosni u 6. ofenzivi i gotovo se smrznula. Prebacivali su me s 39 ranjenika i doveli u partizansku bolnicu na Papuku gdje je bio raspoređen doktor Arpad Hahn. Odmah me odveo u svoju ordinaciju, teško ju je zapravo tako nazvati jer je sve bilo od drveta i šuplje, posjeo me da se ugrijem", dobro se, do pojedinosti, prisjeća gospođa Martić prvog susreta s doktorom Hahnom u zimi početkom 1944.

"Tada sam ga upoznala. On je meni tada bio kao tata jer smo svi bili jako mladi". Anđelka Martić rođena je 1924. i u ono vrijeme nije imala još ni 20 godina. Danas ima punih 95, ali sjećanje joj nije zamagljeno koprenom godina.

Doktor Hahn činio je i više od onoga što se od njega očekivalo, bio je blizak

s ranjenicima, temperamentan taman koliko nam je trebalo, vedar, privržen, brinuo se koliko je god mogao i unosio je živost među bolesne i ranjene u barakama na vrhu Papuka, priča o Hahnu s velikim poštovanjem Anđelka Martić. "Bio je nenadmašan kada je trebalo utješiti ranjenike i unijeti vedar duh", naglašava ona.

"Uvijek nas je pitao trebamo li nešto", nastavlja i prepričava zgodu kada je doktor Hahn jednom donio hranu koju je skupio od seljanki, kolače, jaja i slaninu.

"U proljeće 1944. smo se svi razišli, Hahn je dobio dužnost šefa saniteta Šestog korpusa za Slavoniju. Ja sam se vratila u svoju jedinicu, i postala ratna dopisnica". O proljeću u partizanskoj bolnici na Papuku Anđelka Martić napisala je zapis, nije ga dala tiskati, pod nazivom "Planina žubori".

U ratu više nije susrela doktora Hahna, ali su se znali vidjeti nakon njegova završetka. "Nakon rata, Hahnovi su stanovali blizu mene, i znali smo se sastati kod njega. Kad se moja mama razboljela, on je poveo brigu o njoj. Brinuo se i o meni kada sam se razboljela, i poslao me na rehabilitaciju na Rab". Tamo je zahvaljujući njemu bio osnovan odjel za rehabilitaciju.

Arpad Hahn umro je 1967. na Rabu, a njegovi posmrtni ostaci kasnije su prebačeni na Mirogoj. "Bila sam mu na sprovodu, bilo mi je jako, jako žao. To je bio stvarno pravi čovjek", kazala je Martić.

NEGIRANJE HOLOKAUSTA NE SPADA U SLOBODU IZRAŽAVANJA

PIŠE: F. B.

Europski sud za ljudska prava (ESLJP) donio je u listopadu važnu odluku prema kojoj negiranje Holokausta ne spada u slobodu izražavanja koja je zajamčena Europskom poveljom o ljudskim pravima.

Nijemac Udo Pastörs, bivši pokrajinski zastupnik neonacističke stranke NPD, u svojim je govorima 2010. negirao da se Holokaust ikada dogodio. Sud u pokrajini Macklembourg-Pomeranija na sjeveroistoku Njemačke osudio ga je 2012. jer je stalno koristio izraz "takozvani Holokaust". Prema presudi njemačkog suda, on je dobio šestomjesečnu uvjetnu kaznu te

novčanu kaznu u visini od 6.000 eura, a Pastörs se na to žalio ESLJP-u.

"Osuđen je za namjerno blaćenje židovskog naroda prema zakonima svoje zemlje u poštenom postupku", presudio je ESLJP i odbacio njegovu žalbu. Pastörs je tvrdio da uživa zaštitu prema članku 10. Europske povelje o ljudskim pravima, koji je jamac slobode izražavanja.

No sud u Strasbourgu ocijenio je da su njegove izjave, u kojima je namjerno govorio neistine kako bi ocrnio Židove, "neutemeljene i suprotne Povelji na koju se poziva".

Sedam sudaca ESLJP-a presudu je donijelo jednoglasno. Europski sud za ljudska prava je međunarodni sud ustrojen 1959. godine, sa sjedištem u Strasbourgu. Njegova nadležnost je odlučivati o poje-

dinačnim ili međunarodnim zahtjevima koji se odnose na povredu građanskih i političkih prava sadržanih u Europskoj povelje o ljudskim pravima. Drugim riječima, zadaća Suda je osigurati da države poštuju prava i jamstva predviđena Poveljom. U trenutku kada utvrdi da je neka država povrijedila jedno ili više tih prava i jamstava, Sud donosi presude koje su obvezujuće za svaku državu i dovode do toga da dotične zemlje imaju obvezu postupati po njima i mijenjati svoje zakonodavstvo i administrativnu praksu u velikom broju područja kako se slične povrede ne bi ponavljale u budućnosti.

Udo Pastörs rođen je 1952. i u više je navrata napadao i vrijeđao Židove. Tako je npr. u veljači 2009. govorio o Njemačkoj kao "židovskoj republici".

PAPA FRANJO: "ŽIDOVI SU NAŠA BRAĆA I NE SMIJU BITI PROGANJANI. RAZUMIJETE?"

PIŠE: F. B.

Papa Franjo je sredinom listopada tijekom opće audijencije na Trgu Svetog Petra još jednom oštro osudio antisemitizam, u vrijeme sve veće zabrinutosti zbog porasta antisemitizma u Europi, ističući kako antisemitizam "nije ni ljudski ni kršćanski".

"Židovi su puno patili kroz povijest", rekao je papa Franjo, pri čemu je osudio "brutalnosti" Holokausta.

"Svi smo bili uvjereni da je s time gotovo. Ali danas ponovno posvuda vidimo progone Židova. Braćo i sestre, to nije

ljudski ili kršćanski. Židovi su naša braća i oni ne smiju biti proganjani. Razumijete?", rekao je Papa.

Ovoga mjeseca je 89-ogodišnjoj talijanskoj senatorici Liliani Segre, preživjeloj žrtvi Holokausta, pružena policijska zaštita, nakon što su joj krajnji desničari prijetili smrću putem društvenih mreža. Liliana Segre imala je 13 godina kada je deportirana u Auschwitz, gdje su ubijeni njezin otac te baka i djed. Nakon rata, ona je desetljećima neumorno mladima govorila o užasima Holokausta. Liliana Segre je doživotna talijanska senatorica a od nedavno se nalazi na čelu parlamentarnog odbora protiv mržnje, rasizma i antise-

mitizma, poznatoga kao "Odbor Segre". Židovski dokumentacijski centar sa sjedištem u Milanu objavio je da je kraja rujna zabilježeno oko 190 antisemitskih incidenata u Italiji, od toga 70 posto on-line. Nedavno istraživanje koje je proveo CNN pokazalo je da su antisemitski stereotipi i dalje vrlo živi u Europi i da jedna četvrtina ispitanih Europljana smatra da Židovi imaju preveliki utjecaj na poslovni i financijski svijet.

Istovremeno, jedna trećina Europljana koji su sudjelovali u tom istraživanju priznala je da zna vrlo malo ili gotovo ništa o Holokaustu.

NAGRADA “KONRAD ADENAUER” ZA DANIELA BARENBOIMA

PIŠE: J. C.

Slavnome argentinskom pijanistu i dirigentu židovskoga porijekla, Danielu Barenboimu nedavno je u Kölnu uručena prestižna nagrada Konrad Adenauer, koju je ovaj sedamdesetšestogodišnji glazbenik dobio za, kako u objašnjenju, stoji “nemjerljivu predanost kada su posrijedi mir i međunarodno razumijevanje”.

Danielu Barenboimu nagradu je uručila gradonačelnica Kölna Henriette Reker koja je tom prigodom pohvalila njegovu posvećenost borbi za suživot ljudi iz različitih krajeva svijeta. Grad Köln ove je godine osmi puta dodijelio dvogodišnju nagradu Konrad Adenauer, nazvanu

po prvome njemačkom kancelaru i bivšem kölnskom gradonačelniku. Daniel Barenboim jedan je od najpoznatijih svjetskih klasičnih umjetnika, a od 1992. godine glazbeni je direktor Berlinske državne opere i berlinske Staatskapelle.

Ovaj poznati umjetnik utemeljitelj je orkestra West-Eastern Divan, koji okuplja glazbenike iz Izraela i arapskog svijeta. Orkestar su 1999. u Weimaru uz Barenboima utemeljili palestinsko-američki jezikoslovac Edward Said te njemački pravnik i djelatnik u kulturi Bernd Kauffmann.

Naziv orkestra West-Eastern Divan preuzet je iz istoimene zbirke pjesama Johanna Wolfganga von Goethea, kojega je nadahnula najpoznatija zbirka perzijske lirike: remek-djelo “Divan” farskoga pjesnika Hafiza.

Daniel Barenboim rođen je u 1942. u Buenos Airesu u glazbeničkoj obitelji. Već kao petogodišnjak počeo je svirati klavir, a prvi puta je u javnosti nastupao kao sedmogodišnjak. Obitelj Barenboim se 1952. preselila u Izrael. Daniel Barenboim nastavio je studirati u Italiji i Austriji, te vrlo brzo ostvario zavidnu svjetsku karijeru kao dirigent. Ravno je najpoznatijim svjetskim orkestrima, među ostalim Londonskim simfonijskim orkestrom, Berlinskim filharmoničarima i Njujorškom filharmonijom.

Barenboim, osim argentinskoga, posjeduje izraelsko, španjolsko i palestinsko državljanstvo.

SVJETSKI ŽIDOVSKI KONGRES DODIJELIO NAGRADU ANGELI MERKEL

PIŠE: F. B.

Svjetski židovski kongres osobama koje se zalažu za ideal sigurnog i tolerantnog svijeta za židovski narod dodjeljuje nagradu Theodor Herzl a ove je godine tu nagradu za svoj je rad dobila njemačka kancelarka Angela Merkel.

Nagradu je njemačkoj kancelarki na svečanoj ceremoniji održanoj krajem listopada u Centru židovske zajednice u Münchenu uručio predsjednik Svjetskog židovskog kongresa Ronald S. Lauder.

“Vi ste čuvar demokracije, čuvar civilizacije i čuvar Europe”, kazao je tom prigodom Lauder, dodajući kako je njemačka kancelarka godinama bila usamljeni glas koji je u Europi branio Izrael.

“Osjećam se ponizno da ja kao njemačka kancelarka mogu danas primiti nagradu Theodor Herzl. Židovski život u Njemačkoj mora imati svu našu podršku i mora biti zaštićen”, istaknula je njemačka kancelarka.

“Nikada ne smijemo prihvatiti situaciju da se u Njemačkoj ljudi boje zbog svoje vjere, zbog svoje pripadnosti ili zbog toga odakle dolaze. Moramo učiniti sve što je

u našoj moći da svi u Njemačkoj žive slobodno i sigurno”, rekla je u svom govoru Angela Merkel.

“Ovu nagradu koja nosi ime Theodora Herzla, nastavila je, shvaćam kao obavezu da nikada ne budem zadovoljna s onim što je učinjeno već da uvijek težim boljoj budućnosti”, zaključila je.

Lauder je u svom govoru istaknuo napredak koji je poslijeratna Njemačka učinila kako bi se ponovno izgradila i kako bi se izvukla iz okova tamne prošlosti.

Upozorio je i na antisemitizam, rasizam, islamofobiju, ksenofobiju i homofobiju, te pozvao na djelovanje protiv svakog oblika mržnje.

Unatoč nedavnom napadu na sinagogu u njemačkom Halleu te još nekih antisemitskih ispada u Njemačkoj; Angela Merkel je s pravom dobila ovu nagradu, jer se tijekom svoje duge političke karijere uvijek jasno pozicionirala protiv desničarskih radikala. Njemačka kancelarka je uvijek isticala da je antisemitizam možda

neposredan napad na židovsku zajednicu, ali i to da je on u svojoj konačnici uvijek i napad na demokraciju.

Dosadašnji dobitnici nagrade Theodor Herzl, koja ime nosi po osnivaču cionizma, su obitelj Rothschild, bivši američki državni tajnik Colin L. Powell, bivši američki dopresjednik Joseph Biden, bivši izraelski predsjednik Shimon Peres, Elie i Marion Wiesel, bivši američki državni tajnici Henry Kissinger i George Shultz, te posthumno Ronald Reagan i Axel Springer.

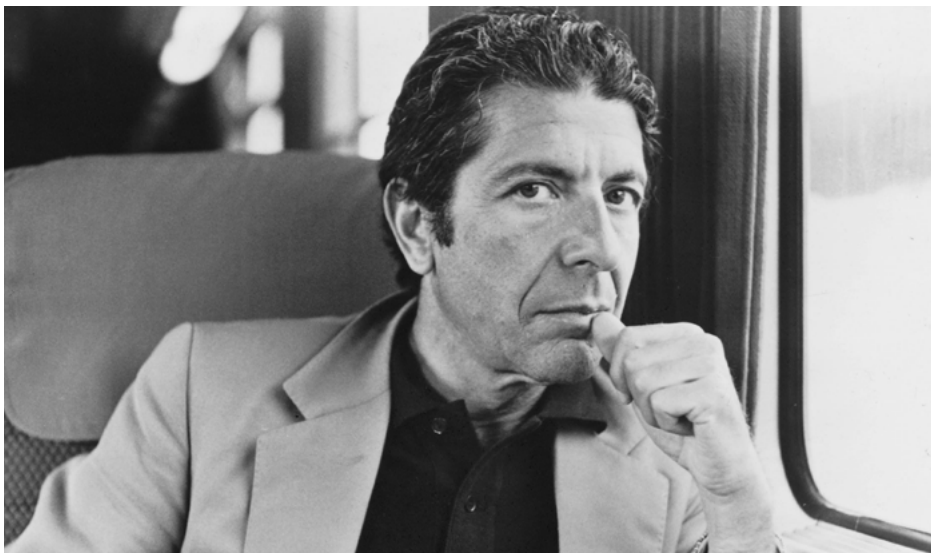
SPOMENIK LEONARDU COHENU U VILNIUSU

PIŠE: J. C.

Veliki i neponovljivi Leonard Cohen nedavno je dobio spomenik u zemlji svojih predaka — Litvi. U glavnom gradu Vilniusu otkriven je bronačni kip ovom židovsko-kanadskom pjevaču i tekstopiscu.

Skulpturu u prirodnoj veličini otkrio je gradonačelnik Vilnusa Remigijus Simasius koji je svojedobno osobno pozvao Leonarda Cohena da posjeti zemlju svojih predaka, no glazbenik je umro ne posjetivši domovinu obitelji svoje majke.

Cohenova majka, kći litavskog rabi- na, rođena je 1905. godine u drugome po veličini litavskome gradu Kaunasu. Obitelj je emigrirala u Kanadu 1927. go-

dine, a Leonard se rodio u Montrealu 1934. godine.

Brončani kip, što ga je izradio litavski skulptor, financiran je privatnim sredstvima i privremeno je postavljen u dvo-

rištu jednog restorana, no gradske vlasti obećale su da će pronaći drugo trajno mjesto za skulpturu.

Leonard Cohen preminuo je 2016. godine u Los Angelesu.

BRANKO LUSTIG (1932. – 2019.)

PRIPREMILA: NATAŠA BARAC

Istaknuti član hrvatske židovske zajednice i preživjela žrtva Holokausta, ugledni filmski producent i dvostruki dobitnik Oscara Branko Lustig preminuo je u studenome u Zagrebu u 87. godini.

Branko Lustig rodio se u Osijeku 10. lipnja 1932. godine u židovskoj obitelji. Njegov otac Mirko radio je u osječkom hotelu Central, a majka Vilma bila je kućanica. Budući da su Lustigovi djedovi i bake bili religiozni, kao dječak redovno je odlazio u osječku sinagogu. Holokaust je zauvijek promijenio miran život obitelji Lustig. Većina članova obitelji ubijena je u koncentracijskim logorima diljem Europe: baka u plinskoj komori, a otac je 1945. ubijen u Đakovu. Branko Lustig je kao dječak bio zatočenik zloglasnih koncentracijskih logora Auschwitz i Bergen Belsen i to je strašno iskustvo bitno utjecalo na njegov život a kasnije

je ugrađeno i u film “Schindlerova lista”, redatelja Stevena Spielberga, kojem je pomogao uvjerljivo prikazati mučne scene iz koncentracijskih logora. Branko Lustig oslobođenje je dočekao sa samo 30 kilograma, a nakon rata se zajedno s majkom, koja je također uspjela preživjeti logore, vratio u Hrvatsku.

Početkom pedesetih studirao je glumu na Kazališnoj akademiji u Zagrebu, te radio na filmu, isprva kao organizator snimanja, potom kao pomoćnik redatelja, direktor filma i producent u ukupno više od 100 hrvatskih, koprodukcijских i stranih filmova.

Među filmovima na kojima je radio ističu se “Limeni bubanj” V. Schlöndorffa iz 1979. i “Sofijin izbor” A. J. Pakule iz 1982. Nakon rada na seriji “Vjetrovi rata” (1983.) odlazi u SAD gdje za televizijsku seriju “Ratovi za drogu: priča Camarena” (1990.) dobio nagradu Emmy.

Prvi je Hrvat koji je kao producent dobio dva Oscara i to za filmove “Schindlerova lista” Stevena Spielberga (1993.) i “Gladijator” Ridleya Scotta (2000.), za koje je nagrađen i Zlatnim globusom.

U njegovoj bogatoj biografiji ističu se i “Pad crnog jastreba” (2001.), “Kraljevstvo nebesko” (2005.), “Dobra godina (2006.), “Američki gangster” (2007.) i “In Between Engagements” (2014.)

Prije deset godina Lustig se odlučio vratiti u Hrvatsku gdje je bio predsjednik Festivala tolerancije — Festivala židovskog filma. Branko Lustig veliki je dio svog života posvetio edukaciji o Holokaustu, a bio je jedan od inicijatora USC Shoah Foundation, zaklade posvećene

izradi audio-vizualnih intervjuja s preživjelim žrtvama Holokausta.

Ove je godine proglašen počasnim građaninom grada Zagreba za izniman doprinos promicanju vrijednosti demokratskog društva, filmske umjetnosti i kulture razumijevanja među različitim, čime je trajno zadužio Hrvatsku i Grad Zagreb.

“Moj broj je A3317. Dalek je put od Auschwitzta do ove pozornice. Umirući su mi ostavili u amanet da — ako preživim — pričam kako je bilo”, rekao je Lustig kada je kao najbolji producent nagrađen Oscarom za film “Schindlerova lista”.

Posljednji ispraćaj Branka Lustiga održan je na zagrebačkom Mirogoju, a u Hrvatskome narodnom kazalištu održana je komemoracija na kojoj su Branku Lustigu počast odali brojni Zagrepčani, glumci, filmski djelatnici te hrvatski državni vrh, na čelu s premijerom Andrejem Plenkovićem i predsjednicom Kolindom Grabar-Kitarović.

Na komemoraciju su prikazani inserti iz filmova i serija koje nisu obilježili samo karijeru Branka Lustiga već su ušli i filmsku povijest, poput kulturnih naslova “Ne okreći se sine”; “Vjetrovi rata”, “Limeni bubanj” pa sve “Schindlerove liste” i “Gladijatora”.

Na komemoraciji su pročitani i brojni telegrami sućuti, koje su između ostaloga uputili i izraelski predsjednik Reuven Rivlin, američki redatelj Steven Spielberg, glumci Russel Crowe i Ralph Fiennes, te brojni drugi.

ZIHRONO LIVRAHA

IMPRESUM: GLAVNA UREDNICA: NATAŠA BARAC / UREDNIŠTVO: SANJA ZORIČIĆ-TABAKOVIĆ, ZORAN MIRKOVIĆ, NATAŠA BARAC, TESSA BACH RACH KRIŠTOFIĆ / BROJ IZDANJA: HA-KOL 162. / STUDENI-PROSINAC 2019. / HEŠVAN / KISLEV / TEVET / 5780. / OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK: TESSA BACH RACH KRIŠTOFIĆ, DINA MILOVČIĆ, FRANKA TRETINJAK (NJI3) / GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ / IZDAVAČ: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB / PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB P.P. 986 / TEL: 385 1 49 22 692 / FAX: 385 1 49 22 694 / E-MAIL: JCZ@ZG.T-COM.HR / ZA IZDAVAČA: DR. OGNJEN KRAUS / ISSN 1332-5892 / IZLAŽENJE HAKOLA FINACIJSKI POTPOMAŽE SAVJET ZA NACIONALNE MANJINE REPUBLIKE HRVATSKE / PRETPLATA U TUZEMSTVU: 100 KUNA GODIŠNJE, ZA INOZEMSTVO 200 KUNA, NA ŽIRO RAČUN KOD ZAGREBAČKE BANKE D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10000 ZAGREB, BROJ: 1101504155, IBAN: HR642360001101504155 U KORIST ŽIDOVSKJE OPĆINE ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, A IZ INOZEMSTVA: ACCONT OWNER: ŽIDOVSKA OPĆINA ZAGREB, PALMOTIĆEVA 16, 10000 ZAGREB, BANK: ZAGREBAČKA BANKA D.D., TRG BANA JOSIPA JELAČIĆA 10, 10 000 ZAGREB / ACCOUNT NUMBER: 1500260173 / IBAN: HR492360001500260173 / SWIFT: ZABAHR2X / TISAK: OFF SET TISAK NP GTO D.O.O

GLASILO ŽIDOVSKJE ZAJEDNICE U HRVATSKOJ | בטאון קהילת יהודי קרואטיה

